

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

УРОКИ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
10 клас
Ч.І.

Навчально-методичний посібник для вчителів

Черкаси
2013

Автори: Творча група вчителів художньої культури у складі **Шендрик Алли Василівни**, учителя образотворчого мистецтва та художньої культури Городищенської ЗОШ I-III ступенів № 3 Городищенської райради; **Большакової Ольги Вікторівни**, учителя музичного мистецтва та художньої культури Ватутінської спеціалізованої школи I-III ступенів № 1 Ватутінської міськради; **Кріт Людмили Анатоліївни**, учителя образотворчого мистецтва та художньої культури Городищенської ЗОШ I-III ст. № 1 Городищенської райради; **Петлюшенко Любові Олександрівни**, учителя Білоусівського НВК «ЗОШ I-III ступенів – ліцей Драбівської райради; **Сейкел Оксани Федорівни**, учителя Чигиринської ЗОШ №1 ім. Б. Хмельницького Чигиринської райради; **Дриги Майї Володимирівни**, учителя художньої культури Медведівської ЗОШ I-III ст. ім. Максима Залізняка Чигиринської райради; **Біняш Тетяни Василівни**, учителя образотворчого мистецтва Канівської ЗОШ I-III ступенів Канівської міської ради; **Рак Сергія Олександровича**, учителя історії Топильнянського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I – III ступенів» Шполянської районної ради; **Прісич Наталії Михайлівни**, учителя художньої культури Шевченківської спеціалізованої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської облради; **Удовенко Наталії Григорівни**, учителя художньої культури Чорнобаївської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Чорнобаївської райради; **Атаманюк Тамари Вікторівни**, учителя Ватутінської загальноосвітньої школи I-III ступенів №6 Ватутінської міської ради; **Голубки Тетяни Олексіївни**, учителя Шебельниківського НВК Золотоніської райради; **Кріт Людмили Анатоліївни**, учителя Городищенської ЗОШ I-III ст. № 1 Городищенської райради; **Курової Марії Миколаївни**, учителя художньої культури Цибулівської ЗОШ I-III ступенів Монастирищенської районної ради; **Волошиної Ніни Петрівни**, учителя художньої культури Кам'янської ЗОШ I-III ступенів Кам'янської районної ради; **Єлсукової Ольги Валентинівни**, учителя художньої культури Черкаського гуманітарно-правового ліцею Черкаської міської ради; **Теслюк Ольги Василівни**, учителя художньої культури Кочубіївської ЗОШ I-III ступенів Уманської районної ради; **Кускової Лариси Павлівни**, учителя художньої культури Черкаської ЗОШ I-III ступенів № 32 Черкаської міської ради; **Дідук Людмили Тиміфіївни**, учителя художньої культури Мокрокалигірської ЗОШ I-III ступенів Катеринопільської райради; **Терещенко Тетяни Вікторівни**, учителя художньої культури Золотоніської спеціалізованої школи №2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради; **Кондратюк Наталії Вікторівни**, учителя образотворчого мистецтва та художньої культури Христинівської спеціалізованої школи I-III ст. №1 ім. О. Є. Корнійчука, Христинівської райради; **під керівництвом Гловацького С.В.**, методиста Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради.

Рецензенти:

Назаренко Г.А., кандидат педагогічних наук, проректор з наукової роботи Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

Колесник А.Ю., заступник директора з навчально-виховної роботи Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 20 Черкаської міської ради.

Рекомендовано до друку вченою радою ЧОШОПП
Протокол №1 від 05.03.2013 року

ЗМІСТ

Зміст	3
Гловацький С.В. Передмова.	5
Гловацький С.В. Методичні рекомендації щодо викладання художньої культури України, 10 клас.	7
Оновлена програма з художньої культури світу, 10 клас (17 годин (0,5 годин на тиждень), 1 година-резервний час)	10
Орієнтовне календарно-тематичне планування уроків з художньої культури світу в 10 класі з навчальним навантаженням (35 год., 1 год. на тиждень, із них 1 год. – резервний час). Рівень стандарту.	13
Орієнтовне календарно-тематичне планування уроків з художньої культури світу в 10 класі з навчальним навантаженням 17 годин (0,5 годин на тиждень), вичитка годин за I семестр, 1 година-резервний час).	22
Орієнтовне календарно-тематичне планування уроків з художньої культури світу в 10 класі з навчальним навантаженням 17 годин (0,5 годин на тиждень), вичитка годин на навчальний рік (уроки через тиждень), 1 година-резервний час)	30
РОЗДІЛ I. ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА УКРАЇНИ ВІД НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ ДО КІНЦЯ XVI СТОЛІТТЯ.	
Шендрик Алла Василівна. Урок -1. Зразки образотворчого мистецтва трипільської та скіфської культур, мистецтво грецьких міст Пн. Причорномор'я. Художня культура Київської Русі. Мистецтво книжкової мініатюри. Художня культура польсько – литовської доби.	40
Большакова Ольга Вікторівна. Урок-2. Зразки образотворчого мистецтва Трипільської та скіфської культури. Мистецтво грецьких міст Північного Причорномор'я	47
Кріт Людмила Анатоліївна. Урок -3. Зразки образотворчого мистецтва Трипільської та скіфської культури. Мистецтво грецьких міст Причорномор'я.	57
Петлюшенко Любов Олександрівна. Урок -4. Зразки образотворчого мистецтва Трипільської та скіфської культури. Мистецтво грецьких міст Північного Причорномор'я.	67
Курова Марія Миколаївна. Урок -5. Художня культура Київської Русі: архітектурні споруди, монументальний живопис (фрески, мозаїка), іконопис, книжкова мініатюра. Художня культура польсько – литовської доби.	72
Біняш Тетяна Василівна. Урок -6. Художня культура Київської Русі: архітектурні споруди, монументальний живопис (мозаїка. Фреск). Ікони Київсько Русі за межами України. Мистецтво книжкової мініатюри.	87
Сейкель Оксана Федорівна. Урок -7. Музична культура:(Первісні музичні інструменти. Музична культура східних слов'ян, античних міст Північного Причорномор'я. Музична культура Київської держави: народна, придворно-світська, церковна. Давньоруські музиканти, музичні інструменти. Народна творчість: епос, календарно-обрядові та родинно-обрядові пісні.Обрядовий пратейтр. Мистецтво скоморохів)	104
Дрига Майя Володимирівна. Урок -8. Первісні музичні інструменти. Музична культура античних міст та Північного Причорномор'я. Музична культура Київської держави.	116
РОЗДІЛ II. ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА XVIII СТОЛІТТЯ.	
Кондратюк Н.В. Урок -9. Художня культура козацької доби. Стиль бароко в українському мистецтві.	127

Терещенко Тетяна Вікторівна. Урок -10. Художня культура козацької доби. Стиль бароко в українському мистецтві. Будівництво в Києві (Андріївська церква, Маріїнський палац), Львові (собор св. Юра), на Тернопільщині (Почаївська лавра), Чернігівщині, Полтавщині. Іконопис (козацькі “Покрови” та ін.). Портретний живопис. Народна картина «Козак Мамай». Мистецтво гравюри. 135

Рак Сергій Олександрович. Урок -11. Народна картина «Козак Мамай». 153

РОЗДІЛ ІІІ. УКРАЇНСЬКА ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА ХІХ СТОЛІТТЯ.

Тесля Світлана Василівна. Урок -12. Думи та історичні пісні. Мистецтво кобзарів та лірників. Творчість Г.С.Сковороди. 160

Прісич Наталія Михайлівна. Урок -13. Архітектура та скульптура (І.Мартос, Л.Позен, Г.Вітвер, В.Городецький). та ін.). Палацово-паркові комплекси. 166

Удовенко Наталія Григорівна. Урок -14. Архітектура та скульптура (І. Мартос, Л. Позен, В. Городецький та ін.). Палацово – паркові комплекси. 173

Кондратюк Н.В. Урок -15. Значення творчості С. Гулака-Артемівського, М. Калачевського, М. Вербицького в розвитку національної музики. Історія створення твору “Ще не вмерла Україна”. 187

Теслюк Ольга Василівна. Урок -16. Микола Лисенко – основоположник національної композиторської школи в Україні. Музична творчість, виконавство та освіта. 191

ЧудіновичЛілія Михайлівна. Урок -17. М.В.Лисенко – основоположник національної композиторської школи в Україні 202

РОЗДІЛ ІV. УКРАЇНСЬКА ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА ХХ СТОЛІТТЯ.

Кондратюк Н.В. Урок -18. Розвиток драматургії і театру 70-90 р.р. 19ст. Створення професійного театру. Труппа корифеїв та їх діяльність театру. Труппа корифеїв та їх діяльність. 217

Єлсукова Ольга Валентинівна. Урок -19. Образотворче мистецтво. Український авангард. Архітектура і скульптура. 222

Атаманюк Тамара Вікторівна. Урок -20. Образотворче мистецтво та графіка ХХ століття. 231

Атаманюк Тамара Вікторівна. Урок -21. Декоративно-прикладне мистецтво. Регіональні центри народних промислів України. 238

Дідук Людмила Тимофіївна. Урок -22. Декоративно-прикладне мистецтво та народні художні промисли. 246

Дідук Людмила Тимофіївна. Урок -23. Хорова музика, вокально-симфонічна і симфонічна музика (Л.Ревуцький, Б.Лятошинський. С.Людкевич, М.Скорик, Є.Станкович та ін.). Камерні жанри вокальної та інструментальної музики. Напрями популярної музики. Музичне виконавство. 264

Голубка Тетяна Олексіївна. І Урок -24. Ігровий кінематограф України. Світове значення творчості О. Довженка. Поетичне кіно 273

Кріт Людмила Анатоліївна. Урок -25. Фольклор – основне джерело розвитку української анімації. Комедійний «козацький» серіал В. Дахна. Документальний та науково-популярний кінематограф. 281

Волошина Ніна Петрівна. Мистецькі кросворди. 290

С.В.Гловацький,
методист Черкаського обласного
інституту післядипломної освіти
педагогічних працівників
Черкаської обласної ради

ПЕРЕДМОВА

Великою силою впливу на виховання підростаючого покоління володіє мистецтво. Мистецтво у системі освіти розглядається як суттєвий компонент загальної освіти школяра. Його могутній пізнавальний і виховний потенціал пов'язаний з естетичною природою, завдяки якій досягаються потаємні найскладніші процеси духовного життя людини, її внутрішнього світу. Сучасне мистецьке навчання ґрунтується на засадах особистісно-зорієнтованого і компетентісного підходів, визначених в основних нормативних документах освіти - державних стандартах, програмах, підручниках. Сьогодення вимагає змін щодо методологічних засад вивчення предмета, нових підходів до відбору змісту та організації матеріалів, використання інших форм та видів контролю.

Динаміка розвитку сучасного суспільства, зростання наукової інформації, піднесення соціальної ролі особистості та інтелектуалізація її праці, швидка зміна техніки та технології на початку нового тисячоліття дає підстави про період нововведень та значних змін у галузі загальної середньої освіти, органічною складовою якою є освітня галузь «Мистецтво». Сьогодні перед педагогічною громадськістю постає важлива проблема - забезпечувати якісний супровід навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі, вносити в начальну діяльність закладів цікаві нові ідеї, педагогічні інновації, які сприяли б підвищенню загального рівня навчання, і підготувати до цієї діяльності сучасного вчителя, створити належний науково-методичний супровід педагогічного навчання.

Нове тисячоліття потребує не тільки забезпечення якісно нового рівня навчально-виховного процесу, але й появу нового компетентісного учня, який відрізнявся такими якостями, як активність, самостійність, творчість, адаптованість до життєвих змін, здатного до самостійного повноцінного життя у новому тисячолітті. Ідея інтеграції навчально-виховного процесу та провадження безперервної художньо-естетичної освіти в Україні, запровадження нових предметів освітньої галузі відкрили невичерпні можливості для підвищення статусу сучасного вчителя художньо-естетичного циклу. Вчитель нового тисячоліття долаючи педагогічні стереотипи, які склалися в педагогічній думці минулого століття, повинен бути компетентним, спроможним стрімко адаптуватися до нововведень в інформаційних комп'ютерних технологіях, спроможним впроваджувати і застосовувати в практичній діяльності нові педагогічні технології, досягати нових якісних змін у педагогічній майстерності.

Основна мета освітньої галузі «Мистецтво» полягає в тому, щоб у процесі сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва, а також практичної діяльності сформувати в учнів систему ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей як інтегральної основи світогляду.

Вчителю, що викладає предмети художньо-естетичного циклу, слід звернути особливу увагу на розвиток таких компетенцій учнів загальноосвітньої школи:

Ключовою і водночас пріоритетною для освітньої галузі є **загальнокультурна компетентність** — здатність застосовувати знання культурного простору, досвід і способи художньо-творчої діяльності, рівень навченості, вихованості та розвитку в будь-якій діяльності людини.

Міжпредметна естетична компетентність — здатність виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини, естетично оцінювати предмети і явища, що формуються під час опанування різних видів мистецтва та їх взаємодії.

Предметні мистецькі компетентності — здатність до розуміння і творчого самовираження у сфері музичного, образотворчого та інших видів мистецтва, що формується під час їх сприймання і практичного опанування.

Концептуальною ідеєю змісту освітньої галузі «Мистецтво» є цілісний художньо-естетичний розвиток особистості на основі опанування різних видів мистецтва і координації знань, умінь та уявлень, набуття яких необхідне для формування у свідомості учнів полікультурного й поліхудожнього образу світу та відповідного комплексу компетентностей.

С.В.Гловацький,
методист Черкаського обласного
інституту післядипломної освіти
педагогічних працівників
Черкаської обласної ради.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА УКРАЇНИ», 10 КЛАС

Викладання інтегрованого курсу «Художня культура» здійснюється за програмою «Художня культура» 9-11 клас (авторів Масол Л., Миропольська Н., 2005 року).

У програмі не тільки реалізуються концептуальні ідеї цілісного художньо-естетичного розвитку особистості на основі взаємодії різних видів мистецтва, але й надається можливість проектувати нові можливості для формування у свідомості учнів поліхудожнього та полікультурного образу світу та надаються умови сучасному вчителю реалізувати потреби і запити учнів старшої школи.

Сучасний урок художньої культури становить основу педагогічної системи формування у старшокласників свідомого художньо-естетичного ставлення до мистецтва. Він, на думку авторів програми, має розвивати в учнів почуття успіху від власних досягнень у царині мистецької культури, впевненості в спроможності самостійно розв'язувати художні завдання.

Загальні вимоги до організації уроку:

- проведення уроку на основі сучасних наукових досягнень, передового педагогічного досвіду та закономірностей навчального процесу;
- проведення уроку на основі методик гуманних дидактичних концепцій;
- особистісна спрямованість на уроці, яка дозволяє забезпечити умови для самореалізації кожного учня та розвитку ефективної навчально-пізнавальної діяльності з урахуванням інтересів, потреб, нахилів, здібностей, життєвих цінностей учнів;
- оптимальне поєднання і системна реалізація на уроці дидактичних принципів;
- встановлення на уроці інтеграційних, міжпредметних зв'язків;
- зв'язок із раніше засвоєними знаннями, навичками, вміннями, опора на досягнутий рівень розвитку учнів;
- актуалізація, стимулювання й активізація розвитку всіх сфер особистості учня: мотиваційної, пізнавальної, емоційно-вольової, фізичної, моральної тощо;
- логічність, вмотивованість і емоційність усіх етапів навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- ефективне застосування сучасних дидактичних засобів, педагогічних інноваційних технологій, комп'ютерних технологій, мас-медіа;
- тісний зв'язок навчання із життям, у першу чергу — з особистісним досвідом учня;
- формування практично необхідних знань, навичок, умінь, ефективної методики навчально-пізнавальної діяльності;
- формування мотивації навчально-пізнавальних дій, професійного становлення, потреби постійної самоосвіти;

- діагностика, прогнозування, проектування і планування кожного уроку.

Класифікація традиційних типів уроків за В. О. Онищук, М. А. Сорокіним, М. І. Махмутовим:

Традиційні уроки художньої культури. Кожен такий тип уроку має свою структуру, тобто етапи побудови уроку, їх послідовність, взаємозв'язки між ними. Характер елементів структури визначається завданнями, які слід постійно вирішувати на уроках певного типу, щоб найбільш оптимальним шляхом досягти тієї чи іншої дидактичної, розв'язкової та виховної мети уроку. Визначення і послідовність цих завдань залежать від логіки і закономірностей навчального процесу. Зрозуміло, логіка засвоєння знань відрізняється від логіки формування навичок і вмінь, а тому і різниться структура уроків відповідних типів. Кожен тип уроку має свою структуру.

► **Комбінований урок** (на уроках художньої культури цей тип уроку можна використовуватися на кожному уроці, окрім уроків узагальнення знань і контрольного підсумкового уроку).

Цей тип має наступну структуру: перевірка виконання учнями домашнього завдання практичного характеру; перевірка, оцінка і корекція раніше засвоєних знань, навичок і вмінь; відтворення і корекція опорних знань учнів; повідомлення теми, мети і завдань уроку та формування мотивації учіння; сприймання й усвідомлення учнями нового матеріалу; осмислення, узагальнення і систематизація нових знань; виконання практичного завдання; підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання. З усіх зазначених типів комбінований урок найпоширеніший у сучасній загальноосвітній школі. Йому належить 75—80 відсотків загальної кількості уроків, що проводяться. Саме цей тип уроку сприяє більш ґрунтовному засвоєнню знань учнів та формуванню практичних вмінь школярів. На такому уроці вчитель може застосовувати різноманітні форми і методи організації навчального процесу, використовувати інтеграційні зв'язки між видами мистецтв, впроваджувати інноваційні педагогічні технології тощо.

Проектна діяльність надає нові можливості для використання інноваційних форм роботи вивчення художньої культури в старшій школі. В практичній роботі вчитель може застосовувати проектну технологію, яка становить основу дитячої творчості та шляхом до самовдосконалення, розвитку самостійної творчої діяльності. Прикладами художньо-мистецьких проектів можуть бути ґрунтовні інформаційні проекти (довідники, презентації, малі енциклопедії, буклети, тематичні газети тощо), практико-орієнтовані мистецькі проекти (у вигляді творчих тематичних виставок, відео-фільмів, авторських мистецьких виставок, спектаклів, вистав, аматорських фільмів тощо), творчі мистецькі та рольові-ігрові проекти (у вигляді віртуальних екскурсій, творчих майстерень, міні-театрів, музеїв, мультимедійних проектів). Найскладнішою формою учнівського проекту залишається індивідуальний або колективний дослідницький проект – це проекти МАН, наукові статті, власні мистецькі дослідження учнів в сфері мистецтва.

Звертаємо увагу, що у 10-11 класах пропонується 17 годин на вивчення предмета. (0,5 години на тиждень за державною програмою, або 1 година на тиждень за умови додавання адміністрацією школи 0,5 годин із варіативної частини базового компоненту).

**ОНОВЛЕНА ПРОГРАМА
УКРАЇНСЬКА ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА
10 клас**

(17 год. (0,5 год. на тиждень), 1 год. – резервний час)

<i>Зміст навчального матеріалу</i>	<i>Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів</i>
------------------------------------	--

РОЗДІЛ І. ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА УКРАЇНИ ВІД НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ ДО КІНЦЯ XVI СТ. (3 год.)

Тема 1. Образотворче мистецтво (2 год.)

Зразки образотворчого мистецтва Трипільської та скіфської культури. Мистецтво грецьких міст Північного Причорномор'я.

Художня культура Київської Русі: архітектурні споруди, монументальний живопис (мозаїки та фрески), іконопис, книжкова мініатюра.

Художня культура польсько-литовської доби.

Орієнтовні практичні завдання:

Виготовлення фрагментів діорами Київ – духовний центр України-Русі” (робота в групах).

Тема 2. Музична і театральна культура (1 год.)

Первісні музичні інструменти. Музична культура античних міст Північного Причорномор'я. Музична культура Київської держави. Стародавня народна творчість: епос, календарно-обрядові та родинно-обрядові пісні.

Обрядовий пратейтер (стародавні народні ігри, свята). Мистецтво скоморохів.

Орієнтовні практичні завдання:

Виконання українських народних пісень, народних ігор та обрядів (за вибором).

РОЗДІЛ 2. ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА XVII – XVIII ст. (3 год.)

Тема 1. Образотворче мистецтво (2 год.)

Художня культура козацької доби. Стиль бароко в українському мистецтві (архітектура, іконопис, портретний живопис, гравюра). Народна картина «Козак Мамай».

Орієнтовні практичні завдання:

Замальовки архітектурних споруд – зразків українського бароко.

Порівняння різних репродукцій народної картини “Козак Мамай”.

Тема 2. Музична і театральна культура (1 год.)

Думи та історичні пісні. Мистецтво кобзарів і лірників. Хоровий концерт та його творці (М.Березовський, А.Ведель, Д.Бортнянський). Збірка «Сад божественних пісень» Г.Сковороди.

Шкільний театр, зв'язок із викладанням поезики та риторики. Вертеп.

Орієнтовні практичні завдання:

Виконання живописних чи графічних композицій за мотивами текстів відомих дум або кантів Г.Сковороди.

Створення комічної або сатиричної інтермедії у стилі “шкільного театру”.

Учень (учениця)

називає основні періоди розвитку, художньої культури України, її найхарактерніші явища;

характеризує національну специфіку українського мистецтва;

порівнює українську художню культуру минулого і сучасності;

класифікує складові української художньої культури;

аналізує та інтерпретує художній зміст творів українського мистецтва;

оцінює значущість українського мистецтва в розвитку національної культури, у власному житті;

аргументує судження щодо значущості стародавнього мистецтва у розвитку української культури;

використовує спеціальну термінологію, набуті знання у процесі художньо-творчої самореалізації;

показує на карті місцезнаходження культурно-історичних пам'яток України;

уміє вести дискусію з питань розвитку української художньої культури, самостійно знаходити джерела для збагачення знань у цій царині.

РОЗДІЛ 3. УКРАЇНЬСЬКА ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА XIX СТ. (4 год.)

Тема 1. Образотворче мистецтво (2 год.)

Архітектура та скульптура (І.Матрос, Л.Позен та ін.). Палацово-паркові комплекси. Живопис і графіка; творчість Т. Шевченка та ін. Декоративно-прикладне мистецтво.

Орієнтовні практичні завдання:

Виконання декоративної композиції в українському стилі (техніка за вибором).

Тема 2. Музична культура (1 год.)

Народна музика: соціально- та родинно-побутові пісні. М.Вербицький: історія створення твору «Ще не вмерла Україна». М.Лисенко – основоположник національної композиторської школи в Україні.

Орієнтовні практичні завдання:

Створення фотоальбому (стенду): “Видатні діячі української музичної культури”, (робота в групах).

Тема 3. Театральна культура (1 год.)

Театр корифеїв: представники, репертуар, значення в історії культури. Творчий шлях М.Заньковецької.

Орієнтовні практичні завдання:

Створення кросворду “Театр корифеїв”

РОЗДІЛ 4. УКРАЇНЬСЬКА ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА XX СТ. (6 год.)

Тема 1. Образотворче мистецтво (2 год.)

Український авангард. Архітектура і скульптура. Живопис і графіка. Основні центри художніх промислів.

Орієнтовні практичні завдання:

Розробка дизайну сучасного інтер'єру шкільного приміщення з використанням українських традицій.

Тема 2. Музична культура (1 год.)

Хорова, вокально-симфонічна і симфонічна музика (Л.Ревуцький, Б.Лятошинський. С.Людкевич, М.Скорик, Є.Станкович та ін.). Камерні жанри вокальної та інструментальної музики. Напрями популярної музики. Музичне виконавство.

Орієнтовні практичні завдання:

Підготовка позакласного заходу “Пісенний вернісаж” з творів сучасних українських композиторів.

Тема 3. Театральна культура (1 год.)

Провідні актори та режисери українського театру. Лесь Курбас та ін. Сучасний драматичний, музичний і ляльковий театр.

Орієнтовні практичні завдання:

Підготовка міні-вистави (фрагмент твору українського письменника), декорацій і костюмів, музичного оформлення (колективна робота).

Тема 4. Кіномистецтво (2 год.)

Ігровий кінематограф. Світове значення творчості О.Довженка. “Поетичне кіно”. Фольклор – основне

Учень (учениця)

називає найвидатніших представників української художньої культури – народної і професійної;

характеризує національну специфіку українського мистецтва, діяльність його представників;

наводить приклади художніх музеїв, театрів, провідних мистецьких колективів України;

формулює власне ставлення до української художньої культури;

порівнює зразки творів різних епох і стилів мистецтва, факти та явища української художньої культури;

класифікує види і жанри українського мистецтва;

аналізує та інтерпретує зміст та художньо-мовні особливості творів українського мистецтва;

оцінює роль українського народного і професійного мистецтва в розвитку національної культури;

аргументує судження щодо значущості української художньої спадщини в житті суспільства, у власній життєдіяльності;

використовує спеціальну термінологію, знання з української художньої культури у процесі художньої самоосвіти;

показує на карті центри українських художніх промислів;

уміє виконувати українські народні та авторські пісні, брати участь у народних обрядах, вести дискусію з питань національної художньої культури, самостійно знаходити джерела щодо її розвитку;

пропагує національну культурно-мистецьку спадщину.

джерело розвитку української анімації (“козацький” серіал та ін.) <u>Орієнтовні практичні завдання:</u> Упорядкування картотеки ”Українське кіномистецтво” (робота в групах). Організація дискусії щодо перегляду українського кінофільму. Узагальнення (1 год.)	
---	--

Орієнтовне календарно-тематичне планування

Тема: «Українська художня культура»

10 клас

(35 годин на н.р.)

№ уроку	Дата	Тема уроку	Перевірка знань	Засвоєння нового матеріалу	Орієнтовне практичне завдання	Твори, що інтегрують навчальний процес	Домашнє завдання
Розділ I. Художня культура від найдавніших часів до кінця 16 століття							
1.		Образотворче мистецтво	- мозковий штурм «Види і жанри образотворчого мистецтва»	Зразки образотворчого мистецтва трипільської та скіфської культури. Мистецтво грецьких міст, Північного Причорномор'я	Створення схеми «Мистецтво Трипільської та скіфської культури»	Яковенко «Скіфська симфонія» - уривок, гончарні вироби трипільської культури	Виготовлення альбомів «Трипільська та скіфська культура» індивідуальна або парна робота
2.		Образотворче мистецтво (продовження)	- презентація альбомів; - фронтальне усне опитування	Художня культура Київської Русі: архітектурні споруди, монументальний живопис (мозаїка та фрески). Ікони Київської Русі за межами України	Виготовлення фрагментів діорами – Київ – дух центральної України – Русі (робота в групах)	Софіївський собор, Успенський, Спасо-Преображенський, Михайлівський собори Києва. Ікони візантійського письма та київського письма	Підготовка питань для опитування в парах, підготовка тестів до вивченого матеріалу
3.		Образотворче мистецтво (урок узагальнення знань з теми).	- опитування в парах; - тести до теми «Київська Русь»	Мистецтво книжкової мініатюри. Художня культура польської доби	Ескіз книжкової мініатюри	Мініатюри: Остромирівського Євангелія. Копії мініатюр Софіївського собору	Підготовка індивідуальних доповідей «Інструменти Київської Русі»
4.		Музична	- письмове	Первісні	Колективний	Античні	Підготовка

		культура	опитування «10 запитань»	музичні інструменти. Музична культура східних слов'ян, античних міст Північного Причорномор'я	проект «Карта музичної культури Київської Русі»	музичні інструменти: кіфара, флейта - пана, авлос вазопис	карти «Музична культура Київської Русі»
5.		«Музична культура» (продовження) урок узагальнення знань з теми.	- презентація карти «Музична культура Київської Русі»	Музична культура Київської держави: народна, придворно-світська, церковна. Давньоруські музиканти, музикальні інструменти. Народна творчість: епос, календарно-обрядові, родинно-обрядові пісні.	Виконання українських народних пісень, порівняння за жанрами	Музики і скоморохи. Фреска південної вежі Софіївського собора. Фонохрестоматія	Записати родинні та календарні пісні своєї родини (фонозапис)
6.		Театральна культура	- узагальнююче вивчення; - самостійна робота; - музична вікторина «Народні пісні»	Обрядовий пратейтер (стародавні народні ігри, свята, ритуали) княжий театр. Мистецтво скоморохів	Виконання народних ігор та обрядів (в групах за вибором учнів)	Фонохрестоматія. Українські пісні в обробці Леонтовича	Підготовка доповідей «Стиль бароко»
Розділ II Художня культура 17-18 століття.							
7.		Образотворче мистецтво	Мозковий штурм «Стиль бароко в світовому мистецтві», актуалізація опорних знань, фронтальне опитування	Художня культура козацької доби. Стиль бароко в українському мистецтві	Замальовка архітектурних споруд – зразків українського бароко	Українські народні пісні. Растреллі Андріївська церква у Києві	Замальовки архітектурних споруд
8.		Образотворче мистецтво (продовження)	- презентації індивідуальних робіт «Архітектурні споруди»	Будівництво в Києві (Андріївська церква, Маріїнський палац). Будівництво в Львові (собор св. Юра)	Відео-перегляд фільму «Маріїнський палац» (перегляд слайдів)	Меретін Б. Собор св. Юра	Підготовка альбомів «Пам'ятки України» (в групах). Підготовка до контрольної роботи
9.		Урок		Письмова	Підготовка		Повторення

		узагальнення знань з I розділу Проміжне тематичне оцінювання		контрольна робота (по варіантам)	альбомів (в групах)		матеріалу, підготовка альбомів
Розділ II. Художня культура 17-18 століття							
10.		Образотворче мистецтво (продовження)	<ul style="list-style-type: none"> - повторення стилю українського бароко; - будівництво в Києві, Львові 	Будівництво на Тернопільщині (Почаївська лавра), Чернігівщини, Полтавщини. Іконопис (козацькі "Покрови" та ін.).	Перегляд слайдів; порівняння споруд		Підготовка альбомів «Пам'ятки України»
11.		Образотворче мистецтво. Узагальнення знань з теми	<ul style="list-style-type: none"> - презентація альбомів; - узагальнення матеріалу Козацькі «Покрови». 	Портретний живопис. Народна картина «Козак Мамай». Мистецтво гравюри	Порівняння різних репродукцій народної картини «Козак Мамай»	Ікони Конотопа, Покров Богоматері з портретом Б.Хмельницького	Створити кросворд
12.		Музична культура	<ul style="list-style-type: none"> - перегляд слайдів; - називання творів; - опитування в парах 	Думи та історичні пісні. Мистецтво кобзарів і ліриків	«Кобзарі, лірики» складання схеми (в групах)	Фонозапис «Кобзарські награвання»; ілюстрації «Кобзар співає»	Підготовка доповіді «Церковний спів»
13.		Музична культура (продовження)	<ul style="list-style-type: none"> - власні презентації «Я знаю про це»; - індивідуальне опитування 	Церковний спів Партесний концерт	Малюнок до музики (індивідуально)	Твори церковного співу (уривки)	Підготовка доповідей «Хорові концерти»
14.		Музична культура. Урок узагальнення знань з теми.	<ul style="list-style-type: none"> - самостійна робота письмова - музична культура 	Хоровий концерт та його творці (М.Березовський, А.Ведель, Д.Бортнянський). збірка Т.Сковороди «Сад божественних пісень»	Фонозапис хорового концерту (староукраїнська музика) виконання живописної та графічної композиції (за мотивами текстів Сковороди)	Фонозапис хорових концертів: Бортнянського, Веделя, Березовського	Міні-твір «Мої враження від хорового концерту»
15.		Театральна культура Узагальнення знань за I семестр	Мозковий штурм «Види театру», актуалізація опорних знань з теми «Театр»	Шкільний театр, зв'язок із викладанням поезики та риторики, народний ляльковий театр	Створення комічної або сатиричної інтермедії у стилі «Шкільного театру»	Слайди, електронна енциклопедія	Написати сценарій для вистави «живого вертепу»

				вертеп. Театр на Запорозькій Січі.			
16.		Тематичне оцінювання. Контрольний урок за I семестр	- залік (або письмова контрольна робота)	Повторення пройденого матеріалу			Повторити матеріал, скласти сценарій вистави (в групах)
Розділ III. Українська художня культура 19 – початок 20 століття							
1.		Образотворче мистецтво	- повторення видів архітектури та скульптури; - розігрування «живого вертепу»	Архітектура та скульптура (І.Матрос, Л.Позен, В.Городецький). Палацово-паркові комплекси.	Замальовки архітектурних споруд	Городецький В. Адміністративний будинок. Пам'ятник князю Володимиру. Позен Л. Пам'ятник Пушкіну в Києві. Лірник з поводитирем. Матрос Т. П.Ришельє в Одесі	Замальовки архітектурних споруд
2.		Образотворче мистецтво (продовження)	- фронтальне опитування; - демонстрація індивідуальних робіт	Живопис (Т.Шевченко, М.Пимоненко, О.Мурашко).	Перегляд живописних творів. Порівняння стилів митців	Шевченко. Альбом Т.Шевченко. Автопортрет, Катерина. Мурашко О. Дівчина в червоному	Зробити аналіз живописних творів у формі творчороздуму
3.		Образотворче мистецтво (продовження)	- презентація творів-роздумів, - само опитування за темою	Декоративно-прикладне мистецтво та народні художні промисли.	Виконання декоративної композиції в українському стилі (робота в групах)	Ілюстрація виробу опішанських гончарів, фрагментів чоловічої сорочки, Гуцульські килими, писанки, витинанки прикраси	Допрацювати композицію, створити схему «Декоративні мистецтва та народні промисли»
4.		Образотворче мистецтво. Узагальнення знань з теми	- письмові тести; - узагальнення вивченого матеріалу	Тиражна графіка.	Продовження виконання декоративної композиції в українському стилі (робота в групах)	Слайди з прикладами тиражної графіки	Повторити матеріал з теми, дібрати ілюстрації до схеми.
5.		Музична культура	- перегляд та захист творчих проєктів та оформлення виставки з учнівських композицій	Народна музика: соціально, родинно-побутові пісні	Створення проєкту, альбому (робота в групах)	Відео-фрагменти із виконанням народних пісень	Дібрати фотоматеріали, репродукції до теми
6.		Музична	- фронтальне	Значення	Перегляд	Опера	«Видатні

		культура (продовження)	опитування	творчості С.Гулака-Артемівського та М.Калачевського М.Вербицький: історія створення твору «Ще не вмерла Україна»	фотоматеріалу	«Запорожець за Дунаєм» (фрагмент), гімн України	діячі» продовження роботи над альбомом
7.		Музична культура. Узагальнення знань з теми.	- демонстрація альбомів; - самостійна письмова робота	М.Лисенко - основоположник національної композиторської школи в Україні. Музикальне виконавство і освіта.	Відео - перегляд виступу видатних українських виконавців	Уривки опери М.Лисенка «Т.Бульба»	Підготувати до музичної вікторини
8.		Театральна культура	- музикальна вікторина; - опитування в парах	Значення драматургії для розвитку українського театру. Творчість М.Щепкіна. Театр у Галичині та на Буковині.	Відео перегляд фрагментів вистав	Щепкін у ролі Фамусова із комедії Грибоєдова. Група М.Кропивницького	
9.		Театральна культура (продовження)	- усне опитування «10 питань»; - узагальнення вивченого матеріалу	Театр корифеїв. Перший український стаціонарний театр у Києві. Творчий шлях М.Заньковецької	Створення альбому «Театр корифеїв»	М.Заньковецька в ролі спектаклю «Назар Стодоля» І.Я.Франко, художник З.Павлюк	Створення альбому «Театр корифеїв»
10.		Урок узагальнення знань з III розділу. Проміжне тематичне оцінювання	- демонстрація альбомів; - фронтальне опитування; - тести		Створення схеми «Розвиток культури 19-20 століття» (робота в групах)	Виразне читання уривків драматичних творів	
Розділ IV. Художня культура 20 століття							
11.		Образотворче мистецтво	- повторення жанрів образотворчого мистецтва	Архітектура і скульптура Міста – заповідники. Монументальна скульптура	Живописна абстрактна творча робота в стилі сучасного мистецтва	Кричевський. Будинок Полтавського земства	Живописні малюнки в стилі сучасного мистецтва
12.		Образотворче мистецтво (продовження) Узагальнення знань з теми.	- перегляд малюнків; - повторення видів живопису	Живопис. Український авангард. Графіка. Народне мистецтво та основні	(підготовка проекту) Розробка дизайну сучасного інтер'єру в українських	Ілюстрації, альбоми	Створення дизайну сучасного шкільного приміщення в українському стилі

				центри художніх промислів. Петриківський розпис	традиціях		
13.		Музична культура	- повторення музичних жанрів, актуалізація опорних знань з теми	Хорова, вокально-симфонічна і симфонічна музика (Л.Ревуцький, Б.Лятошинський, С.Людкевич, М.Скорик, Є.Станкович)	Слухання уривків українських композиторів.	Ревуцький «Хустина», Лятошинський симфонія № 3	Скласти схему розвитку хорової та вокально-симфонічної музики
14.		Музична культура (продовження) Узагальнення знань з теми	- письмове тестування	Камерні жанри вокальної та інструментальної музики (В.Косенко, В.Барвінський) напрями популярної музики. Музикальне виконавство та освіти	Підготовка сценарію позакласного заходу «Біс вернісаж»	Пісні Майбороди та Білоножка	Запис пісень для «Пісенного вернісажу»
15.		Театральна культура	- коментарі до сценарію; - визначення цілей і завдань до проведення свята пісні	Провідні актори та режисери українського театру. Лесь Курбас та ін. Сучасний драматичний, музичний та ляльковий театр	Підготовка міні-вистави	Сцени із опери «Запорожець за Дунаєм»	Виготовлення ескізу костюмів і декорацій
16.		Кіномистецтво	- опитування в парах за темою театральні куліси; - види і жанри кіно	Ігровий кінематограф. Світове значення творчості О.Довженка. «Поетичне кіно». Творчі портрети І.Миколайчука, Л.Бикова.	Дискусія після відео перегляду фрагменту українського кінофільму.	Автопортрет О.Довженка «Земля», кінофільм «Земля»	Твір-роздум «Творчість О.Довженка»
17.		Кіномистецтво (продовження) Узагальнення знань з теми	- читанням уривків із твору; - складання схеми «Кінематограф»	Фольклор – основне джерело розвитку української анімації. Комедійний «козацький» серіал В.Дахна. Документальний та науково-популярний	Упорядкування відео картотеки «Українське кіномистецтво» (робота в групах)	Режисер Левчук Т., режисер Л.Биков, кінофільм В.Дахно кінокадри	Складання сценарію фільму на тему «Школа»

				кінематограф			
18.		Художня культура діаспори. Узагальнення знань за II семестр.	- усне опитування «Український кінематограф»; - тести	Архітектурні скульптури О.Архипенко – піонер авангардизму в скульптурі. Живопис і графіка. Іконопис.	Створення альбому “Імена славетних українців у світовому мистецтві” (колективна робота).	Архипенко О. Кераміка. Молоканин Л. Пам’ятник Шевченко в Буенос-Айресі. Т.Крук. Т.Шевченко	Підготувати до контрольної роботи
19.		Тематичне оцінювання. Контрольний урок за рік	- залік (письмовий або усний)	Контрольний підсумковий урок Підведення підсумків року			

Орієнтовне календарно-тематичне планування
Тема: «Українська художня культура»
10 клас (17, 5 годин на рік)
Вичитка годин за I семестр

№	Дата	Тема уроку	Перевірка знань	Засвоєння нового матеріалу	Орієнтовне практичне завдання	Твори, що інтегрують навчальний процес	Домашнє завдання
Розділ I. Художня культура від найдавніших часів до кінця 16 століття							
1.		Образотворче мистецтво	мозковий штурм «Види і жанри образотворчого мистецтва»	Зразки образотворчого мистецтва трипільської та скіфської культури, мистецтво грецьких міст Північного Причорномор’я Художня культура Київської Русі: архітектурні споруди, монументальний живопис (мозаїка та фрески). Мистецтво книжкової мініатюри. Художня культура польсько-литовської доби	Створення схеми «Мистецтво Трипільської та скіфської культури» або виготовлення фрагментів діорами – Київ – дух центральної України – Русі (робота в групах)	Яковенко «Скіфська симфонія» - уривок, гончарні вироби трипільської культури Софіївський собор, Успенський, Спасо-Преображенський, Михайлівський собори Києва. Ікони візантійського письма та київського письма Мініатюри: Остромировського Євангелія. Копії мініатюр Софіївського собору	Виготовлення альбомів «Трипільська та скіфська культура» або «Культура Київської Русі» індивідуальна чи парна робота
2.		Музична культура	письмове опитування «10 запитань»	Первісні музичні інструменти, музична культура східних слов’ян, античних міст Північного	Колективний проект «Карта музичної культури Київської Русі» або	Античні музичні інструменти: кіфара, флейта - пана, авлос вазопис	Підготовка карти «Музична культура Київської Русі» або

				Причорномор'я. Музична культура Київської держави: народна, придворно-світська, церковна. Давньоруські музиканти, музикальні інструменти. Народна творчість: епос, календарно-обрядові, родинно-обрядові пісні.	виконання українських народних пісень, порівняння за жанрами	Музики і скоморохи. Фреска південної вежі Софіївського собора. Фонохрестоматія	записати родинні та календарні пісні своєї родини (фонозапис)
3.		Театральна культура	- презентація карти «Музична культура Київської Русі» - музична вікторина «Народні пісні»	Обрядовий пратеатр (стародавні народні ігри, свята, ритуали) княжий театр. Мистецтво скоморохів	Виконання народних ігор та обрядів (в групах за вибором учнів)	Фонохрестоматія. Українські пісні в обробці Леонтовича	Підготовка доповідей «Стиль бароко»
Розділ II Художня культура 17-18 століття							
4.		Образотворче мистецтво	Мозковий штурм «Стиль бароко в світовому мистецтві», актуалізація опорних знань, презентації індивідуальних робіт «Архітектурні споруди»	Художня культура козацької доби. Стиль бароко в українському мистецтві. Будівництво в Києві (Андріївська церква, Маріїнський палац). Будівництво в Львові (собор св. Юра). Будівництво на Тернопільщині (Почаївська лавра), Чернігівщини, Полтавщини. Іконопис (козацькі «Покрови» та ін.). Портретний живопис. Народна картина «Козак Мамай». Мистецтво гравюри.	Замальовка архітектурних споруд – зразків українського бароко або відео-перегляд фільму «Маріїнський палац» (перегляд слайдів), порівняння споруд або порівняння різних репродукцій народної картини «Козак Мамай»	Українські народні пісні. Растреллі Андріївська церква у Києві Меретін Б. Собор св. Юра Ікони Конотопа, Покров Богоматері з портретом Б.Хмельницького	Замальовки архітектурних споруд Підготовка альбомів «Пам'ятки України» (в групах).
5.		Музична культура	- презентація альбомів;	Думи та історичні пісні. Мистецтво кобзарів і ліриків. Церковний спів Партесний концерт. Хоровий концерт та його творці (М.Березовський, А.Ведель,	«Кобзарі, лірики» складання схеми (в групах) або малюнок до музики (індивідуально) виконання живописної та графічної		

				Д.Бортнянський). збірка Т.Сковороди «Сад божественних пісень»	композиції (за мотивами текстів Сковороди) Фонозапис хорових концертів: Бортнянського, Веделя, Березовського		
6.		Театральна культура Урок узагальнення знань з І та ІІ розділу	Мозковий штурм «Види театру», актуалізація опорних знань з теми «Театр» Узагальнення матеріалу, опитування в парах або самостійна робота (по варіантам)	Шкільний театр, зв'язок із викладанням поетики та риторики, народний ляльковий театр вертеп. Театр на Запорозькій Січі.	Створення комічної або сатиричної інтермедії у стилі «Шкільного театру»	Слайди, електронна енциклопедія	Написати сценарій для вистави «живого вертепу» або скласти сценарій вистави (в групах)
Розділ ІІІ. Художня культура 19 століття.							
7.		Образотворче мистецтво	- повторення видів архітектури та скульптури; - розігрування «живого вертепу»	Архітектура та скульптура (І.Матрос, Л.Позен, В.Городецький). Палацово-паркові комплекси. Живопис (Т.Шевченко, М.Пимоненко, О.Мурашко).	Замальовки архітектурних споруд або перегляд живописних творів. Порівняння стилів митців.	Городецький В. Адміністративний будинок. Пам'ятник князю Володимиру. Позен Л. Пам'ятник Пушкіну в Києві. Лірник з поводирем. Матрос Т. П.Ришельє в Одесі	Зробити аналіз живописних творів у формі твору- роздуму або замальовки архітектурних споруд
8.		Образотворче мистецтво (продовження) Узагальнення знань Проміжне тематичне оцінювання	- фронтальне опитування; - демонстрація індивідуальних робіт - презентація творів- роздумів, - само опитування за темою	Декоративно- прикладне мистецтво та народні художні промисли. Тиражна графіка.	Виконання декоративної композиції в українському стилі (робота в групах)	Ілюстрація вироби опішанських гончарів, фрагментів чоловічої сорочки, Гуцульські килими, писанки, витинанки прикраси Шевченко. Альбом Т.Шевченко. Автопортрет, Катерина. Мурашко О. Дівчина в червоному	
9.		Музична культура	- перегляд та захист творчих проектів та	Народна музика: соціально, родинно- побутові пісні	Створення проекту, альбому (робота в	Відео- фрагменти із виконанням народних	Дібрати фотома- теріали, репроду-

			оформлення виставки з учнівських композицій або демонстрація альбомів; - музикальна вікторина; - опитування в парах	Значення творчості С.Гулака-Артемівського та М.Калачевського та М.Вербицький: історія створення твору «Ще не вмерла Україна» М.Лисенко - основоположник національної композиторської школи в Україні. Музикальне виконавство і освіта.	групах) Відео - перегляд виступу видатних українських виконавців	пісень, опера «Запорожець за Дунаєм» (фрагмент), гімн України, уривки опери М.Лисенка «Т.Бульба»	кції до теми «Видатні діячі музичної культури»
10		Театральна культура	- самостійна письмова робота	Значення драматургії для розвитку українського театру. Творчість М.Щепкіна. Театр у Галичині та на Буковині. Театр корифеїв. Перший український стаціонарний театр у Києві. Творчий шлях М.Заньковецької	Відео перегляд фрагментів вистав чи створення альбому «Театр корифеїв» або створення схеми «Розвиток культури 19 століття» (робота в групах)	Щепкін у ролі Фамусова із комедії Грибоедова. Група М.Кропивницького М.Заньковецька в ролі спектаклю «Назар Стодоля» І.Я.Франко, художник З.Павлюк	Створення альбому «Театр корифеїв»
Розділ IV. Художня культура 20 століття							
11		Образотворче мистецтво	- повторення жанрів образотворчого мистецтва	Архітектура і скульптура Міста – заповідники. Монументальна скульптура	Живописна абстрактна творча робота в стилі сучасного мистецтва	Кричевський. Будинок Полтавського земства	Живописні малюнки в стилі сучасного мистецтва
12		Образотворче мистецтво (продовження)	- перегляд малюнків; - повторення видів живопису	Живопис. Український авангард. Графіка. Народне мистецтво та основні центри художніх промислів. Петриківський розпис	(підготовка проекту) Розробка дизайну сучасного інтер'єру в українських традиціях	Ілюстрації, альбоми	Створення дизайну сучасного приміщення в українському стилі
13		Музична культура	- повторення музичних жанрів, актуалізація опорних знань з теми	Хорова, вокально-симфонічна і симфонічна музика (Л.Ревуцький, Б.Лятошинський, С.Людкевич, М.Скорик, Є.Станкович) Камерні жанри вокальної та інструментальної музики	Слухання уривків українських композиторів. Або підготовка сценарію позакласного заходу «Біс вернісаж»	Ревуцький «Хустина», Лятошинський симфонія № 3 Пісні Майбороди та Білоножка	Скласти схему розвитку хорової та вокально-симфонічної музики або записати пісні для «Пісенного вернісажу»

				(В.Косенко, В.Барвінський). напрями популярної музики. Музикальне виконавство та освіти			
14		Театральна культура	- коментарі до сценарію; - визначення цілей і завдань до проведення свята пісні	Провідні актори та режисери українського театру. Лесь Курбас та ін. Сучасний драматичний, музичний та ляльковий театр	Підготовка міні-вистави	Сцени із опери «Запорожець за Дунаєм»	Виготовлення ескізу костюмів і декорацій
15		Кіномистецтво	- опитування в парах за темою театральні куліси; - види і жанри кіно - читанням уривків із твору; - складання схеми «Кінематограф»	Ігровий кінематограф. Світове значення творчості О.Довженка. «Поетичне кіно». Творчі портрети І.Миколайчука, Л.Бикова. Фольклор – основне джерело розвитку української анімації. Комедійний «козацький» серіал В.Дахна. Документальний та науково-популярний кінематограф	Дискусія після відео перегляду фрагменту українського кінофільму. Упорядкування відео картотеки «Українське кіномистецтво» (робота в групах)	Автопортрет О.Довженка «Земля», кінофільм «Земля» Режисер Левчук Т., режисер Л.Биков, кінофільм В.Дахно кінокадри	Твір-роздум «Творчість О.Довженка» або складання сценарію фільму на тему «Школа»
16		Художня культура діаспори. Узагальнення знань за II семестр.	- усне опитування «Український кінематограф»; - тести	Архітектурні скульптури О.Архипенко – піонер авангардизму в скульптурі. Живопис і графіка. Іконопис.	Створення альбому «Імена славетних українців у світовому мистецтві» (колективна робота).	Архипенко О. Кераміка. Молоканин Л. Пам'ятник Шевченко в Буенос-Айресі. Т.Крук. Т.Шевченко	Підготуватися до контрольної роботи
17		Тематичне оцінювання. Контрольний урок за рік	- залік (письмовий або усний)	Контрольний підсумковий урок Підведення підсумків року			

Орієнтовне календарно-тематичне планування

Тема: «Українська художня культура»

10 клас (17, 5 годин на рік)

Вичитка годин на навчальний рік (уроки через тиждень)

№	Дата	Тема уроку	Перевірка знань	Засвоєння нового матеріалу	Орієнтовне практичне завдання	Твори, що інтегрують навчальний процес	Домашнє завдання
Розділ I. Художня культура від найдавніших часів до кінця 16 століття							
1.		Образотворче	мозковий	Зразки	Створення схеми	Яковенко	Виготовлення

		мистецтво	штурм «Види і жанри образотворчого мистецтва»	образотворчого мистецтва трипільської та скіфської культури, мистецтво грецьких міст Північного Причорномор'я Художня культура Київської Русі: архітектурні споруди, монументальний живопис (мозаїка та фрески). Мистецтво книжкової мініатюри. Художня культура польсько-литовської доби	«Мистецтво Трипільської та скіфської культури» або виготовлення фрагментів діорами – Київ – дух центральної України – Русі (робота в групах)	«Скіфська симфонія» - уривок, гончарні вироби трипільської культури Софіївський собор, Успенський, Спасо-Преображенський, Михайлівський собори Києва. Ікони візантійського письма та київського письма Мініатюри: Остромировського Євангелія. Копії мініатюр Софіївського собору	альбомів «Трипільська та скіфська культура» або «Культура Київської Русі» Індивідуальна чи парна робота
2.		Музична культура	- письмове опитування «10 запитань»	Первісні музичні інструменти, музична культура східних слов'ян, античних міст Північного Причорномор'я. Музична культура Київської держави: народна, придворно-світська, церковна. Давньоруські музиканти, музикальні інструменти. Народна творчість: епос, календарно-обрядові, родинно-обрядові пісні.	Колективний проект «Карта музичної культури Київської Русі» або виконання українських народних пісень, порівняння за жанрами	Античні музичні інструменти: кіфара, флейта - пана, авлос вазопис Музики і скоморохи. Фреска південної вежі Софіївського собору. Фонохрестоматія	Підготовка карти «Музична культура Київської Русі» або записати родинні та календарні пісні своєї родини (фонозапис)
3.		Театральна культура	- презентація карти «Музична культура Київської Русі» - музична вікторина «Народні пісні»	Обрядовий пратейтр (стародавні народні ігри, свята, ритуали) княжий театр. Мистецтво скоморохів	Виконання народних ігор та обрядів (в групах за вибором учнів)	Фонохрестоматія. Українські пісні в обробці Леонтовича	Підготовка альбомів народні ігри в обрядовому пратейтрі
4.		Урок узагальнення	- Письмова самостійна				Підготовка доповідей

		знань Проміжне тематичне оцінювання	робота				«Стиль бароко»
Розділ II. Художня культура 17-18 століття							
5.		Образотворче мистецтво	Мозковий штурм «Стиль бароко в світовому мистецтві», актуалізація опорних знань, презентації індивідуальних робіт «Архітектурні споруди»	Художня культура козацької доби. Стиль бароко в українському мистецтві. Будівництво в Києві (Андріївська церква, Маріїнський палац). Будівництво в Львові (собор св. Юра). Будівництво на Тернопільщині (Почаївська лавра), Чернігівщини, Полтавщини. Іконопис (козацькі «Покрови» та ін.). Портретний живопис. Народна картина «Козак Мамай». Мистецтво гравюри.	Замальовка архітектурних споруд – зразків українського бароко або відео-перегляд фільму «Маріїнський палац» (перегляд слайдів), порівняння споруд або порівняння різних репродукцій народної картини «Козак Мамай»	Українські народні пісні. Растреллі Андріївська церква у Києві Меретін Б. Собор св. Юра Ікони Конотопа, Покров Богоматері з портретом Б.Хмельницького	Замальовки архітектурних споруд Підготовка альбомів «Пам'ятки України» (в групах).
6.		Музична культура	- презентація альбомів;	Думи та історичні пісні. Мистецтво кобзарів і ліриків. Церковний спів Партесний концерт. Хоровий концерт та його творці (М.Березовський, А.Ведель, Д.Бортнянський). збірка Т.Сковороди «Сад божественних пісень»	«Кобзарі, лірики» складання схеми (в групах) або малюнок до музики (індивідуально) виконання живописної та графічної композиції (за мотивами текстів Скороводи) Фонозапис хорових концертів: Бортнянського, Веделя, Березовського	Фонозапис «Кобзарські награвання»; ілюстрації «Кобзар співає» Твори церковного співу (уривки)	Підготовка доповіді «Церковний спів» або «Хорові концерти», міні-твір «Мої враження від хорового концерту» (на вибір учня)
7.		Театральна культура	Мозковий штурм «Види театру», актуалізація опорних знань з теми «Театр» Узагальнення матеріалу, опитування в парах або	Шкільний театр, зв'язок із викладанням поезики та риторики, народний ляльковий театр вертеп. Театр на Запорозькій	Створення комічної або сатиричної інтермедії у стилі «Шкільного театру»	Слайди, електронна енциклопедія	Написати сценарій для вистави «живого вертепу» або скласти сценарій вистави (в групах)

			самостійна робота (по варіантам)	Січі.			
8.		Театральна культура	Мозковий штурм «Види театру», актуалізація опорних знань з теми «Театр» Узагальнення матеріалу, опитування в парах або самостійна робота (по варіантам)	Шкільний театр, зв'язок із викладанням поезики та риторики, народний ляльковий театр вертеп. Театр на Запорозькій Січі.	Створення комічної або сатиричної інтермедії у стилі «Шкільного театру»	Слайди, електронна енциклопедія	Написати сценарій для вистави «живого вертепу» або скласти сценарій вистави (в групах)
Розділ III. Українська художня культура 19 століття							
8.		Образотворче мистецтво	<ul style="list-style-type: none"> - повторення видів архітектури та скульптури; - розігрування «живого вертепу» 	Архітектура та скульптура (І.Матрос, Л.Позен, В.Городецький). Палацово-паркові комплекси. Живопис (Т.Шевченко, М.Пимоненко, О.Мурашко). Декоративно-прикладне мистецтво та народні художні промисли. Тиражна графіка.	Замальовки архітектурних споруд або перегляд живописних творів. Порівняння стилів митців або виконання декоративної композиції в українському стилі (робота в групах).	Городецький В. Адміністративний будинок. Пам'ятник князю Володимиру. Позен Л. Пам'ятник Пушкіну в Києві. Лірник з поводитрем. Матрос Т. П.Ришельє в Одесі Ілюстрація виробу опішанських гончарів, фрагментів чоловічої сорочки, Гуцульські килими, писанки, витинанки прикраси Шевченко. Альбом Т.Шевченко. Автопортрет, Катерина. Мурашко О. Дівчина в червоному	
9.		Музична культура	<ul style="list-style-type: none"> - перегляд та захист творчих проєктів та оформлення виставки з учнівських композицій або демонстрація альбомів; - музичальна вікторина; - опитування в парах 	Народна музика: соціально, родинно-побутові пісні Значення творчості С.Гулака-Артемовського та М.Калачевського М.Вербицький: історія створення твору «Ще не вмерла Україна» М.Лисенко - основоположник національної	Створення проєкту, альбому (робота в групах) Відео - перегляд виступу видатних українських виконавців	Відео-фрагменти із виконанням народних пісень, опера «Запорожець за Дунаєм» (фрагмент), гімн України, уривки опери М.Лисенка «Т.Бульба»	Дібрати фотоматеріал -ли, репродукції до теми «Видатні діячі музичної культури»

				композиторської школи в Україні. Музикальне виконавство і освіта.			
10		Театральна культура	- самостійна письмова робота	Значення драматургії для розвитку українського театру. Творчість М.Щепкіна. Театр у Галичині та на Буковині. Театр корифеїв. Перший український стаціонарний театр у Києві. Творчий шлях М.Заньковецької	Відео перегляд фрагментів вистав чи створення альбому «Театр корифеїв» або створення схеми «Розвиток культури 19 століття» (робота в групах)	Щепкін у ролі Фамусова із комедії Грибоедова. Трупа М.Кропивницького М.Заньковецька в ролі спектаклю «Назар Стодоля» І.Я.Франко, художник З.Павлюк	Створення альбому «Театр корифеїв»
Розділ IV. Художня культура 20 століття							
11		Образотворче мистецтво	- повторення жанрів образотворчого мистецтва	Архітектура і скульптура Міста – заповідники. Монументальна скульптура	Живописна абстрактна творча робота в стилі сучасного мистецтва	Кричевський. Будинок Полтавського земства	Живописні малюнки в стилі сучасного мистецтва
12		Образотворче мистецтво (продовження)	- перегляд малюнків; - повторення видів живопису	Живопис. Український авангард. Графіка. Народне мистецтво та основні центри художніх промислів. Петриківський розпис	(підготовка проекту) Розробка дизайну сучасного інтер'єру в українських традиціях	Ілюстрації, альбоми	Створення дизайну сучасного шкільного приміщення в українському стилі
13		Музична культура Узагальнення знань Проміжне тематичне оцінювання	- повторення музичних жанрів, актуалізація опорних знань з теми	Хорова, вокально-симфонічна і симфонічна музика (Л.Ревуцький, Б.Лятошинський, С.Людкевич, М.Скорик, Є.Станкович) Камерні жанри вокальної та інструментальної музики (В.Косенко, В.Барвінський) . напрями популярної музики. Музикальне виконавство та освіти	Слухання уривків українських композиторів. Або підготовка сценарію позакласного заходу «Біс вернісаж»	Ревуцький «Хустина», Лятошинський симфонія № 3 Пісні Майбороди та Білоножка	Скласти схему розвитку хорової та вокально-симфонічної музики або записати пісні для «Пісенного вернісажу»
14		Театральна культура	- коментарі до сценарію; - визначення	Провідні актори та режисери	Підготовка міні-вистави	Сцени із опери «Запорожець за Дунаєм»	Виготовлення ескізу костюмів і

			цілей і завдань до проведення свята пісні	українського театру. Лесь Курбас та ін. Сучасний драматичний, музичний та ляльковий театр			декорацій
15		Кіномистецтво	<ul style="list-style-type: none"> - опитування в парах за темою театральні куліси; - види і жанри кіно - читанням уривків із твору; - складання схеми «Кінематограф» 	Ігровий кінематограф. Світове значення творчості О.Довженка. «Поетичне кіно». Творчі портрети І.Миколайчука, Л.Бикова. Фольклор – основне джерело розвитку української анімації. Комедійний «козацький» серіал В.Дахна. Документальний та науково-популярний кінематограф	Дискусія після відео перегляду фрагменту українського кінофільму. Упорядкування відео картотеки «Українське кіномистецтво» (робота в групах)	Автопортрет О.Довженка «Земля», кінофільм «Земля» Режисер Левчук Т., режисер Л.Биков, кінофільм В.Дахно кінокадри	Твір-роздум «Творчість О.Довженка» або складання сценарію фільму на тему «Школа»
16		Художня культура діаспори. Узагальнення знань за II семестр.	<ul style="list-style-type: none"> - усне опитування «Український кінематограф»; - тести 	Архітектурні скульптури О.Архипенко – піонер авангардизму в скульптурі. Живопис і графіка. Іконопис.	Створення альбому “Імена славетних українців у світовому мистецтві ” (колективна робота).	Архипенко О. Кераміка. Молоканин Л. Пам’ятник Шевченко в Буенос-Айресі. Т.Крук. Т.Шевченко	Підготуватися до контрольної роботи
17		Тематичне оцінювання. Контрольний урок за рік	- залік (письмовий або усний)	Контрольний підсумковий урок Підведення підсумків року			Повторити матеріал

УРОКИ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ В 10 КЛАСІ.

Розділ I. Художня культура від найдавніших часів до кінця XVI ст.

ТЕМА I. Образотворче мистецтво

Урок - 1

Шендрик Алла Василівна,
 вчитель образотворчого мистецтва та
 художньої культури Городищенської
 ЗОШ I-III ступенів № 3
 Городищенської районної ради

Тема. Зразки образотворчого мистецтва Трипільської та скіфської культури. Мистецтво грецьких міст Північного Причорномор'я. Художня культура Київської Русі. Мистецтво книжкової мініатюри. Художня культура польсько – литовської доби.

Мета: ознайомити учнів з українським мистецтвом найдавніших часів, художньою культурою часів Київської Русі; розкрити поняття «книжкова мініатюра»; розвивати вміння самостійно знаходити необхідну інформацію, готувати доповіді, аналізувати та характеризувати особливості різних культур; виховувати інтерес до культурної спадщини нашого народу, любов до рідного краю.

Тип уроку: комбінований

Методи навчання: інформаційно-рецептивний (пояснювально-ілюстративний), евристичний (проблемного викладу), частково-пошуковий, репродуктивний (відтворюючий), дослідницький.

Терміни і поняття: трипілля, «звіриний стиль» у скіфському мистецтві, книжкова мініатюра

Обладнання: презентація,

Міжпредметні зв'язки – історія, література

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Створення емоційної атмосфери.

III. Актуалізація опорних знань.

- Що вам відомо про давні поселення, які населяли територію сучасної України?
- В які часи це було?

IV. Мотивація навчальної діяльності.

Людей в усі часи цікавила історія їхнього походження. Якщо шукати коріння українського народу, обов'язково згадують про Трипільську цивілізацію, культуру скіфів і сарматів, грецьких міст Північного Причорномор'я, Київську Русь. Сьогодні ми спробуємо дати відповідь на питання: «Де шукати витоки українського народу, наших традицій та культури?»

V. Повідомлення теми і мети уроку.

VI. Вивчення нового матеріалу

Бесіда.

1. Передслов'янська доба Культура пізнього палеоліту

Яскравим прикладом пізнього палеоліту є Мізинська стоянка на Чернігівщині на якій було знайдено зразки образотворчого і музичного мистецтва наших далеких предків. Всі вироби оздоблені меандровим орнаментом, який згодом поширився по всій Європі, набувши особливої популярності в Давній Греції

Наскельне мистецтво

Кам'яна Могила — світова пам'ятка давньої культури в Україні поблизу Мелітополя у Запорізькій обл.

Святилище ритуального значення. Містить декілька тисяч унікальних стародавніх наскельних зображень — петрогліфів тварин, людей у вигляді геометричних фігур. Так звані «кам'яні баби» символізували образи воїнів, та духів померлих пращурів.

2. Трипільська культура IV-II тис. до н.е.

«Золотий вік енеоліту» так назвав епоху трипільської культури академік Б. Рибаків. Це період, коли люди вели райське життя, без підневільної праці, без воєн, розбрату і чвар. Вершина неолітичного періоду. Назва походить від с. Трипілля, що на Київщині, де напр. XIX ст. археолог В. Хвойка провів перші розкопки стародавніх поселень.

Сліди трипільської культури виявлено на території України, Молдови, Польщі, Румунії. Трипільці започаткували традиції землеробства та плавлення металу.

Трипільські поселення

Склалися з кількох десятків одно- двоповерхових будинків близько 200м² зроблених з дерева і обмазаних глиною. Які розміщувалися по колу, в центрі стояла дещо більша будівля громадського призначення. Рядів осель інколи було до десяти.

Трипільці навіть дбали про внутрішнє оздоблення своїх будівель, прикрашаючи стіни білим або червоним кольорами і орнаментами.

Сліди трипільців виявлені і на території Городищенського рн. (Покасева, вул. Чапаєва, вул. 1 Травня, у с. В'язівка, Валява, Мліїв та ін.)

Трипільська кераміка

Досягла найвищого рівня розвитку. Використовувалась в господарстві та магичних ритуалах. Її форми та розміри надзвичайно різноманітні, вироби прикрашались яскравими орнаментами властивими тільки цій культурі. Найпоширенішими орнаментами були спіралі смуг, інколи зображали людей і тварин.

Ключові мотиви розпису трипільської кераміки:

Мотив родючості

а) солярні знаки: кола, спіралі, вісімки, меандр, свастика,

б) стилізовані складні композиції, що зображують жінку і бика, змія, обличчя або очі людини.

Пластика

Дуже цікаві скульптурні фігурки домашніх тварин та жіночі статуетки, що символізують прадавню богиню – покровительку роду та землеробства яку використовували в ритуалах. В середину їх вкладали зерна пшениці, бо давні люди вважали що це впливало на родючість землі.

Близько 2000 р. до н.е. трипільська культура занепадає проіснувавши на нашій території близько півтори тисячі років.

3. Скіфська культура

Скіфи – кочові і напівкочові племена, які жили у I тис. (VII-IIIст.) до н.е. на землях теперішньої України, Росії утворивши поселення з столицею Неаполь Скіфський поблизу Сімферополя і вважаються прямими предками слов'ян.

Скіфи займались землеробством, скотарством полюванням. Назву племенам дали греки, які вели торгівлю із скіфами.

Кургани

Збереглася велика кількість курганів – місць поховань правителів і знатних воїнів.

Найвідомішими є кургани Солоха і Гайманова Могила на Запоріжжі, Чортомлик і Товста Могила на Дніпропетровщині, Кюль-Оба біля Керчі.

У похованнях знайдені вироби із золота і срібла:

- Прикраси,
- Парадна зброя
- Кінська упряж
- Посуд.

Ювелірне мистецтво

Є одним із найяскравіших. Вражають вишуканою красою, майстерністю виконання. Найцікавішими є предмети, декоровані в так званому «звіриному стилі». Звичайні побутові речі прикрашались складним орнаментом з зображенням реальних чи фантастичних тварин. Звірям приписували магичну силу – здатність передавати людині властивостей тварин.

Шедеври скіфського мистецтва. Золота царська пектораль з кургану Товста Могила – нашійна прикраса, що нагадує місячний серп. Вага-1кг150г., діаметр – 30 см. Одна з найцінніших прикрас України, виготовили її, скоріше за все, ювеліри грецьких міст-полісів.

Складається з трьох ярусів розділених витими джгутами і має ритуальний характер. Нижній і верхній яруси ажурні - заповнені зображеннями сцен боротьби звірів та сюжетами

із скіфського життя. У середньому ярусі розміщені скульптурки птахів, рослинні мотиви закріпленими на пластині.

Застосовані різні типи ювелірної техніки: ковка, литво, чеканка.

Також відомими є: Гребінь із кургану Солоха, Ритуальний кубок із кургану Кюль – Оба та багато інших прикрас та речей.

4. Мистецтво грецьких міст Північного Причорномор'я

Одна із цікавих сторінок стародавньої культури України.

Поряд зі скіфською культурою (8-бст.до н.е) на півдні українських земель розквітла багата культура грецьких античних міст.

Мистецтво Пн. Причорномор'я поєднало елементи грецької, римської та місцевої культур.

Заснування перших поселень

У бст. До н.е. грецька колонізація поширилась на територію сучасної України. У Пн. Причорномор'ї греки заснували міста-поліси Ольвію (Миколаїв), Херсонес (Севастополь), Феодосію, Пантікапей (Керч), Тіру.

Загальний культурний рівень жителів був високим і сприяв бурхливому розвитку місцевої архітектури, скульптури, живопису, керамічному й ювелірному промислам.

Споруди міст прикрашали скульптурами богів і героїв, розписами з міфологічними сюжетами й сценами реального життя.

Основні кольори, які причорноморські греки використовували для розфарбування своїх споруд, – синьо-жовтий і червоний. Підлоги храмів і будинків багатих городян зазвичай прикрашали мозаїкою.

5. Збруцький ідол (Святовит) IX ст..

На місцях культових центрів (капищ) слов'яни встановлювали дерев'яні чи кам'яні стовпоподібні статуї богів «ідолів» Після запровадження християнства такі язичницькі скульптури були знищені.

Стовп розділений на три яруси, що символізують уявлення про три світи: вищий – небесний, середній – земний, нижній – підземний. На верхньому зображено язичницьких богів (Перуна), на середньому – фігурки чоловіків

і жінок у ритуальному хороводі, на нижньому – бога, який стоїть навколішки й тримає землю.

6. Мистецтво Київської Русі

Яскрава сторінка в історії світової культури. З прийняттям християнства (988р.)

Київська Русь зробила величезний крок, вийшовши на європейський культурний рівень.

Разом з релігією з Візантії прийшло й нове мистецтво:

- Будівництво християнських храмів
- Фрески й мозаїки
- Станковий живопис у вигляді ікон, книжкової мініатюри.

Зодчество

На Русі довгі роки домінувала дерев'яна архітектура.

Для руської дерев'яної архітектури була характерна багатоярусність будівель, завершення їх башточками й теремами, наявність різного роду прибудов - переходів, сіней.

Вигадливе художнє різьблення по дереву було традиційною прикрасою руських дерев'яних будівель.

Архітектура

Перша кам'яна будівля на Русі з'явилася наприкінці X ст. – це знаменита Десятинна церква в Києві, яка не збереглася. (десяту частину своїх доходів віддав на будівництво князь Володимир).

У 1828-42 роках за проектом В. Й. Стасова на місці Десятинної церкви був збудований храм, зруйнований більшовиками в 1928 році.

Золоті ворота

Серед кам'яних будівель Києва найвідомішими є збудовані Ярославом Мудрим Золоті ворота XIст, які завершувались церквою Благовіщення.

Вони виконували роль головного парадного в'їзду в місто. Золоті ворота були зруйновані ордами Батия. Реконструйовані за літописними свідченнями та старовинними рисунками у 1982 р.

Софійський собор

Є перлиною давньоруської архітектури. Символізує Дім Премудрості Божої, Небесної Софії - праобраз Матері Божої поєднано слов'янські та візантійські традиції: на основу хрестово-купольного храму були поставлені тринадцять глав нового храму.

За часів гетьмана Мазепи собор набув рис поширеного в ті часи стилю козацького бароко.

До основних архітектурних об'єктів відносяться й:

Михайлівський Золотоверхий собор, Свято-Успенський собор

Києво-Печерської лаври, Церква Покрова на Нерлі (теп. Росія)

Монументальний живопис

Надзвичайно високий рівень майстерності було досягнуто в мозаїчному живописі. Про це свідчать мозаїки Софії Київської, Михайлівського Золотоверхого, Успенського соборів, що не мали рівних у світі того часу. Виготовлення мозаїк було дорогим, тому прикрашали мозаїками лише центральні частини храмів.

Знаменитими є мозаїки Софійського Собору.

Великої популярності також набув фресковий живопис

Відомими є цикл настінних розписів Софії Київської, які зображують сюжети Євангелія, та сцени світського життя Київської Русі.

Іконопис

У 11ст. Відбулося становлення іконопису Київської Русі. Це були перші твори станкового живопису. Так виникла давньоруська школа іконопису, її засновником вважають митрополита Іларіона. До цього часу ікони завозилися з Візантії.

Ікони це не просто картини - це предмет релігійного культу. Алімпій і Григорій Печерські - перші відомі давньоруські іконописці.

Володимирська ікона Божої Матері. XIIст.

Завезена з Візантії і подарована Володимиром Мономаху, нині знаходиться у Третьяковській галереї в Москві.

Книжкова мініатюра

Мініатюра – це ілюстрація до книги.

Невід'ємна складова мистецтва рукописної книги: написання тексту, художнього оформлення, виготовлення оправи.

Зазвичай рукописна середньовічна книга була надзвичайно дорогою річчю.

Розквіту мистецтва книжкової мініатюри сприяло заснування київським князем Ярославом Мудрим при Софійському соборі бібліотеки та скрипторії – центру книгописання.

Остромирове євангеліє

Найдавніша рукописна книга Київської Русі –(1056–1057 рр.).

Містить три мініатюри із зображеннями євангелістів Іоанна, Марка та Луки виконані майстром Григорієм.

Радзивілівський літопис

Містить понад 600 мініатюр і являється своєрідною художньою енциклопедією історії та культури тих часів.

7. Художня культура польсько-литовської доби

Нашестя Золотої Орди завдало нищівного удару й спустошило київські землі, завдавши нищівного удару культурі.

Із пануванням Золотої Орди було покінчено завдяки зусиллям Великого князівства Литовського. Починаючи з XIII ст. центр культури й мистецтва перемістився до Галицько-Волинського князівства.

Завдяки чому українська культура не загинула.

Архітектура

Упродовж 13-14 ст. в архітектурі України домінує середньовічний характер. Феодалні війни, вторгнення, напади усе це визначило розвиток оборонної архітектурної споруди. Близькість до країн Центральної Європи також позначилася на особливостях розвитку мистецтва польсько-литовської доби. На архітектуру вплинули європейські художні стилі, насамперед Ренесанс. Найстарішим зразком архітектури цієї доби в Україні є замок

у Луцьку (середина XIV ст.)

Архітектурними перлинами є:

Замок у Хотині – один із найбільших в Україні, Замок у Мукачевому

Особливості побудови оборонної споруди:

- Великі бойові башти
- Територію фортеці оточував рів з водою
- В'їзні ворота - єдиний вхід до фортеці
- Фортечні мури закінчувалися зубцями - мерлонами.

Белгород-Дністровська фортеця вважалась найнепрístupнішою, збудована на пагорбі Дністровського лиману у 1345р. Генуезькими купцями. Стіни висотою 8-10м та товщ. 2м.

Завершується зубчатим парапетом Львів відігравав провідну роль у розвитку мистецтва польсько-литовської доби.

Успенська церква та вежа дзвіниці Корнякта триповерховий будинок заможного купця К. Корнякта, найбільша львівська кам'яниця, споруджена на площі Ринок. Чарівний внутрішній дворик цього будинку нагадує італійські палаци епохи Відродження.

Живопис

У Галицько-Волинському князівстві інтенсивно розвиваються національні традиції іконопису. Популярності набули теми Страшного суду, Різдва Богородиці та особливо образ середньовічного лицаря-визволителя Юрія Змієборця. Іван Федоров Перший книгодрукар. В 1574р. у Львові з'являється його перша книжка «Апостол». Це була видатна подія, що ознаменувала початок книгодрукарства в Україні.

Пересопницьке Євангеліє - стародавній рукопис

перший відомий переклад євангельського тексту на живу українську літературну мову (виконаний у 1555-1561-х роках). Ця книга стала символом української державності: на ній президенти, вступаючи на посаду, присягають на вірність народові України.

Запис у зошитах

	зодчество	пластика	живопис	Ювелірне мист.	Книго писання, іконопис
Передслов'янська доба					
Трипільська культура					
Скіфська культура					
Грецькі колонії Пн. Причорномор'я					

Культура Київської русі					
Культура Польсько – литовської доби					

VII. Підсумок уроку.

Приєм «Закінчить речення»

Трипілля – це?

Скіфська культура вражає мене...;

Мене здивувало...;

Найкраще мені запам'ятались споруди Київської Русі, такі як....;

VIII. Домашнє завдання.

Створити колективний проект «Витоки культури українського народу»

Урок - 2

Большакова Ольга Вікторівна,
 учитель музичного мистецтва та художньої
 культури Ватутінської спеціалізованої школи
 I-III ступенів № 1 Ватутінської міськради

Тема уроку. Зразки образотворчого мистецтва Трипільської та скіфської культури. Мистецтво грецьких міст Північного Причорномор'я.

Мета уроку:

- дати учням загальне уявлення про основні етапи формування української культури, культури прадавньої доби – кам'яного віку та Трипільської культури.

Визначити роль мистецтва у житті грецьких міст Північного Причорномор'я. Вчитися відрізняти засоби художньообразної мови:

- естетичний смак, здатність давати естетичну оцінку художнім творам; формулювати власні враження, отримані під час спілкування з мистецтвом, використовуючи спеціальну мистецьку термінологію;

- інтерес та необхідність спілкування з мистецтвом, виховувати духовність, що виникає внаслідок спілкування з мистецькими творами.

Обладнання: мультимедійна дошка, ілюстративний матеріал, комп'ютер, презентація.

Тип уроку: комбінований (урок введення в тему)

Ключові слова та поняття: палеоліт, мезоліт, неоліт. енкаустика.

Структура уроку:

I. Перевірка опорних знань.

II. Вступна частина.

1. Мотивація навчальної діяльності.

2. Представлення теми уроку та очікуваних навчальних результатів.

III. Основна частина.

1. Визначення та поняття, які були розглянуті в процесі вивчення предмету «Художня культура» в дев'ятому класі.

2. Передслов'янська доба. Культура пізнього палеоліту, мезоліту та неоліту.

3. Мистецтво грецьких міст Причорномор'я.

IV. Заключна частина

1. Підбиття підсумків.
2. Оцінювання результатів уроку.
- V. Домашнє завдання.

Хід уроку

I. Організаційна частина

Оголошення теми та завдань уроку.

II. Вступна частина.

Для того, щоб досконало опрацювати тему нашого уроку, давайте пригадаємо визначення та поняття, які були розглянуті в процесі вивчення предмету «Художня культура» в дев'ятому класі виконавши наступні завдання:

Закінчіть визначення:

Культура це _____

Художня культура це _____

Доповнення вчителя:

Культура – це єдина можлива для людини форма існування.

Історично так склалося, що протягом тривалого часу Українська культура перебувала у тіні інших культур. Саме ця обставина створила певний стереотип сприйняття її як вторинної і провінційної. Тим часом, самобутня культура українського народу є не лише повноправним і унікальним елементом світової культури, а і важливим чинником світового культурно-історичного процесу. Становлення і розвиток культури України можливо висвітлити тільки з урахуванням контексту розвитку світової культури та цивілізації.

Отже, усвідомлення феномену української культури означає сприйняття її як цілісної системи у ході історичного розвитку та взаємозв'язку з культурами інших народів.

Сьогодні на уроці ми розпочнемо розглядати історичний шлях який пройшла українська культура.

III. Основна частина. Вивчення нового матеріалу

Передслов'янська доба. Культура пізнього палеоліту, мезоліту та неоліту

Вивчення історії українського суспільства, як правило, починають з характеристики населення, яке проживало на території нинішньої України у найдавніші часи. Протягом тисячоліть на території сучасної України проживало багато народів, які мігрували, постійно змінювали один одного. Людські спільноти завжди розчленовувалися на дискретні групи, які ще називають племенами, невеликими народностями і навіть мікроетносами. Внаслідок постійних міграцій давнє населення України не було етнічно і культурно однорідним. До того ж якась частина племені неодмінно залишалася на своїх обжитих місцях. Саме цим і могло забезпечуватися передання у спадок наступним поколінням культурного, світоглядного, мистецького досвіду. Так протягом тисячоліть різноетнічні народи створювали на території України певні культурні традиції, які з часом ставали підґрунтям української культури.

Найдавніші пам'ятки мистецтва передісторичної людини на території України відносять до доби пізнього палеоліту (25-15 тис. років тому). Пізній палеоліт характеризується появою людини розумної. У процесі повсякденної трудової діяльності мислення людини розвивалося, вона набувала нових позитивних знань. У суспільстві склалися релігійні вірування, звичаї, виникало мистецтво. До пізньопалеолітичного часу належать широко відомі зразки прикладного та образотворчого мистецтва. Так, розкопки біля с. Мізин (Чернігівська обл.) виявили прекрасні браслети, вирізані із бивня мамонта. Один із них - суцільний, другий складається з п'яти окремих пластин. На обох чудовий різьблений орнамент.

Мізинські браслети належать до унікальних зразків прикладного декоративного мистецтва стародавньої Європи.

Знахідки мізинської культури старокам'яної доби зустрічаються і в інших районах України. Зображення на кістках тварин виявлені на Київщині, Полтавщині, на землях Західної України.

Археологічних знахідок, що відтворюють життя прадавньої доби на наших землях небагато. Археологи виявили справжні витвори мистецтва: культові браслети з кісток мамонтів, які прикрашалися «сонячною» та «місячною» символікою, підвіски з морських черепашок, стилізовані жіночі статуетки, виготовлені з бивнів мамонтів, різноманітні культові предмети (серед яких і музичні інструменти), прикрашені різьбленням, тощо.

Видатною пам'яткою духовної і матеріальної культури прадавнього населення України є Кам'яна Могила, розташована у степу поблизу с. Терпіння Мелітопольського району Запорізької області. Зараз вона має вигляд великого піщаного пагорба, заваленого кам'яними брилами. Колись давно це був кам'яний моноліт, під яким у ґрунті були прокопані печери. У гротах Могили виявлена велика кількість різноманітних зображень фігури людей, тварин, знаки у вигляді геометричних фігур тощо. Майже всі вони виконані у техніці різьблення. Знайдені також окремі предмети очевидно культового призначення.

За своїм характером українська культура належить до культур слов'янського типу. Він визначається за багатьма її суттєвими рисами і пов'язаний з історією слов'янських племен, що в другій половині I тис. н. е. утворили на теренах сучасної України першу державу.

Робота в групах:

Зараз ви отримаєте історичні довідки про склад та культуру стародавнього населення України. Опрацюйте будь ласка, і спробуйте зробити висновки про значення та вклад культури стародавнього населення у становленні сучасної української культури.

(Під час розповіді учнів вчитель показує слайди)

Група 1.

Кіммерійці.

Кіммерійці — перші кочові вершники, що з'явилися в Україні, є також і першими її жителями, назва яких дійшла до нас.

Багато вчених тримаються думки, що кіммерійці вийшли із своїх прабатьківських земель у нижньому Поволжі, перекочували низовинами Північного Кавказу й десь близько 1500 р. до н. е. з'явилися на Україні.

Для релігійного світогляду кіммерійців характерні віра в душу та життя після смерті. На побутування у них культу Богині-матері вказують стели із зображенням жінки, які мали культовий характер. Культ Богині-матері - найхарактерніша риса формування релігійної свідомості багатьох народів. Кіммерійці були войовничими племенами. Вони здійснювали походи на Ассирію, Фригійське царство, на західні землі Малої Азії. Звичайно ж трофеї, добути у військових походах, мали великий вплив на формування культури кіммерійців. До того ж кочовий спосіб життя і войовничість цих племен значною мірою відбилися на їх матеріальній культурі. Передусім, це стосується предметів озброєння та спорядження верхового коня.

Серед знайдених деталей вузди уваги заслуговують вишукані фігурні пряжки з жолобчастими боковими платівками. Вчені з'ясували, що саме такі пряжки прикрашали ремні верхових коней в ассирійських зображеннях на рельєфах палаців царів Саргона II і Ашшурбаніпала.

Кіммерійське мистецтво мало прикладний характер. Складні орнаменти прикрашали руків'я кинджалів, деталі вузди, наносилися на посуд. Основу декору становили різноманітні геометричні фігури - спіралі, ромби, квадрати. Найкращими зразками кіммерійського геометричного стилю можна вважати різьблені кістяні прикраси кінської вузди з кургану поблизу с. Зольне в Криму. До нас дійшли і деякі зразки кіммерійської монументальної скульптури - статуї, що, вочевидь, зображували воїнів. Вони мали вигляд кам'яних стовпів, на яких рельєфно зображувалися предмети одягу і зброї.

Самобутня кіммерійська культура складалася і розвивалася в період із IX ст. до н.е. і була перервана на початку VII ст. до н. е. новою хвилею кочових племен зі Сходу - скіфів, з якими пов'язаний наступний етап у давній історії нашої країни.

1) кіммерійці були першими на Україні скотарями, що перейшли до кочового способу життя;

- 2) вони опанували мистецтво їзди на конях і їхнє військо складалося з вершників;
- 3) завдяки контактам із майстерними оброблювачами металів на Кавказі вони започаткували на Україні добу заліза;
- 4) зростання ролі кінних воїнів зумовило занепад великих родів і виникнення військової знаті.

Група 2.

Скіфи. На початку VII ст. до н. е. з'явилися в українському степу скіфи. На правому березі Дніпра мешкали скіфи-орачі — землеробські племена, що були корінними мешканцями цього краю і, напевно, взяли собі назву від кочовиків, котрі їх підкорили. Деякі історики вважають, що вони були предками слов'ян, влада зосереджувалася в руках «царських» скіфів — кочовиків, що вважали себе найчисленнішими й найкращими і змушували інших скіфів та не скіфські племена України сплачувати їм данину. За їхніми зазіханнями стояло велике, добре озброєне й дисципліноване кінне військо. Щоб розвивати в собі силу волі, скіфські воїни мали звичай пити кров першого вбитого ворога, робити з ворожих черепів прикрашені золотом і сріблом чаші, знімати скальпи. Безжалісні до ворогів, ці кочовики були відданими в дружбі, яку цінували понад усе. Скіфське суспільство було значною мірою дитям своєї епохи. Родовід ішов по батьківській лінії, майно ділилося між синами, а полігамія була нормальним явищем. Разом із померлим чоловіком часто вбивали й ховали його молодших жінок. Як свідчать розкішні поховання скіфських царів у курганах, що й досі трапляються в українських степах, багаті могили племінної знаті й водночас убогі могили простих людей, суспільно-економічне розшарування стало досить помітним явищем серед «царських» скіфів.

Крім награваного у війнах, основним для них слугувала торгівля з грецькими колоніями у Причорномор'ї. Своїм торговим партнерам скіфи пропонували товари, що ними згодом уславиться українська земля: збіжжя, віск, мед, хутра, рабів. За це вони отримували вина, ювелірні вироби, інші предмети розкошів, до яких у них уже розвинувся великий апетит. Про це свідчать своєрідні прикраси, надзвичайно оригінальне за своїм стилем декоративне мистецтво з характерними для нього мотивами тваринного світу. Воно з великою майстерністю відображає пластику оленів, левів, коней, що вражають граційністю й красою. За доби скіфів Україна стала важливою, хоч і віддаленою частиною Середземномор'я. Через грецькі колонії у Причорномор'ї скіфи ввійшли у контакт із грецькою цивілізацією й навчилися цінувати її. Водночас контакти зі світом Середземномор'я втягували скіфів і в його конфлікти. Це стало початком кінця скіфів. Десь через 100 років більшу частину скіфів завоювали й асимілювали сармати — інше могутнє плем'я кочовиків зі сходу. Тільки залишкам удалося сховатися в Криму, де їхні нащадки прожили до 3 ст. н. е.

Група 3.

Сармати. Майже протягом 400 років, від 2 ст. до н. е. до 2 ст. н. е. у степах Північного та Східного Причорномор'я панували сармати, які прийшли з Волги.

Спочатку вони мирно змішувалися з такими ж іраномовними скіфами, а також греками, що жили у Північному Причорномор'ї. Проте під тиском ворожих племен ставали дедалі агресивнішими.

Зрештою вони підкорили скіфів, поглинувши у своїй масі велике число простого люду. Як і всі кочові володарі українських степів, сармати становили не єдине однорідне плем'я, а слабо пов'язаний і часто ворогуючих між собою племен. Кожне з цих сарматських племен прагнуло до панування на Україні. Сармати часто суперничали з іншими племенами та, бувало, навіть поступалися їм владою. Особливо вражає у сарматів та велика роль, яку відігравали в їхньому суспільстві жінки. Сарматські жінки жили, як колись амазонки: вони полювали верхи, брали участь у війнах нарівні з чоловіками, а також одягалися, як чоловіки. Дані археології свідчать про те, що сарматських жінок часто ховали разом зі зброєю і що вони нерідко виконували функції жриць. Коли війна не могла задовольнити всіх матеріальних потреб, сармати торгували, їхні каравани мандрували у найдаліші краї, з яких везли до Танаїсу — сарматської столиці, розташованої на р. Дон, китайський шовк,

кавказький кришталь, напівкоштовне каміння з Ірану та Індії. Незабаром на зміну сарматам прийшли інші кочовики, але сармати були останнім індоевропейським народом, що з'явився зі сходу.

Група 4.

Трипільська культура.

В Україні виявлено понад дві тисячі поселень Трипільської культури. Вони згруповані у трьох районах - в Середньому Подністрів'ї і Попрутті, Побужжі та Середньому Подніпров'ї. Населення на всій території поширення Трипільської культури становило щонайменше один мільйон чоловік.

Трипільські селища розташовувалися на високих південних та південно-східних рівних або похилих місцях поблизу рік і їхніх приток. В основному це були родові або племінні довготривалі поселення, що нараховували від десятків до сотень, а інколи і кількох тисяч жител та господарських споруд. Такі селища в своїй більшості мали чітке планування - всі будови були розташовані кількома рядами або концентричними колами навколо великого майдану, на якому розташовувалися громадські споруди - святилища. Житла трипільців були переважно наземними, площею від 30 до 150 м². Конструкція їх була досить складною: підлога викладалася на дерев'яному помості з глиняних обпалених вальків і зверху замазувалася глиною. Стіни споруджувалися на дерев'яному каркасі, обплетеному, лозою і з двох сторін обмазувалися глиною, двосхилий дах перекривався соломною або очеретом. Нерідко житла мали піддашся. Вікна були невеликими та округлими. В середині були одна-дві, а то й три кімнати. В кожній кімнаті містилася піч, лежанка, сімейний вівтар-жертвник. Вівтар мав вигляд невеликого хрестоподібного або квадратного в плані глиняного підвищення, розписаного різнокольоровими фарбами. Тут стояв культовий посуд та глиняні жіночі фігурки. Біля печі, під стінами та на полицях-мисниках стояли різноманітні горщики та миски. Стіни, як ззовні так, і зсередини житла, розмальовувалися вертикальними смугами червоного, жовтого та білого кольорів. Орнамент розташовувався також навколо вікон та дверей. Житло Трипільської культури дуже нагадує українську сільську хату XIX-XX століть. У такому житлі мешкала одна сім'я.

На Уманщині, в басейні Південного Бугу, а також у межиріччі Дністра й Прута виявлено величезні поселення площею до 450 га, які нараховували понад 2000 жител, розташованих концентричними колами (поселення Майданецьке, Тальянки, Веселий Кут, Доброводи тощо). Тут існувала квартальна забудова, багато будинків були двоповерховими. На той час це найбільші в Європі, а можливо, й у світі перші справжні протоміста, в кожному з яких проживало до 25 тис. чоловік.

Археологи встановили в трипільців унікальний в історії культури звичай - обрядове спалювання своїх жител. Вважається, що воно відбувалося один раз приблизно через кожні 50 років, коли виснажувалися навколишні поля і проживання на цьому місці ставало неможливим. Освоївши нові ґрунти і збудувавши неподалік нове селище, люди упорядковували житла на старому поселенні й спалювали його. Основним заняттям трипільців було землеробство. Вони вирощували на своїх полях основні зерно - бобові культури - кілька сортів пшениці і ячменю, просо, горох та вику. Високого рівня розвитку досягло тваринництво. Серед інших видів занять значне місце посіли гончарство, ткацтво, виготовлення знарядь праці, обробка міді і виготовлення з неї різноманітних виробів.

На сьогодні в межах України виявлено близько 700 поселень доби неоліту. Цю епоху в Україні яскраво репрезентує трипільська культура. У межах України відомі сотні трипільських поселень. Про рівень матеріального і культурного розвитку трипільців свідчить їх керамічне виробництво. Посуд трипільців можна розділити на дві великі групи: кухонний і столовий. Кухонний був простим за формою, з нанесеним небагатим орнаментом. Значно досконалішим був столовий посуд. Для його виготовлення використовувалася якісніша глина, цей посуд добре випалювався. Орнамент на столовому посуді більш вишуканий. Серед орнаментальних знаків зустрічаються зображення людей і тварин.

У трипільців особливого розвитку набула глиняна пластика. Вони виготовляли з глини жіночі статуетки, фігурки тварин, моделі помешкань. Ці чудові вироби образотворчого мистецтва дають нам яскраве свідчення досить високого рівня розвитку трипільців.

Розповідь вчителя (показ слайдів)

Мистецтво грецьких міст Причорномор'я.

Значний вплив на весь стародавній світ, зокрема на культуру скіфів і слов'ян мала античність – колиска європейської цивілізації. У VI ст. до н.е. грецька колонізація поширилася безпосередньо на територію сучасної України. У Північному Причорномор'ї греки заснували античні міста-поліси: Ольвію (неподалік Миколаєва), Херсонес (сучасний Севастополь), Пантікапей (сучасна Керч), що став столицею Боспорської держави, Феодосію та ін. Ці міста мали тісні контакти з кочовиками та племенами Лісостепу, а отже, і значний вплив на розвиток культури скіфо-сарматських племен. Про це говорять численні знахідки предметів античної культури у похованнях і поселеннях скіфів і сарматів. Колекція пам'яток Північного Причорномор'я дає можливість відтворити картину життя античного суспільства.

Основу складають матеріали розкопок грецьких міст і некрополів Ольвії, Херсонесу, території Боспорського царства, острова Березань, що проводяться кількома поколіннями археологів з початку XIX століття до наших днів. Пам'ятки представлені речами, що привезені з різних районів античного світу, а також роботами, що поєднали традиції варварів з греко-римським впливом. Золоті речі з некрополів античних міст-колоній Північного Причорномор'я: намиста, браслети, сережки, персні, підвіски і інші прикраси. Чудові античні художні вироби походять з багатих царських поховань в кургані Куль - Оба, з великого курганного некрополя Пантікапея - столиці Боспорського царства.

В містах розвивалися металургійне, каменярське, деревообробне, гончарне, ювелірне, косторізне та інші ремесла, а також риболовний промисел і виноробство. В міста Греції, Малої Азії, Єгипту з цих міст вивозили хліб, рибу, хутра, продукти тваринництва тощо.

З початку III століття н. е. у зв'язку з кризою рабовласницького ладу почався занепад усіх античних міст, а навала гунів у IV столітті призвела до загибелі їх. Проте деякі грецькі міста, зокрема Херсонес (Корсунь руських літописів), існували до XV століття. Архітектура у цих міста була пов'язана із містобудуванням – ретельно спроектовані широкі вулички з бруківкою, двоповерхові будинки.

Провідним видом образотворчого мистецтва Північного Причорномор'я була **скульптура**, якою прикрашали площі й будівлі міст. Вона мала істинно громадське значення, втілюючи у прекрасних образах богів, богинь та героїв античний ідеал досконалої, гармонійно розвиненої людини.

Вагоме місце посідав також **монументальний живопис**. Різноманітні розписи (портрети, міфологічні сюжети, сцени з реального життя) прикрашали громадські і житлові будівлі, склепи заможних громадян. Високохудожні зразки цього мистецтва знайдено в Керчі. На стіні однієї з поховальних споруд-склепів цього міста зображено голову богині Деметри. Сучасного глядача вражає висока майстерність виконання, з якою художник написав прекрасне жіноче обличчя з великими виразними очима.

Цікавий розпис зберігся на одному із саркофагів: на ньому зображено художника, який пише портрет у техніці **енкаустики** (від грец. випалюю) - живопис восковими фарбами. Це підтверджує існування у Північному Причорномор'ї **станкового живопису**, зокрема портретного жанру, зразки якого до наших днів, на жаль, не дійшли.

Невелика, але виразна колекція античної кераміки дає подання про розмаїтість посуду, що використалася мешканцями античного Північного Причорномор'я, та рівні розвитку ремесла її виготовлення. Місцева кераміка не досягла таких висот як грецька, але залишила свій слід у мистецтві виробництва кераміки на півдні України.

В античний час майже всі основні грецькі міста-поліси Північного Причорномор'я карбували власні монети зі срібла і міді, а Ольвія та Пантікапей також і золоті монети.

Карбування монет у північно - понтійських полісах та Боспорському царстві тривало до другої половини III в. н.е.

Ювелірна справа набула високого рівня майстерності, про що свідчать знахідки археологічних розкопок.

Важливими джерелами дослідження вітчизняної музичної культури періоду розквіту античних міст Північного Причорномор'я є ювелірні прикраси, вази, вироби з теракоти, фрески, скульптури, на яких зображено виконавців на різних інструментах. Античний інструментарій був надзвичайно багатий. До нього входили інструменти всіх груп:

- струнні: *ліра, кіфара, арфа*;
- духові: *авлос* (подвійна флейта), *сиринга* (або флейта Пана) - флейта з кількох з'єднаних трубочок;
- ударні: *тимпани* (бубни), *кротали* - металеві тарілочки на зразок сучасних кастаньєт.

У Херсонесі було знайдено залишки античного театру, що розташуванням у просторі нагадує грецькі театральні споруди.

У театрах відбувалися не лише вистави, а й концерти, а за римських часів - ігри-бої гладіаторів. Як і в самій Греції, у містах-колоніях під час різних видовищ, свят, спортивних ігор проводилися *агони* - художні змагання хорів, музикантів, танцюристів. Наприклад, збереглася згадка про змагання в танцях зі співом на майданах Херсонеса. Під час розкопок на території північнопричорноморських міст було знайдено амфори, якими нагороджували переможців у змаганнях із кулачного бою, бігу та гри на кіфарі.

Знайдені у Північному Причорномор'ї зображення інструментів грецького зразка підтверджують давні зв'язки слов'янської музичної культури з античною.

За архаїчної доби люди не уявляли свого життя без різних обрядів, свят, видовищ. З античних часів дійшли до нас письмові свідчення про театри.

АНАЛІЗ МИСТЕЦЬКОГО ТВОРУ

СКІФСЬКА ПЕКТОРАЛЬ

Шедевром скіфського мистецтва є золота пектораль, знайдена при розкопках Товстої Могили. Діаметр прикраси - 30 см. вага - 1150 грамів. Одна з найцінніших золотих прикрас України, виготовляли її скоріше за все ювеліри грецьких міст-полісів, а користувалась чи хизувалась скіфська знать. Ручна робота вражає.

Для аналізу твору мистецтва пропонуємо наступні запитання:

1. Матеріал, з якого зроблено пектораль, її призначення.
2. Що є основою сюжетного зображення.
3. Поміркуйте, чому на пекторалі зображено сцени боротьби звірів.
4. Поміркуйте, чому пектораль має саме три яруси?
5. Опишіть свої враження від споглядання твору.

(Для скіфів золото не було дорогоцінним металом символом знатності. Цей дуже пластичний матеріал використовувався для прикрас, творчості, мистецтва. На всіх знахідках - витончені композиції, багаті сюжети, що ніколи не повторюються. Три її яруси мають вигляд півмісяця, між витими джутами - чудові витвори образотворчого мистецтва. У середньому ярусі розміщені скульптурки птахів, рослинні мотиви. На двох інших - зображення сцен боротьби звірів та сюжети з скіфського життя. У центрі верхнього фриза - двоє роздягнених до пояса скіфів, які шийють сорочку із овечої шкіри розтягнувши її за рукава. Біля них знаходяться гори з луками і стрілами. Праворуч і ліворуч від цієї сценки зображені тварини. Молодий скіф присівши, доїть вівцю, інший - сидить біля неї, тримаючи в руках амфору. За своїми художніми якостями виріб не має собі рівних серед знахідок степової Скіфії.)

IV. Заключна частина

I. Підбиття підсумків.

Отже, оглядаючи історичний шлях, який пройшла українська культура, можна визначити в ньому певні опорні віхи. І сьогодні ми з вами розглянули зразки культур різних народностей, що населяли територію України в прадавні часи, твори мистецтва створені цим населенням. Вчитель пропонує відповісти на запитання:

1. Чому виникло мистецтво? Які його види вважають найдавнішими?
2. Які функції виконували твори мистецтва в доісторичні часи?
3. Назвіть характерні ознаки трипільської культури.
4. У чому полягають особливості мистецтва скіфів? Що таке «Звіриний стиль»?
5. Яким чином давньогрецька культура вплинула на скіфську?
6. Які види образотворчого мистецтва були найпоширенішими в грецьких колоніях Північного Причорномор'я.

II. Оцінювання результатів уроку.

У. Домашнє завдання:

Створити свій орнамент до побутового посуду, скориставшись орнаментарними канонами трипільської культури та заповнити таблицю:

Елементи культури	Кіммерійці	Скіфи	Сармати	Трипільська культура
Житло				
Одяг				
Посуд				
Види орнаменту				
Естетика обрядів, звичаїв				
Інше				

Урок -3

Кріт Людмила Анатоліївна,
 учитель образотворчого мистецтва
 та художньої культури Городищенської
 ЗОШ №1 І-ІІІ ст.
 Городищенської районної ради

Тема: «Зразки образотворчого мистецтва Трипільської та скіфської культури.»

Мистецтво грецьких міст Причорномор'я».

Мета: - ознайомити учнів з художньою спадщиною наших предків — трипільською культурою, скарбами скіфських курганів, архітектурою та скульптурою міст Північного Причорномор'я; формувати навички відтворення нового матеріалу, що базується на наукових даних; виховувати любов до історії своєї Батьківщини;

- розвивати творчу уяву, спостережливість, пам'ять;
- виховувати естетичне відношення до духовних та матеріальних цінностей свого народу.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Методи навчання: інформаційно-рецептивний.

Форма організації: урок-лекція(з елементами відео-екскурсії).

Терміни і поняття: трипільська культура, скіфи, античне мистецтво.

Оснащення: карта України, комп'ютер, презентація, відеосюжети «Трипільська культура», «Музей Трипільської культури», «Херсонес Таврійський»; фрагмент твору С. Прокоф'єва «Скіфська сюїта».

Міжпредметні зв'язки: історія, образотворче мистецтво, музичне мистецтво, література.

План уроку

- I. Організаційний момент (2хв.)
- II. Емоційне введення до уроку (4хв.)
- III. Вступна бесіда (4хв.)
- IV. Актуалізація опорних знань (3хв.)
- V. Викладення нового матеріалу (20 хв.)
- VI. Робота в зошитах (10хв.)
- VII. Підсумок уроку (2хв.)
- VIII. Домашнє завдання.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Емоційне введення до уроку:

Ретроспективне відео-аудіо представлення художньої культури України. На тлі музичного супроводу відбувається експонування зорового ряду, що представляє розмаїття та багатогранність культурних надбань народів, які проживали на теренах України.

Учні сприймають відео-аудіоряд. (Звучить уривок твору С.Прокоф'єва «Скіфська сюїта» та уривок фотофільму «Херсонес Таврійський».

Емоційне налаштування учнів на участь у творчому процесі уроку.

III. Вступна бесіда.

Спробуйте передати враження, що виникли у вас, після перегляду аудіо-відео сюжетів. Учитель підводить учнів до розуміння того, що на теренах сучасної України мистецтво розвивалося з сивої давнини. Його творцями були народи, що в певний історичний період вважали цей край своєю вітчизною.

Учні висловлюють власні враження.

IV. Актуалізація опорних знань

- Згадайте уроки історії і спробуйте на карті України показати місця поселень наших предків.
- Хто такі скіфи?
- Як ви вважаєте, мистецтво у Північному Причорномор'ї було подібним до мистецтва Греції?

V. Викладення нового матеріалу

Розповідь учителя

Розвиток образотворчого мистецтва в Україні веде відлік із прадавніх часів. Знахідки археологів, зокрема, періоду трипільської та скіфської культур, вирізняються майстерною технікою виконання і засвідчують високий мистецький рівень витворів предків сучасних українців.

Трипільська культура

На території України Трипільська культура була поширена у Лісостепу — від Верхнього Дністра на Заході до Середнього Дніпра на Сході. Час її існування: друга половина шостого — перша чверть третього тисячоліття до Христа. На землях України нині відомо близько 2000 трипільських пам'яток: поселень, могильників, курганів. Понад сто років досліджують цю давню цивілізацію археологи, здобувши під час розкопок важливий матеріал для відтворення давньої історії, відкривши тисячі шедеврів давнього мистецтва.

Тисячі дерев кам'яними та мідними сокирами зрубали трипільці, щоб збудувати свої будинки. Спочатку їхні поселення були невеликими — від семи до чотирнадцяти будівель, а з часом виникли справжні міста з тисячами споруд. Будинки мали каркасно-стовпову конструкцію. Стіни робили з дерева або плели з лози, а потім обмащували глиною з домішками полови. Цей тип житла виник в трипільські часи і існує в лісостепу України донині.

Збереглися зроблені трипільськими майстрами глиняні моделі жител та храмів. Серед них є двоповерхові. Існування у трипільців кількоповерхових споруд засвідчується також розкопками залишків міських кварталів. Міжповерхові перекриття робилися з дерева та обмащувалися глиною, як і стіни. Другий поверх звичайно був житловим, а перший — господарчим. Підлогу і стіни фарбували в червоний і білий кольори, вкривали геометричним орнаментом, який мав оберігати мешканців від ворожих сил. Житлові кімнати опалювали відкритими вогнищами та печами, по-чорному. Вздовж однієї з стін робили довгу глиняну лаву — на неї ставили посуд. Поруч часто робили глиняні ночви, в які вмонтовували камені для розтирання зерна на борошно.

Одна з таємниць Трипільської культури — знайдені археологами рештки тисяч спалених будівель. Серед руїн — десятки, а іноді й сотні посудин, статуетки людей та тварин, інструменти, кістки тварин, а деколи і людей. На початку вивчення цієї культури В.Хвойка розглядав ці рештки як «будинки мертвих». Інші археологи доводили, що це звичайні житла. Найбільші з трипільських міст існували у V тисячолітті до Христа. Їхні розміри вражають: сотні гектарів площі, тисячі жител, чисельність мешканців — до 10—15 тисяч чоловік. Потужні укріплення, які зводилися по колу у кілька рядів і склалися із сотень щільно прибудованих одна до одної дво- і навіть триповерхових споруд, надійно захищали своїх господарів. Населення міст займалося переважно сільським господарством, проте були там і ремісники — гончарі, ковалі, ткачі. Коли шукають корені народів, які жили на землях України, так чи інакше звертаються до Трипільської цивілізації.

Трипілля — це перший хліб, перший метал, початок планетарного землеробського світогляду на теренах, які нині називаються Україною. Творці Трипілля стояли біля витоків цивілізації Європи і зробили дуже вагомий внесок у формування сучасної культури України. Київський археолог Вікентій Хвойка, ведучи в 1890-х рр. розкопки на „Кирилівських Висотах” у Києві і на терені села Трипілля біля Києва, несподівано виявив уламки праісторичної кераміки, вкритої розписним (мальованим) орнаментом, глиняні фігурки та крем'яне й кістяне приладдя. Ці знахідки незнамого досі типу були зовсім неподібні до інших пам'яток старовини в Подніпров'ї. В.Хвойка провів систематичні дослідження нових поселень і відкрив широко тепер відому в археології Європи трипільську культуру.

Найбільший інтерес Трипільської культури становить те, що краще всього зберігалось в умовах того життя, це гончарство. Різні форми розписного посуду: глечики, миски, макітри, жертівні посудини у вигляді тварин, модельки трипільських хат, що знайдені під час розкопок, вказують, що хати розмальовувалися як ззовні, так і зсередини. Цей звичай, як відомо, зберігся і до наших часів. Але слід визнати, що 5 тисяч років тому, в III тисячолітті перед Різдом, трипільці малювали свої хати естетично досконаліше й далеко барвистіше. Були знайдені біноклеподібні (спарені) посудини, які нагадують українські горщики-близнята а також керамічні писанки, орнамент яких найкраще простежуються на сучасних писанках. Трипільська кераміка за якістю не поступається порцеляні й вражає надзвичайною красою орнаментів, виконаних білою, чорною, червоною й коричневою фарбами. Дослідження пишно розмальованого трипільського посуду свідчать про те, що в його створенні брали участь не лише гончарі. Складні візерунки, ретельно дібрані кольори та глибокий зміст символіки — усе це вимагає обізнаності й майстерності справжніх художників.

Знайдено величезну кількість глиняних фігурок жінок, що свідчить про розвинений культ та обожнювання жінки.

Трипільці започаткували для нащадків природні космогонічні моделі та світоглядні основи. На початку 20 століття, внаслідок археологічних розкопок під керівництвом В.Хвойки, був знайдений об'ємно-монументальний хрест. Він і досі залишається однією з таємничих і найцікавіших знахідок Трипільської археологічної культури. Можливо, в ті часи він міг бути оберегом, що застосовувався у магічних ритуалах. Саме ромбовидний символ з крапкою у центральній частині хреста вказує на імовірний зв'язок останнього з культом поклоніння жінці та шанування матері. 6000 років тому символ хреста міг уособлювати у собі стилізоване зображення жінки-матері.

МИСТЕЦТВО СКІФІВ

На великому просторі від Дону до Дунаю в VII—II століттях до н. е. мешкали скіфські племена, які прийшли із заволзько-каспійських країв. Частина з них залишилися кочівниками і займалися скотарством, а ті, хто осів у степах між Дністром і Дніпром, стали землеробами. Про могутність племінних об'єднань скіфів свідчать царські кургани, висота яких часом сягала 15—20 метрів (Чортотлик, Солоха, Товста Могила). У скіфських похованнях було знайдено багато коштовних речей, які дають уявлення про одвічні культурні традиції скіфів або ж свідчать про їхні тісні стосунки з античними містами Північного Причорномор'я.

Скіфи широко використовували «звіриний» стиль в оздобленні різних речей. Віднайдено зброю, предмети побуту зі стилізованими зображеннями тварин та вигаданих істот. Такий характер має і золота платівка із зображенням оленя з кургану Куль-Оба поблизу Керчі (IV ст. до н. е.). В період Великого переселення народів цей стиль набув поширення не лише у Східній, а й у Західній Європі.

У скіфських курганах знайдено вишукані художні витвори з зображенням сцен із життя скіфів, їх авторами, мабуть, були грецькі майстри, а замовниками — скіфська знать. До таких взірців належать знаменита пектораль із Товстої Могили, золотий гребінь із кургану Солоха, срібна ваза з кургану Чортотлик.

21 червня в 1971 року, о 14 годині 30 хвилин в Дніпропетровській області, в кургані Товста Могила Б. Мозолевським була знайдена Золота Пектораль — нагрудна прикраса скіфського царя IV століття до н.е. — вагою 1148 грамів, 30, 6 см в діаметрі, виконана із золота 958 проби в техніці литва із застосуванням паяння, карбування, зерні, скані і емалі.

Поряд із скарбами Тутанхамона Пектораль стала головною археологічною знахідкою XX ст. Майже відразу після її виявлення Золота Пектораль, як безцінна археологічна знахідка, була перевезена до Києва, де зберігається в музеї історичних коштовностей України (філія Національного музею історії України).

Через 30 років Пектораль, якою захоплювалися мешканці країн Європи, Японія, Канада, США вперше побувала на землях Скіфського степу — в квітні-травні 2006 р. вона експонувалася в Дніпропетровському історичному музеї.

ПЕКТОРАЛЬ. ЗОЛОТА СИМФОНІЯ

Латинське слово «пектораліс» означає «нагрудний». Проте не кожному нагрудну прикрасу називали пекторалю, а лише ті, які мали право носити, скажімо, єгипетські фараони, римські імператори, високі сановники стародавнього світу.

Надзвичайна краса і виняткова цінність пекторалі з Товстої Могили свідчать про могутність Скіфського царства. Археологи пов'язують скарби Товстої Могили з IV століттям до н.е. і, зокрема, із часом правління Скіфією Атея.

Композиційно Пектораль — це три рогоподібні яруси, з'єднані між собою скрученими «ланцюжками» золотих порожніх трубочок. На кінцях — крихітні литі голівки левів. Леви тримають в пащах кільця для шнурка, за допомогою якого цар вішав прикрасу на шию.

У нижньому ярусі — жорстока боротьба трав'янистих тварин із хижаками. Особливим драматизмом наповнена боротьба коней з кровожерливими грифонами. А от лев і леопард напали на дикого кабана і оленя, пси женуться за зайцем.

А у верхньому ярусі пекторалі — спокій і лад. У центрі двоє чоловіків шийють одяг. справа — кобила із лошам, корова із телям, вівця, коза із козеням і злітаючий птах. Хлопець,

підбравши під себе ноги (по східному звичаю) доїть вівцю. Ліворуч — ті ж тварини з молодим приплодом (але в іншій композиції), а юний скіф, подоївши вівцю, затикає амфору з молоком зірваною травою: так зберігали молоко від швидкого скисання.

І між цими двома ярусами як між двома світами проліг Степ! Нескінченний як всевіт!
З буйством трав і пташиними співами.

Золота пектораль є шедевром стародавніх майстрів. Складність сплетення фігур, їх ракурси говорять про високий рівень їхньої майстерності. Автор золотого дива був, можливо, причорноморським елліном — нащадком переселенців із Середземномор'я, що осіли на берегах Понта Евксинського в VII-VI ст. до н.е.

Проте, деякі дослідники вважають, що він міг бути і етнічним скіфом (адже майстер досконало знав скіфську міфологію, скіфські звичаї і обряди), та, поза сумнівом, що довгий час він прожив і вчився в Пантікапеї — столиці ювелірного ремесла північного Причорномор'я. Він чудово володів всіма (часом загадковими для нас) тонкощами античного ювелірного мистецтва. Пектораль виконана з великою майстерністю.

Кожна деталь вражає закінченістю, філігранністю. Ідеальні пропорції зображених тварин у спокої і в русі, способи «вписування» фігур у фоновий простір, роблять це творіння близьким до витворів грецького мистецтва тієї пори, зокрема, до барельєфної скульптури на фронтонах грецьких язичницьких храмів, навіть до такого всевітньо відомого, як Парфенон.

Про зміст зображень на пекторалі сперечаються вже три десятки років.

Скарбами степових «пірамід» України захоплюється весь світ. Унікальна колекція скіфського золота є гордістю нашої держави. А відголоски цієї стародавньої культури розквітли в творчості українських митців та народі.

« Та так ішли все далі, й далі, й далі.

Було всього — з щитом і на щиті.

Через сліпучу призму пекторалі
тепер для нас всі скіфи золоті.

Бо як вони свій епос не створили,
чи нам його не трапилось гортать, —
то що ж лишилось? Піднімати брили.

Історію по золоту читають...

...Наступний вік уже чекає пуску.

І грек стоїть, зіпершись на весло.

Куди його, як макову пелюстку,
тисячолітнім вітром занесло?

А поруч з ним, на рівні всіх критеріїв,
що піднімають скарб над ремеслом, —
коштовна бронза амфор і лутеріїв
в музеї історичному за склом.

Таки той грек до Києва доїхав.

Богдан підвівся з кам'яних стремен.

Немає грека. І немає скіфів.

Тече ріка велика Борисфен.

Учитель зачитує уривок поеми-балади Ліни Костенко «Скіфська Одіссея» та пропонує учням роздивитися малюнок Т.Г.Шевченка «Курган Переп'ятиха» у підручнику «Художня культура 10клас».

Запитання до учнів: «Як ці твори свідчать про зв'язок скіфської та української культур?»

У III столітті до н. е. сарматські племена витіснили скіфів до Криму. Тут вони створили свою державу зі столицею Неаполем Скіфським (поблизу Сімферополя), яка проіснувала до III століття н. е. Місто було забудоване оборонними і громадськими спорудами, а також оселями знаті. Найвизначнішою спорудою був мавзолей скіфських царів із поліхромним розписом стін. У мавзолеї знайдено близько 800 золотих прикрас одягу похованих тут царів.

У Неаполі Скіфському (розкопки поблизу Сімферополя) виявлено настінний живопис кількома кольорами. У червоних, чорних і жовтих кольорах зображено сюжет із скіфського життя; скіф грає на лірі, а поруч – вершник у бойовому спорядженні з луком і списом, далі динамічна сцена поєдинку собак з диким кабаном.

Сарматські митці продовжували традиції скіфської культури. Нове, що вони внесли у мистецтво, - це інкрустація виробів коштовним камінням, різноколірним склом.

МУЗИКА СКІФІВ

Зразки музики скіфської цивілізації, на жаль, не збереглися. Існує також дуже мало письмових згадок про неї. Водночас трапляються зображення виконавців на фресках, коштовностях. З-поміж археологічних знахідок зустрічаються музичні інструменти - металеві дзвіночки, бубонці, брязкальця, але найцікавішими серед них були своєрідні тризубці, які використовували при освяченні речей і житла під час обрядових дій. На кінцях зубців цього шумового інструмента розташовані пташки, що тримають у дзьобиках кільця із дзвіночками.

Загальний неповторний характер історії, життя, культури й мистецтва цього давнього народу стимулював уяву і фантазію митців сучасності. Так з'явилася «Скіфська сюїта» Сергія Прокоф'єва. Композитор створив за мотивами скіфської історії оригінальний музичний твір - своєрідну звукову фреску для симфонічного оркестру. Саме цю музику ви слухали на початку уроку.

МИСТЕЦТВО АНТИЧНИХ МІСТ

Великим культурним шаром, що справив значний вплив на формування художніх традицій Київської Русі, було також мистецтво античних міст Північного Причорномор'я (VI століття до н. е. — VI століття н. е.). Найвизначнішими серед них були Ольвія, Херсонес, Феодосія, Пантікапей, Тіра. У Тірі (поблизу Білгорода-Дністровського), Ольвії (правий берег Бузького лиману), Пантікапеї (район Керчі), Херсонесі (поблизу Севастополя) за зразками грецької та римської метрополій зводилися величезні храми, театральні та спортивні споруди. Найкраще збереглися до нашого часу захисні споруди. Серед найцікавіших пам'яток такого роду — міцні фортечні стіни Херсонеса, викладені з великих кіадрів щільного вапняку. Ретельна обробка каменю, продумане розташування башт і брами дозволяють уважати цю пам'ятку одним із найвизначніших витворів античної архітектури. Пошановувалося прикрашання міст і будинків скульптурними витворами і фресковими розписами, присвяченими переважно античним богам. Взірцем високої майстерності є фрескове зображення голови Деметри у склепі в Керчі. Дуже поширеним було виготовлення, як і в стародавній Греції, невеличких теракотових статуеток (коропластика) і декоративно оздобленого керамічного посуду. Розвиток мистецтва в античних колоніях Причорномор'я значною мірою відповідав процесам, що відбувалися в художньому житті Греції та Риму.

У IV столітті н. е. новим чинником розвитку слов'янської культури була поява на берегах Криму візантійських колоній, які стають форпостами поширення християнської релігії і відповідного їй настановам мистецтва. У центрі цих колоній — Херсонесі (Корсунь) — споруджується багато християнських базилік із фресками і мозаїками. Серед християнських храмів хрестово-купольного типу, які почали тут зводити ще від X століття, найкраще збереглася церква Іоана Предтечі у Керчі.

Високого рівня в Північному Причорномор'ї досягло будівництво і декоративне оформлення поховальних споруд — склепів. Найвизначніші пам'ятки цього типу відкрито у Боспорі. Тут уже в IV ст. до н. е. зводили такі величні споруди, як склепи Царського і Золотого курганів з псевдосклепінням та багато склепів з фресковими розписами стін. Поліхромні розписи імітували найчастіше звичайну кладку стіни або її ордерне оформлення

(так званий структурний стиль). Найяскравішими пам'ятками цього напрямку є розписи склепів (III ст. до н. е.) першого кургану Васюринської гори та біля Анапи (Таманський півострів). Пізніше над структурним розписом нижньої частини стіни почали вміщувати сюжетні сцени. Так, в одному з пантікапейських склепів II ст. до н. е. зображено сцену битви пігмеїв з журавлями. Дуже цікавим є також склеп Анфестерія із зображенням вершника та жінки, що сидить біля юрти (I ст. до н. е. — можливо початок I ст. н. е.). Монументальний живопис застосовувався також у громадських спорудах та житлових будинках.

До монументального мистецтва належать підлоги з сюжетними або орнаментальними зображеннями, складеними з дрібної різноколірної гальки на вапняному розчині. Вони прикрашали парадні приміщення багатих будинків. Так, в одному з будинків Ольвії III—II ст. до н. е. в орнаментальних рамках галькового вимощення підлоги зображені грифони, леви, пантери, кабани. Галькова підлога із сценою вмивання відкрита в одному з херсонеських будинків.

Населення північнопричорноморських міст було непогано обізнане з тогочасною літературою, зокрема з ліричною та епічною поезією. Так, за свідченням Діона Хрисостома, жителі Ольвії навіть у I ст. н. е. читали Гомера, майже всі знали напам'ять «Іліаду». В місті також були свої поети, які перед битвами для піднесення бойового духу громадян читали вірші.

Значного розвитку досягла музична культура. Населення охоче відвідувало виступи приїжджих музикантів. У цьому плані цікава розповідь Полієна: у 80-х роках IV ст. до н. е. під час війни Пантікапея з Феодосією один з навархів Гераклеї Понтійської, що допомагала Феодосії, родосець Мемнон, щоб підрахувати кількість населення Пантікапея, послав у місто відомого кіфариста, вважаючи, що всі жителі зберуться на його виступ до театру. Були в причорноморських містах і власні професіональні музиканти. Судячи з написів, скульптури, живопису та зображень на монетах, тут поширилися ліри, флейти, труби, кіфари. Музиканти Північного Причорномор'я були відомі і за його межами. До нас дійшло, зокрема, ім'я боспорця Ісіла (III ст. до н. е.), учителя музики, який брав участь у дельфійських змаганнях.

Популярністю користувалися також театральні вистави. Відомо про існування театрів в Ольвії, Херсонесі та Пантікапеї. Проте розкопано частково лише театр Херсонеса, що виник ще в елліністичний час і проіснував до VI ст. н. е. Цей театр вміщував близько трьох тисяч глядачів. Крім постановки п'єс, у театрах також відбувалися виступи музикантів.

Великого значення в грецькому суспільстві надавалося фізичному вихованню. У написах згадується і багато видів спорту, з яких провадилися змагання: біг, метання диска, списа та м'яча, гімнастика, кулачний бій, плавання, кидання аркана, кінні змагання, а також змагання з п'ятиборства. Поряд з цими видами спорту, очевидно, значного розвитку досягло мистецтво стрільби з лука. З ольвійського напису IV ст. до н. е. відомо, що один з лучників пустив стрілу на 282 оргії (521,7 м). Написи з Ольвії свідчать, що в заняттях спортом і спортивних змаганнях брали участь і вельми поважні люди — архонти, стратеги та ін. В Північному Причорномор'ї є знахідки панафінейських амфор, якими нагороджувалися переможці панафінейських змагань в Аттіці. Це дає підстави вважати, що в цих змаганнях виступали і представники північнопричорноморських міст. В них брали участь атлети, веслярі та ін.

Судячи із численних знахідок скульптур, їх фрагментів та постаментів, у античних містах Північного Причорномор'я встановлювалося багато скульптур богів, героїв, в основному грецького пантеону, а також, можливо, окремих, особливо видатних діячів античних держав та інших осіб. Великі за розміром статуї звичайно встановлювались як у храмах, так і просто неба, найчастіше на культових ділянках або в спорудах культового призначення. Відомі, наприклад, статуя богині Астари з Таманського півострова (друга половина IV ст. до н. е.), великі статуї левів з Ольвії (кінець IV — початок III ст. до н. е.), статуя Діоніса з Пантікапея (початок IV ст. до н. е.) тощо. Проте до нас в основному дійшли скульптури, призначені для невеликих закритих приміщень — Діоніса з Тірітаки, Афіни, Кібели та Артеміди з Ольвії, Афродіти з Херсонеса та ін.

VI. РОБОТА В ЗОШИТАХ

Учні з допомогою учителя заповнюють таблицю.

Назва	Види мистецтва	Зразки обр. м. даних культур	Матеріал
Трипільська культура (V – II ст. до н.е.)	Скульптура Декоративно-прикладне мистецтво Музичне мистецтво	Статуетки людей, тварин; головні знаряддя праці, предмети побуту, прикраси; музичні інструменти	Кремій, камінь, кістка, глина; мідь і бронза з геометричним орнаментом; ребро мамонта
Скіфська культура (VII-II ст. до н.е.)	Скульптура Декоративно-прикладне мистецтво (ювелірне мистецтво) Живопис Музичне мистецтво	Скіфські баби, прикраси, парадна зброя, кінська упряж, посуд; музичні інструменти (дзвіночки, брязкальця, тризубці); зображення людей та тварин на стінах	Мідь, бронза, срібло, золото, залізо,
Мистецтво грецьких міст Північного Причорномор'я (VIст. до н.е.)	Скульптура Архітектура Ремісничє виробництво (ткацтво, кераміка, деревообробка, ювелірне мистецтво) Монументальний живопис Музичне мистецтво	Храми, театри, оздоблені скульптурою; кам'яні будинки; фреска, мозаїка; посуд, прикраси	Камінь, вапняк, золото, срібло, бронза, мідь, глина

VII. ПІДСУМОК УРОКУ. РЕЗЮМЕ

1. Про що саме ви дізналися на даному уроці?
2. Чим характерна художня спадщина наших предків?
3. Змінив своє ставлення до ...
4. В позаурочний час я хочу дізнатися про ...

Учитель узагальнює судження учнів і підводить їх до розуміння того, що мистецтво на території сучасної України часто мало свій неповторний автентичний характер що не заважало йому розвиватися паралельно з розвитком культури в світі. Отже, художня культура України з найдавніших часів була повноправною та невід'ємною частиною світової художньої культури.

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготувати презентації на теми «Архітектура Київської Русі»; «Монументальний живопис Софії Київської»; «Іконопис X-XIст.»

Урок - 4

Петлюшенко Любов Олександрівна,
учитель Білоусівського НВК «ЗОШ I-III
ступенів – ліцей Драбівської райради

Епіграф до розділу.

Сучасний стан археології дає право
твердити, що український народ –
автохтон своєї землі, який жив на своїй
території, починаючи з неоліту.

Н.Полонська - Василенко

Епіграф до теми.

УКРАЇНО! ТИ ДЛЯ МЕНЕ ДИВО!

В.Симоненко

Тема: *Зразки образотворчого мистецтва Трипільської та скіфської культури. Мистецтво грецьких міст Північного Причорномор'я.*

Мета:

- Розширити та поглибити знання учнів про Трипільську та скіфську культури, отримані на уроках історії, дослідити мистецтво грецьких міст Північного Причорномор'я.
- Розвивати вміння дітей досліджувати, аналізувати та синтезувати отримані знання про культуру, мистецтво України.
- Виховувати в учнів національно – патріотичні почуття, гордість за минуле нашої країни, формувати свідоме художньо – естетичне ставлення до мистецтва.

Тип уроку: інтегрований урок (історія, образотворче мистецтво, художня культура, література)

Жанр уроку: засідання членів Клубу дослідників української минувшини.

Технології уроку: проектно – інноваційна діяльність, (презентація).

Обладнання: проектор, ноутбук, екран, картки – інформатори, мобільні телефони, Інтернет.

ЕТАПИ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КАРТИ УРОКУ

I. Організаційна частина, налаштування класу на роботу.

II. Оголошення теми, мети, мотивація навчальної діяльності учнів на уроці.

Слово вчителя. В 10 класі ми з вами продовжимо вивчення художньої культури, при цьому будемо досліджувати та відстежувати розвиток культури нашої рідної України, ми прокладемо місток між минулим і сучасністю, будемо вчитися розуміти те, що не маючи минулого, не було б і сучасного. Першим розділом, який вивчатимемо, є «Художня культура від найдавніших часів до кінця ХУІ ст..»

- Прочитаймо епіграф, який перед вами: «Сучасний стан археології дає право твердити, що український народ – автохтон своєї землі, який жив на своїй території, починаючи з неоліту».

Н.Полонська – Василенко

- Який термін вам незрозумілий? (автохтон – корінний житель);

- Як ви зрозуміли даний вислів?

Тема уроку: «Зразки образотворчого мистецтва Трипільської і скіфської культури. Мистецтво грецьких міст Північного Причорномор'я».

Епіграфом до першого заняття взято слова нашого черкаського поета – патріота Василя Симоненка «Україно! Ти для мене диво!». То ж із сьогоднішнього дня ми з вами почнемо розкривати диво під назвою УКРАЇНА. А щоб відчутти диво, нам необхідно повернути машину часу і заглянути в минуле... в давню – прадавню минувшину, яка становить 5500років до н.е.

III. ЗАСВОЄННЯ НОВИХ ЗНАТЬ.

- Сьогоднішнє заняття ми проведемо у формі засідання членів Клубу дослідників української минувшини. На ньому присутні філолог, історики, археологи, мистецтвознавці.

Слово надається ФІЛОЛОГУ, який знайомить учнів зі словами та термінами для розкриття теми.

С Л О В Н И К

Автохтон -	корінний житель
Вікентій Хвойка -	археолог
Ольвія -	(в перекладі з грецької як щасливо) – місто на Дніпрі
Пектораль –	нагрудна прикраса у формі місячного серпа, що має ритуальний характер (в перекладі як півострів)
Скіфи –	зького походження, які оселилися вздовж північного узбережжя між річками Дунай і Доном у VII ст. до н.е.
Трипілля –	село Обухівського району на Київщині, де відкрита стоянка давніх людей (6 – 8 тис. років тому)
Херсонес –	місто в Криму, засноване у 422 році до н.е.

(Повідомлення дітей супроводжуються демонстрацією слайдів презентації до уроку)

Розгляд першої частини навчального матеріалу. Трипільська культура.

ІСТОРИК. Трипільська культура – це культура часів неоліту. Розташовувалась вона між Карпатами і Дніпром на території сучасних України, Молдови та Румунії, займаючи 35 тис. кв. км. Це високо розвинута землеробська культура. Дослідження довели, що культура Кукутень на території Румунії та культура Трипілля на території України належать до одного культурного комплексу. Основою господарства цього періоду було хліборобство, скотарство, полювання, рибальство, збиральництво.

АРХЕОЛОГ. Я, Вікентій Хвойка, археолог, який відкрив перше трипільське поселення на території сучасної України. Це сталося в 1893 – 1894 р.р. по вулиці Кирилівській, 55, (нині Фрунзе), в місті Києві. Свої знахідки я презентував в серпні 1899 року на XI археологічному з'їзді в Києві.

В 1896 – 1897 роках була відкрита стоянка давніх людей, що жили тут 6 – 8 тис. років тому біля села Трипілля Обухівського району Київської області. Однією з таємниць знахідки Трипілля є рештки тисяч спалених будівель. Серед них сотні цікавих речей: посудини, інструменти, статуетки людей, тварин. Люди певний час тут жили, потім спалювали все селище і переселялися на інше місце.

МИСТЕЦТВОЗНАВЕЦЬ. Я постараюсь розкрити таємниці культури Трипілля. Це гончарне мистецтво, кераміка. Посуд трипільців мав особливе магічне значення і призначений був як для побуту так і для здійснення обрядів. Тому витвори цього виду мистецтва прирівнюють до єгипетських пірамід. Майже всі горщики прикрашені символічними знаками, що говорить про зародження писемності. Трипільська кераміка є витонченою за технічним рівнем виконання, орнаментальністю і художнім рішенням. Цікаво, що цю кераміку виконували без допомоги гончарного круга. До речі, символічні знаки, що ми звикли бачити на українських писанках, походять ще з тих самих часів.

Ще одна загадка, яку залишили нам трипільці, - давньокитайські символи «Інь» та «Янь», що прикрашають трипільські гончарні вироби. Серед археологічних знахідок – численні статуетки, переважно жіночі, що доводить існування матриархату в трипільському суспільстві.

Завдання для учнів: користуючись мобільним інтернет – зв'язком дати пояснення слова «матриархат».

II. Частина. Скіфська культура.

ІСТОРИК. Скіфська культура (7 – 2 ст. до н.е.)- це племена, що населяли територію сучасної України. Від скіфів залишилися величезні кургани, в яких вони ховали своїх царів. Відомості про скіфів засвідчують грецькі і римські автори (особливо Геротод). Першою

столицею скіфської держави було, виникле в кінці 5 ст. до н.е., Кам'янське городище площею 12 кв. км, розташоване на лівому березі Дніпра, навпроти нинішнього міста Нікополь, на місці теперішнього райцентру у Запорізькій обл. – Кам'янка – Дністровська. Своєю воєнною силою й тактикою скіфи відзначалися особливо в 514 – 513 р.р., вибивши під проводом своїх трьох царів армію перського царя Дарія I Гістаска.

АРХЕОЛОГ. Нами доведено, що скіфське поселення близько 2500 років тому існувало на території м. Черкаси, що підтверджується археологічними знахідками. На Полтавщині ведуться розкопки так званого Більського городища, яке на думку деяких фахівців є залишком столиці Скіфії – міста Гелон.

Унікальні пам'ятки культури скіфського часу знайдені на Алтаї, в Пазирикських курганах. Там знайдені вироби з дерева, шкіри, повсті, хутра, тканини. Археологи змогли навіть вивчити татуювання на тлі поховання вождя.

МИСТЕЦТВОЗНАВЕЦЬ. Скіфське мистецтво відіграло велику роль у формуванні слов'янської культури. Скіфи використовували всі форми посуду трипільців, прикрашеного геометричним орнаментом. Основою скіфсько – декоративного мистецтва є зображення тварин. Після скіфів залишилося багато великих кам'яних споруд.

Всесвітню популярність здобула ЗОЛОТА ПЕКТОРАЛЬ з кургану Товста Могила на Дніпропетровщині, головним мотивом якої є зображення тварин, птахів, риб. Ці зображення мали не лише естетичне, а й магичне значення. Золота пектораль – це нагрудна прикраса у формі місячного серпа, що має ритуальний характер. Ми бачимо три поля, розділені 4 крученими гривнами:

Нижня – анімалістичні сцени (тварини в русі)

Середня на золотому підносі – зображено «дерево життя»

Верхня частина – сцени із життя скіфів.

Зображення на пекторалі зроблені в русі.

Частина III. Розкриття таємниць загадкових міст Північного Причорномор'я.

ІСТОРИК. У УІІ – УІ ст. до н. е. давні греки (елліни), які заклали основи сучасної цивілізації, змушені були освоювати береги Середземного й Чорного морів далеко від своєї батьківщини – Еллади (сучасна Греція). Перші поселенці греків виникли в Криму ще у УІІІ ст. до н.е. так були засновані грецькі колонії Пантікапей, Тірітака, Німфей, а у 422 році до н. е. був заснований Херсонес. Ольвія – одна з найзначніших античних держав Північного Причорномор'я, яка значно вплинула на історію регіону. Давні греки з'явилися тут ще у 650 р. до н. е. Офіційна назва міста засвідчена у декретах міської влади тих часів, написах на монетах, в літературних джерелах.

АРХЕОЛОГ. Майже 200 років тривають розкопки Херсонеса, але й досі дивують нас. До сьогодні серед руїн Херсонеса підносяться в небо величні колони із проконеського мармуру. Під час розкопок міст Ольвії, Херсонесу, Пантікапею ми знаходимо величезну кількість творів мистецтва. Розкопки Пантікапею показали, що це був головний торговельний, ремісничий та культурний центр з храмами і громадськими спорудами. Тут карбувалися власні золоті і срібні монети. В Ольвії знайдено багато теракотового, мармурового статуеток, прикрас, зразки дрібної пластики.

Історик.

МИСТЕЦТВОЗНАВЕЦЬ. Культура міст Північного Причорномор'я була набагато вищою за попередні культури. Н – д, у м. Ольвія був театр, про що спогади дійшли в літописах. Мешканці активно займалися спортом, змагалися з бігу, стрільби з луку, метання списа, диска, рукопашного бою. Тут відбувся бурхливий розвиток архітектури, особливо будівництво храмів, скульптури, живопису, керамічного і ювелірного промислів. Навіть повсякденний посуд відзначався вишуканістю, а вироби до святкового столу були справжніми витворами мистецтва – чорно фігурні й червоно фігурні посудини вишуканих форм і пропорцій, із художньо виконана ними розписами на міфологічні, історичні, побутові сюжети.

IV. первинна перевірка розуміння і корекція засвоєння учнями нового матеріалу.

Робота з підручником.

У підручнику знайти відповіді на запитання:

- Які джерела дозволяють дослідити художню культуру народів, що в давнину населяли землі України?
- Який художній стиль став знаковим для скіфської культури? Назвіть твори цього мистецтва.
- В чому виявляються особливості живопису та скульптурного мистецтва античних міст Причорномор'я?

V. Узагальнення і систематизація знань.

Складання в зошитах таблиць:

1. Образотворче мистецтво Трипільської культури.
2. Образотворче мистецтво скіфської культури.
3. Візуальні мистецтва грецьких міст Північного Причорномор'я.
(на слайдах)

У.РЕФЛЕКСІЯ.

- Докажіть, що Трипільська культура є підтвердженням того, що, ми, українці, беремо початок з часів неоліту?

Відповідь. Це підтверджують археологічні знахідки та доказує дослідниця Полонська – Василенко у вислові, що є епіграфом уроку.

- Які знахідки є підтвердженням того, що на території України жили скіфи?

Відповідь. Підтвердженням цього є величезні кургани, в яких скіфи ховали своїх царів разом з творами мистецтва. Таким прикладом є золота пектораль, знайдена в кургані Товста Могила на Дніпропетровщині.

- Що є доказом того, що давні греки заклали основи сучасної європейської цивілізації? Відповідь. Доказом цього є розкриття таємниць загадкових міст Північного Причорномор'я (УІІ – УІ ст.. до н.е.), де була розвинена надвисока культура: храми, театри, стадіони, різні ремесла (ткацтво, гончарство, скульптура, архітектура)

VI. ПІДСУМОК УРОКУ.

а). Назвати види образотворчого мистецтва Трипільської культури (скульптура, гончарство з орнаментом), вироби з міді, бронзи: зброя, прикраси, посуд.

б). Назвати види образотворчого мистецтва скіфської культури: скульптура (скіфські баби), живопис, декоративно – прикладне мистецтво.

в). Візуальні види мистецтва грецьких міст Північного Причорномор'я: скульптура, архітектура, живопис, декоративно – прикладне мистецтво: ткацтво, кераміка, деревообробне ювелірне мистецтво.

VII. ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ НА УРОЦІ.

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Робота в групах: створити буклети за темами: «Трипільська культура», «Скіфська культура», «Культура міст Північного Причорномор'я».

Урок -5

Курова Марія Миколаївна,
учитель художньої культури
Цибулівської ЗОШ І – ІІІ ст.
Монастирищенської райради

Тема. Художня культура Київської Русі: архітектурні споруди, монументальний живопис (фрески, мозаїка), іконопис, книжкова мініатюра. Художня культура польсько – литовської доби.

Мета. - Поглиблювати знання учнів з історії та художньої культури Київської Русі, прослідкувати вплив польської та литовської культур на українську.

- Розвивати інтерес до мистецьких цінностей.

- Виховувати спостережливість, увагу, любов до своєї культури, дбайливе ставлення до історичної спадщини.

Обладнання. Комп'ютерна презентація, підручник, зошити, таблиці, словник, кросворди, тести.

Тип уроку. Урок засвоєння нових знань.

Епіграф: *«Мистецтво незбагнене й незрівняне.*

Його не може розум осягнуть,

Є в ньому вічна і священна тайна ,

Що кличе людство на духовну путь».

План і хід уроку.

I. Організація класу.

II. Актуалізація опорних знань. Бесіда.

- Які періоди в історії Київської Русі можете назвати?

(Історію Київської Русі умовно можна поділити на три періоди:

✓ *виникнення та розвиток – князі Олег, Ігор, Ольга і Святослав – IX – X ст.;*

✓ *розквіт – князювання Володимира Великого, Ярослава Мудрого – X – перша половина*

✓ *XI ст.;*

✓ *занепад (період роздробленості) – князі Ярославичі, Володимир Мономах – XI – XIII ст.*

- Які архітектурні пам'ятки того часу збереглися?

- Якою була релігія на Русі?

III. Мотивація навчальної діяльності.

Есть Бог, есть мир, они живут вовек,

А жизнь людей мгновенна и убога.

Но все в себя вмещает человек,

Который любит мир и верит в Бога.

Н. Гумилев.

План уроку.

1. Історичні умови розвитку художньої культури в Київській Русі.
2. Архітектура Київської Русі.
3. Монументальний живопис.
4. Іконопис.
5. Книжкова мініатюра.
6. Культура України польсько – литовської доби.

Словник:

Мозаїка – малюнок монументального живопису, складений зі шматочків натурального каміння, смальти, кераміки.

Смальта – кубики або пластини з непрозорого кольорового скла, винахід давньоруських майстрів.

Оранта – зображення Богоматері у повний зріст з піднятими до рівня обличчя руками й повернутими до глядача долонями (захисниця українського народу).

Фреска – монументальний живопис фарбами, розведеними на воді, які наносились на сиру штукатурку.

Ікона – зображення Бога або святих, що є предметом релігійного поклоніння.

Купол – архітектурне склепіння, переважно в спорудженні храмів.

Неф – розділення християнського храму повздожними рядами стовпів або колон.

Плінфа – широка пласка цегла у візантійських і давньоруських храмах.

Вівтар - східна підвищена частина християнського храму, призначена для відправлення служби.

IV. Робота над темою уроку.

1. Інформаційне повідомлення учителя.

Доба Київської Русі має велике значення в розвитку художньої культури України. Її основою є самобутня культура східнослов'янських племен. Та не можна відкидати і вплив культур сусідніх народів, зокрема Візантії. На відміну від Західної Європи влада церкви в Київській державі була значно меншою.

Міста в Київській Русі будувалися, як фортеці, огорожені ровом і захищені фортифікаційною стіною. Вхід у дитинець (територію) здійснювався крізь брами сторожових башт. Прикладом є Золоті ворота в м. Києві, зведені за часів князювання Ярослава Мудрого.

Прийняття Руссю християнства зумовило перехід від дерев'яного до кам'яного і цегляного будівництва. Це були переважно храми. Для зведення перших кам'яних християнських храмів запрошували найкращих майстрів Візантії. Основним будівельним матеріалом служили камінь і плінфа (широка пласка цегла). Про вплив візантійського мистецтва свідчать хрестоподібне планування, наявність галерей, п'ятикупольна система будівель і кладка. Прикладом є Спасо – Преображенський собор у Чернігові.

Основні архітектурні об'єкти:

- Палац княгині Ольги на Старокиївській горі – 945р.
- Храм Богородиці (Десятинна церква) – 989 – 996р.р. Київ.
- Софія Київська, Золоті ворота – 1019 – 1037р.р. Київ.
- Спасо – Преображенський Собор – 1036р. Чернігів.
- Свято – Успенський Собор Києво – Печерського монастиря – 1073 – 1077р.р.

Київ.

- Михайлівський Золотоверхий Собор – 1108 – 1113р.р. Київ.

За часів так званої роздрібненості було споруджено більшість відомих нині кам'яних споруд (19).

- Церква Спаса на Берестові (1125р.).
- Богородиці Пирогощої на Подолі (1136р.).
- Кирилівська церква (1146р.).

Культові споруди прикрашались монументальним живописом: фресками і мозаїкою. Систему розписів майстри запозичили у візантійців. Прикладом може служити собор Софії Київської. Вівтар і центральний підкупольний простір прикрашений мозаїкою, а стовпи нефів, бічні приміщення, стіни – фресками. (ілюстрації можна переглянути в посібнику, який знаходиться в бібліотеці ЧОПОПП)

Станковий живопис – це ікони. Засновником давньоруської школи іконопису вважають митрополита Іларіона. Найвідоміші іконописці Київської Русі це Алімпій і Григорій. Майстри суворо дотримувалися канону. На іконах чітко відмежовувався божественний («горній») світ від земного («дольного») і підкреслювалася в ликах Христа, Богоматері та святих їхня неземна сутність. Фігури були пласкими, нерухомими, без тіней, адже в Царстві Божому їх немає.

Ікони Київської Русі за межами України:

Назва ікони	Місце перебування
«Благовіщення» - XII ст.	Сінайський монастир (Єгипет)

«Устюжське Благовіщення» - XII ст..	Третьяковська галерея (Москва, Росія)
«Печерська Богородиця з предстоячими Антонієм і Феодосієм»	Третьяковська галерея (Москва, Росія)
«Ярославська Оранта» (Богоматір Велика Панагія – XII ст.)	Третьяковська галерея (Москва, Росія)
«Христос Пантократор» - XIII ст.	Монастир Хіландар (Афон, Греція)
«Святий Григорій Чудотворець» - XII ст.	Ермітаж, Петербург, Росія
«Богоматір Вишгородська (Володимирська)»– XII ст.	Третьяковська галерея (Москва, Росія)
«Святий Пантелеймон» XIII ст.	Сінайський монастир (Єгипет)
Божої Матері «Утамуй моя печалі» - X – XI ст.	Храм в ім'я Святителя Миколи,»що в Кузнецах» (Москва, Росія)

Незадовго до прийняття християнства в Київській Русі одним з основних джерел розвитку культури з'явилася розроблена двома болгарськими ченцями Кирилом (878-869) і Мефодієм (815-885) слов'янська абетка – кирилиця.

Нова “власна” писемність послужила основою бурхливого розвитку книжної культури в Київській Русі, що до монгольської навали була однією з найбільш цивілізованих держав середньовічної Європи в XI – XIII ст. Найдавніший книгописний почерк називався “устав”. Кожна буква ретельно вимальовувалася. Пізніше устав змінився півуставом і скорописом. Книга прийшла на Київську Русь разом з християнством. Вона стоїть у центрі християнських обрядів. Православні місіонери завжди відправлялись до язичників, маючи при собі найважливіші книги християнського віровчення. Відношення до книги було майже побожним, як до сучасної духовної коштовності. Книги створювались на пергаменті, писалися від руки і коштували дуже дорого. В XIV ст. на Русі вперше з'явився папір, що спочатку також коштував недешево. Переписування та виготовлення нових книг було зосереджене при монастирях. Здійснювали їх ченці та світські люди. Окрім Києва центрами переписування книг були Чернігів, Володимир – Волинський, Галич, Переяслав та інші міста. Книги переплітали в оправу, які робили з дерев'яних дощок, обтягнутих шкірою. Дорогі оправу, що виготовлялись для князів і церковнослужителів, обтягували оксамитом та прикрашали коштовним камінням, золотом, сріблом.

Крім церковних діячів, літературні твори складали високоосвічені князі. Таким є “ Повчання дітям ” Володимира Мономаха.

Середньовічна рукописна книга була гідна того, щоб її прикрасою займалися майстри – художники. Головні елементи художнього оформлення книг – це мініатюри, заставки й ініціали.

Поширення писемності й поява книг зумовили виникнення в Київській Русі книжкової мініатюри. Перші твори з'явилися в епоху правління Ярослава Мудрого та його синів Ізяслава і Святослава. Книжкова мініатюра й орнаментика наслідують прийоми тогочасного іконопису, фресок, мозаїки, декоративного мистецтва. Найвидатніші пам'ятки мистецтва книжкової мініатюри це ілюстрації до книг:

- ❖ «Остромирове Євангеліє» (1056 – 1057)
- ❖ «Радзивілівський літопис» (XVст.) – 617 мініатюр.
- ❖ «Трірський псалтир» (або Кодекс Гертруди); 1078 – 1087);
- ❖ «Юр'ївське Євангеліє» (1120 – 1128);
- ❖ «Добрилове Євангеліє» (1164).

Під час монголо – татарської навали в середині XIII ст. та загарбницьких воєн феодалних держав у XIV ст. було знищено дуже багато книг.

6.Художня культура України польсько – литовської доби.

У результаті майже півстолітньої боротьби Польщі, Угорщини та Литви за спадок Романичів Галицько – Волинські землі були поділені між сусідніми державами. Галичина і Західна Волинь у 1387р. остаточно відійшла до Польщі. Після розпаду Золотої Орди Литва підпорядкувала собі значні території українських земель. 14 серпня 1385р. у м. Крево (нині

це територія Білорусії) було укладено унію Литви з Польщею. Утворилася Польсько – Литовська держава.

Зодчество України польсько – литовської доби позначене розвитком фортифікаційної та цивільної міської архітектури. Велике ремісничо – торгівельне місто Львів було оточене кріпосною стіною з вежами й ровом, заповненим водою. На території міста розташовувалися будівлі міської ратуші, православні й католицькі храми. Навколо укріпленої центральної частини Львова містилися поселення, також захищені оборонними спорудами. За межами міста розташовувався замок феодала.

До оборони були пристосовані і культові споруди з масивними стінами, оснащені бійницями. Із середини XVI ст. в українській архітектурі відчувається вплив мистецтва Відродження. Одним із найцікавіших архітектурних ансамблів старого Львова є Успенська церква разом із каплицею Трьох святих і високою дзвіницею, створений наприкінці XVI – початку XVII ст. Успенську церкву зводили Павло Римлянин, Амвросій Прихильний і майстри Кульчицькі. Будівництвом каплиці керував Петро Красовський, а дзвіниці – Петро Барбон.

Особливості образотворчого мистецтва польсько – литовської доби

Живопис продовжує розвиватись у руслі релігійного мистецтва. Замкнена статичність образів змінилась динамічною композицією та вираженням внутрішніх переживань митця.

Українському іконопису тривалий час були притаманні лаконічна композиція, виразність силуету, посилення декоративності. Провідними кольорами стають насичений червоний у поєднанні із синім, білим, золотисто – жовтим. В XVI ст. іконописці щедро прикрашали візерунками фон, а іноді навіть одяг.

Разом із живописом розвивається книжкова мініатюра. Найвизначнішою пам'яткою цього мистецтва є Пересопницьке Євангеліє. Широке обрамлення з багатим орнаментом, сміливе чергування зелених, червоних, ніжно – бузкових кольорів і творче застосування ренесансних декоративних мотивів надають бордюрам ошатності та яскравої декоративності.

У другій половині XVI ст. в Україні з'явилася просвітницька література, збільшилася кількість перекладних творів. Це зумовило розвиток в Україні друкарства, а отже і мистецтва гравюри. Іван Федоров започаткував у Львові першу українську типографію. Видані ним книги “Апостол”, “Руська граматика“, “ Острозька Біблія “ відрізняються багатим оздобленням, красою, витонченістю. Федоров залучав до гравірування художника Лавриша Филипповича, мав багато послідовників.

Відродженню Києва як духовного центру допомогло заснування при Києво – Печерській лаврі великої типографії, що сприяло об'єднанню всіх українських земель.

Українська гравюра відображала не лише традиційні біблійні сюжети, але й реальне життя, побут. Елементи соціальної критики містять гравюри Учительного Євангелія: «Притча про виноградаря й невірних слуг», «Притча про багатія та Лазаря» тощо.

Скульптура існувала переважно в декоративних оздобленнях архітектурних деталей. Великої популярності набули скульптурні надгробки.

Підведення підсумків уроку. Тести, кросворд (за вибором учителя).

I. Вибрати правильну відповідь. (1 бал).

1. Дитинець – це: а) *огорожена ровом і захищена фортифікаційною стіною територія;*
б) місце виховання дітей знаті;
в) в'їзд у фортецю.
2. Після прийняття Київською Руссю християнства зодчество наслідувало традиції:
а) Прибалтики;
б) *Візантії;*
в) Європи.

3. Найбільшого розквіту монументальна архітектура Київської Русі досягла за часів правління: а) Володимира Великого; б) Ярослава Мудрого; в) князя Ігоря.

II. Закінчити речення. (2 бали).

1. Про надзвичайно високий художній рівень мозаїчного мистецтва в Україні свідчать ансамблі мозаїк: (*Софії Київської, Золотоверхого собору Михайлівського монастиря, Десятинної церкви, Успенського собору Києво – Печерської лаври, Михайлівського собору Видубицького монастиря*).
2. Іконописні зображення в Київській Русі створювалися за суворими правилами: (*Умовність письма мала чітко відмежовувати божественний « горній» світ від земного «дольного» і підкреслювати в ликах Христа, Богоматері і святих їхню неземну сутність. Зображення було плоским, і нерухомим , без тіней, без часових проявів (пора року, час доби)*).
3. Невід’ємним елементом художнього оформлення майже кожного літературного твору були: (*заставки або мініатюри – сюжетні зображення, буквиці – великі орнаментовані кольорові літери на початку тексту*).

III. Дати порівняльну характеристику. (3бали). За вибором:

1. Архітектури Волині і Галичини.
2. Особливості художньої культури польсько – литовської доби.

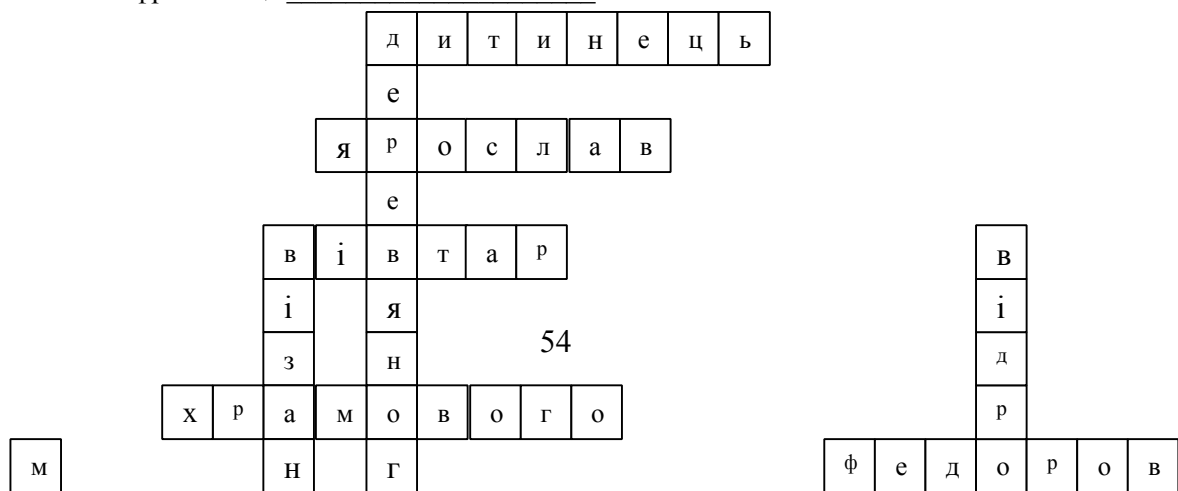
Розгадайте кросворд

По вертикалі:

1. Малюнок монументального живопису, складений зі шматочків натурального каміння, смальти, кераміки.
2. В зодчестві Київської Русі використовувалися традиції _____ мистецтва.
3. Історія давньоруського архітектурного мистецтва бере початок від _____ будівництва давніх слов’ян.
4. Кубики або пластини з непрозорого кольорового скла, винахід давньоруських майстрів.
5. Широка плоска цегла у візантійських і давньоруських храмах.
6. Монументальний живопис фарбами, розведеними на воді, які наносились на сиру штукатурку.
7. Із середини XVI с т. в українській архітектурі відчувається вплив мистецтва _____.

По горизонталі:

8. Огороджена ровом і захищена фортифікаційною стіною територія.
9. Ім’я мудрого київського князя.
10. Східна підвищена частина християнського храму, призначена для відправлення служби.
11. Перехід до кам’яного й цегельного будівництва представлено переважно _____ спорудами.
12. Першодрукар Іван _____.
13. Найпоширеніший вид станкового живопису на Русі.
14. Церква, побудована на податки знаті.
15. Каміння у будівництві суворих храмів використовували _____ зодчі.
16. Багаті різьблення в декорі фасадів – це ознака _____ будівель.
17. Мозаїка і фрески – це _____ живопис.

Домашнє завдання: опрацювати параграфи 2, 3, 4 підручника, підготувати відеоряд: архітектура Київської Русі; українські ікони; монументальний живопис (за вибором).

Використана література:

1. Л. М. Масол Програма курсу «Художня культура» 9-11 кл.
2. Л. В. Климова. Художня культура. 10 клас: Підручник для загальноосвітніх навчальних закладів. 2010р.
3. Матеріали з Вікіпедії – вільної енциклопедії.
4. Інтернет ресурси.
5. Ю.Ю. Свідерський, Т.В.Ладиченко, Н.Ю.Романишин «Історія України» 7 клас. Київ – 2007 р.

Урок -6

Біняш Тетяна Василівна,

учитель образотворчого мистецтва Канівської
ЗОШ I-III ступенів Канівської міської ради

Тема: *«Художня культура Київської Русі: архітектурні споруди, монументальний живопис (мозаїка. Фреск). Ікони Київської Русі за межами України. Мистецтво книжкової мініатюри»*

Мета: поглиблювати знання учнів з історії та художньої культури Київської Русі; ознайомлювати з архітектурними спорудами, монументальним живописом та іконописом Київської Русі; розкрити поняття «книжкова мініатюра»; розвивати вміння самостійно знаходити та аналізувати необхідну інформацію, робити висновки, готувати доповіді, працювати у складі невеликих груп; виховувати любов до рідного краю, дбайливе ставлення до історичної спадщини.

Оснащення. *Зоровий ряд:* зображення Десятинної церкви, Софії Київської, Золотих воріт, храмів Георгіївського та Ірининського монастирів, Свято-Успенського Собору Києво-Печерської Лаври, Михайлівського Золотоверхого Собору, церкви Спаса на Берестові, Богородиці Пирогощої, Борисоглібського Собору, Успенського Собору Євцького монастиря, Еллінської та П'ятницької церков; фотографії фресок та мозаїк Софії Київської, зображення ікони Володимирської Богоматері, «Печерської Богородиці з предстоячими Антонієм і Феодосієм», «Ярославської Оранти» «Великої Панагії»; зразки книжкової мініатюри «Остромирового Євангелія».

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- З уроків історії пригадайте відомості про історичний розвиток Київської Русі.
- Які пам'ятки давньоруської архітектури дійшли до нас?
- Які видатні імена з ними пов'язані?
- Які з них вам доводилось бачити?

III Вивчення нового матеріалу.

1 Розповідь учителя:

До сьогоднішнього уроку ви підготували цікаві доповіді, які допоможуть нам перенестись у далекі часи Київської Русі. Чим же була славетна ця держава? Яка культура існувала у той час? Саме про це ми сьогодні й поговоримо. Культура Київської Русі — яскрава сторінка в історії світової культури. Основою культури Київської Русі є самобутня

культура східнослов'янських племен. Принциповою межею у її розвитку стало прийняття християнства. На відміну від Західної Європи, на Русі держава не підпала під владу церкви, відповідно, у культурі світські елементи були сильнішими. За відносно короткий термін Київська Русь зробила величезний крок, вийшовши на загальноєвропейський культурний рівень.

2. Виступи учнів із повідомленнями та презентацією, підготовленими в групах

Група 1 «Історики»

З IX ст. скандинавські мореплавці почали освоювати новий торговий шлях на південь, що отримав назву «шлях із варяг у греки» й починався від озера Ільмень, проходив де по малих річках, де волоком і по Дніпру у Чорне море. Київ відігравав значну роль завдяки своєму розташуванню на місці злиття двох найбільших артерій Русі — Дніпра та Прип'яті, що дозволяло контролювати весь дніпровський шлях і сприяло розвитку торгівлі: навколо Києва почав формуватися певний союз племен.

Київська Русь успадкувала культуру тих східнослов'янських та неслов'янських племен, які склали етнічне ядро цього державного утворення (в першу чергу полян і древлян). Культура збагачувалась та ускладнювалась за рахунок розширення території держави, включення до її складу інших народів і племен та за рахунок міждержавних конфліктів із сусідами. Адже на той час війни часто велися заради здобичі, серед якої траплялися й по-справжньому цінні культурні винаходи інших народів, що формували престижне споживання в межах Київської Русі, сприяли розвитку ремесел, мистецтва, культурних традицій місцевого населення.

Торгівля, війна, дипломатичні контакти сприяли пошквалюванню культурного життя русичів. Але культурний поступ Київської Русі зумовлювався, передусім, власними потребами й силами, що їх задовольняли.

Ось чому сторонні впливи, навіть із найбільш передової в тогочасному світі держави - Візантії, могли лише прискорити ті тенденції, потреба в яких уже відчувалась на вітчизняному ґрунті. Вони не затьмарювали оригінального вигляду культури середньовічної Русі, яка лишилася унікальним явищем світового значення.

Красномовним свідченням цієї особливості давньоруської культури може служити будь-яка її галузь, але найвиразніше це унаочнюють пам'ятки культури матеріальної.

Та, попри де структурні й відцентрові тенденції, зростання й подальше зміцнення єдиної східнослов'янської держави сприяло універсалізації всіх сфер суспільного життя Київської Русі й вело до розвитку єдиної загальнонаціональної культури, що характеризується низкою загальних рис, які стають типовими для всіх її регіонів. Насамперед роль духовного стрижня єдиної давньоруської культури відігравало православне християнство, що мало на той час високорозвинену систему релігійної філософії, літератури й було основане на матеріальних й духовних здобутках мистецтва Європи й Азії. В галузі матеріальної культури найбільш значним виявився вплив християнства на розвиток архітектури і живопису Київської Русі.

Основні архітектурні об'єкти:

Група «Архітектори»

- Храм Богородиці, відомий як Десятинна церква, — 989—996 рр. (Київ);
- Софія Київська, Золоті ворота, храми Георгіївського та Ірининського монастирів — 1019—1037 рр. (Київ);
- Спасо - Преображенський Собор — 1036 р. (Чернігів);
- Свято-Успенський Собор Києво-Печерського монастиря — 1073—1077 рр. (Київ);
- Михайлівський Золотоверхий Собор — 1108—1113 рр. (Київ).

Більшість відомих нині архітектурних пам'яток було споруджено за часів так званої роздрібненості. Саме тоді в Києві збудували 19 кам'яних споруд. Над містом засяяли бані церкви Спаса на Берестові (1125)

Богородиці Пирогощої на Подолі (1136), Кирилівської церкви (1146) тощо. Багато храмів з'явилося в Чернігові.

Досконалістю пропорцій і майстерною технікою виконання вражають Борисоглібський Собор, Успенський Собор Євцького монастиря, Еллінська й П'ятницька церкви. У цю добу були закладені основи української архітектурної традиції.

Учень: Зі створенням стабільної давньоруської держави у X ст. ці традиції було використано і збагачено візантійським і західноєвропейським досвідом під час будівництва кількох кам'яних споруд передусім у столиці - Києві. Християнство потребувало дотримання певних канонів релігійної служби, що обов'язково мала проходити в храмі, який, згідно з традиціями перших християн, котрі мусили ховатися від переслідування в печерах і катакомбах Давнього Риму, і був моделлю такої печери. Тому одразу ж після хрещення Русі з'являються й перші церкви: Василевська, побудована з дерева за зразком храму в Корсуні, і Десятинна, або Богородицька, - перша кам'яна церква у Києві.

Цікавою є її історія. Майстрів для будівництва було запрошено з Візантії, бо досвіду роботи з каменем вітчизняні зодчі не мали. Але запрошені іноземці не знали місцевих умов, особливостей місцевих ґрунтів, бо завжди будували в горах, де не існувало потреби в міцному фундаменті. За тими ж принципами у 996 р. було завершено будівництво першого оплоту християнства на Русі, на потреби якого князь Володимир виділяв десяту частину своїх доходів. Але ґрунт не витримав тиску велетенської кам'яної споруди. Подальші реставрації та ремонтні роботи не врятували цього храму. Інша річ - церкви, які будувалися пізніше. Пристосовані до місцевих умов, вони переносили випробування часу зі значно меншими втратами.

Серед світських кам'яних будівель Києва найвідомішою пам'яткою є збудовані Ярославом Мудрим Золоті ворота, які теж завершувалися так

званою домовою церквою. Ці ворота, реконструйовані 1982 р., досі є окрасою української столиці. Однак першою з відомих досі світською будівлею з каменю в Києві був палац князя Володимира, зведений у кінці X - на початку XI ст. Палац було збудовано з поєднанням візантійських та ранньою романською традицій зодчества.

Перлиною давньоруської архітектури стала церква Святої Софії, будівництво якої було започатковано 1037 р. й тривало 5-7 років поспіль. Вона також зводилася візантійськими майстрами, хоча до будівництва залучалися й місцеві сили. За задумом, Свята Софія мала символізувати Дім Премудрості Божої, Небесної Софії, яку уособлювали і вселенська християнська Церква як зібрання вірних, і як її прообраз - Матір Божа. Ідею цього храму було підказано центральним собором Константинополя, але за проектом він належав до іншого типу споруд. Розміщена під одним грандіозним куполом, величезна царгородська Софія була типовим базилікальним храмом. Київська Софія мала дещо менші розміри й будувалася за хрестово-купольною моделлю. П'ять її нефів та тринадцять (на думку деяких реставраторів, двадцять п'ять) куполів утворювали символ шатра, що повільно підіймається знизу вгору до грандіозного центрального купола, розташованого на величному циліндрі з прорізами витончених аркових вікон.

Софійському собору впродовж віків судилося лишатися і неперевершеним архітектурним шедевром, і водночас відповідно до задуму князя Ярослава Мудрого, втіленням ідеї духовної й політичної самостійності, а також соборності давньоруських земель. У різні часи споруда храму зазнавала часткової руйнації, а тому перебудовувалась і оздоблювалась. Восанне Софію архітектурно модернізовано при гетьмані Мазепі, коли собор набув рис поширеного в українській культурі XVII-XVIII ст. стилю козацького бароко. Дивом уціліле від руйнацій мозаїчне зображення Оранти отримало назву «Нерушимої стіни», стало національним символом вічності народу і його культури.

З кінця XI ст. в архітектурі настає новий етап, який характеризується відмовою від грандіозних форм. Храми стають меншими за розмірами, але строкатішими в оздобленні, що надає їм своєрідної довершеності й краси. Найпоширенішим стає кубічний одно купольний храм. Такого типу споруди будувалися в усій державі, але найбільше їх уціліло на землях північних князівств: Володимирського-на-Клязьмі, Суздальського, Новгородського. Перлиною такого типу церков є храм Покрови на Неролі, закладений 1165 р. Серед багатьох українських одно купольних одним з найцікавіших є собор у Володимирі-Волинському, а також П'ятницька церква у Чернігові.

Можливо, зразком такого типу споруд стала церква над Золотими воротами (1037) або Михайлівський собор Видубицького монастиря (1088) у Києві.

Подібний вигляд мала й Еллінська (1072) церква у Чернігові. Однак найпоширенішим типом церков за часів Київської Русі стала й продовжувала бути на українських землях 3—5-купольна храмова будівля. Це Спасо Преображенський (1036) та Борисоглібський (1128) собори в Чернігові, Кирилівська (1146) і Василівська (1183) церкви в Києві, Успенська (1078) церква Києво-Печерської лаври та багато ін.

Група 3 «Живописці»

З-поміж образотворчих мистецтв Київської Русі найпочесніше місце посідає монументальний живопис — мозаїка та фреска.

Систему розписів культових споруд майстри запозичили у візантійців, але творче переробляли її.

Інтер'єр Софії Київської (вівтарні приміщення та центральний під купольний простір) було прикрашено мозаїкою, а стовпи нефів, бічні приміщення, стіни — фресками.

Підлога також була мозаїчною або шиферною

Учень: Склоробство — уміння виготовити скло, скло образні маси і виробляти з них різні вироби — належить до найдавнішого ремесла, добре відомого багатьом слов'янським племенам, що населяли простори Київської Русі у VIII-IX ст.

Давній Українській мозаїці, що ґрунтується на застосуванні головного мальовничого матеріалу, кольорових смальт (сплаву скла з матеріалами, що заглушають його, і різними барвниками), передувала високорозвинена в давній Русі техніка склоробства, яка існувала не тільки в центрі Київської держави — м. Києві, але й у Чернігові, Галичі.

У Києві виникло і розповсюдилося, на основі високорозвинутого місцевого київського склоробства, виробництво різноманітних виробів зі скла. Організувалася і почала успішно виробляти свою продукцію, у вигляді різнобарвних плиток мозаїчної смальти, майстерня смальти і кольорового скла. А також виникло високе виробництво художньої декоративної кераміки з поливною емаллю, що дійшла до нас у виді окремих розписних поливних кахлів з розкопок Великокнязівського палацу в Києві, Десятинної церкви, Золотоверхого собору Михайлівського монастиря, Михайлівського собору Видубицького монастиря тощо.

Завдяки високорозвиненій техніці склоробства, на його базі, у XI-XII ст. в Київській державі, змогли розвинути і досягти винятково високого рівня майстерності, як у технічному, так і в художньому відношенні, суміжні з ним виробництва: емалі, мозаїчно-смальтове і декоративно-керамічне. Досягнутий київськими майстрами винятково високий рівень технічної і художньої майстерності в техніках мозаїки, емалі і декоративно-керамічної справи був настільки високий, що не тільки перевершував у багатьох відносинах той рівень, якого до цього часу досягли ці види майстерності в Західній Європі, але і служив їм зразком для подальшого удосконалювання. Недарма Теофіл у своєму трактаті зауважує про необхідність західноєвропейським майстрам “вивчати” записані ними способи виробництва емалі, “що... відкрила Русія”.

Не менш високо стояло в цей час і мистецтво мозаїчного живопису, і, зокрема, мистецтво готування мозаїчної смальти, як із заглуженого кольорового скла, так і з напівпрозорої і прозорої смальти, у тому числі із золотих та срібних смальт, що вироблялися київськими майстрами з матеріалів місцевого походження. Палітра київської смальти, за допомогою якої було набрано, видатні по своїй художній і технічній майстерності мозаїчні

підлоги (в Десятинній церкві в Києві наприкінці X ст., Михайлівського собору Видубицького монастиря, Софійського собору й інших древніх храмах Києва, а також мозаїчний живопис київського Софійського собору і Золотоверхого собору Михайлівського монастиря), відрізнялася винятковою розмаїтістю і багатством своїх колірних тонів і відтінків. Ймовірніше за все, мозаїчні підлоги у древніх храмах Чернігова і Переяслава Південного також набиралися зі смальти, виготовленої київськими смальтоварами у своїх майстернях.

Давньоруський мозаїчний живопис X-XII ст. може бути поділ-лений на два види: високомистецькі мозаїки, підлоги, що фрагментарно збереглися до наших днів у ряді храмів цієї епохи в Києві, Чернігові й інших давньоруських містах Київської Русі, а також у Новгороді Великому, і мозаїчний живопис, що прикрашав стіни, зводи і куполи давньоруських храмів X-XII ст., ансамблю, що дійшов до нас у вигляді, мозаїк київського Софійського собору (1037—1061—1067 років.), фрагментів мозаїк Золотоверхого собору, Михайлівського монастиря в Києві (60-і рр. XI в.), а також, що не дійшли до нас — мозаїк Спаського собору в Чернігові (перша половина XI ст.), мозаїк Успенського собору Києво-Печерської лаври (1073—1078 р.) і Благівіщенського собору в Чернігові (1186 р.).

До нашого часу збереглася частина мозаїчного живопису київського Софійського собору, виконана київськими художниками. Апсиди головного храму Київської Софії знаходиться величезне зображення “Богоматері-Оранти”, назване “Нерушимою стіною”. Нижче неї розташований фриз, на якому знаходиться мозаїка “Причащання”, а під фризом йде пояс мозаїчних зображень батьків церкви у зріст. У куполі, в колі, знаходиться погрудне зображення Вседержителя, підтримуваного чотирма архангелами, з яких зберігся тільки один. У вітрилах, під куполом, знаходиться зображення євангеліста Марка, а в простінках вікон барабана — фрагментарно збережені фігури апостолів. На західному пілястрі східних стовпів збереглося зображення “Благівіщення”. У під пружних арках мається трохи мозаїчних медальйонів з погрудними зображеннями Христа і святих, приналежних до циклу сорока мучеників.

Крім того, у ряді місць собору збереглися мозаїчні декоративні прикраси у вигляді орнаментів. Цим і вичерпуються всі мозаїки, що збереглися від колись найбагатшого декоративного мозаїчного оздоблення Софійського собору, суцільним килимом накривши стіни, зводи, барабан, купол і стовпи храму.

Мозаїчний живопис київського Софійського собору був набраний місцевими київськими художниками — мозаїчними по створеним ними оригінальним малюнкам, за замовленням будівельника собору — київського князя Ярослава Мудрого.

Набір мозаїк Софійського собору був виконаний зі смальти, виплавлених київськими майстрами - смальтоварами в місцевій київській майстерні.

Мозаїчний живопис Золотоверхого собору Михайлівського монастиря. Мозаїчний живопис, що колись покривала стіни і зводи Золотоверхого собору Михайлівського монастиря в Києві, був виконаний місцевими київськими художниками - мозаїчними в 60-і рр. XI ст., за замовленням будівельника храму — київського князя Ізяслава. Мозаїчний набір був виконаний зі смальти, приготівлений також київськими майстрами - смальтоварами. Техніка набору була прямою, і смальти змішувалися в двошаровому вапняно-цегельному ґрунті. Палітра смальти майже не відрізнялася від палітри київського Софійського собору.

Палітра смальти, що застосовувалася в мозаїчному живописі київських храмів XI ст., нараховувала 72 різновиди, у число яких входило 8 видів кубиків, що представляли собою натуральні природні мінерали.

Поряд із прикрасою мозаїчним живописом давньоруських храмів, мозаїки застосовувалися і для оздоблення давньоруських князівських цивільних споруджень.

Розкопки на території древнього Києва, поблизу Десятинної церкви, знайшли фундаменти декількох, прямокутної форми, цивільних кам'яних будинків X-XI ст. — “ґридниць”, — тобто парадних палацевих споруджень, що призначалися для збору князівської дружини. Ці “ґридниць”, судячи зі знайдених фрагментів мармурових деталей,

мозаїк і фресок, мали пишну обробку інтер'єра і нічим не поступалися по своєму багатству обробці храмів.

Мозаїка в раннім середньовіччі розвилася остаточно. З'явилися нові види, що використовувалися і далі. Свого розквіту мозаїка досягла у середньовіччі.

Але оскільки мозаїки були дуже дорогими у виконанні, більшість зображень у храмах і в князівських палатах (до нашого часу, на жаль, не збереглися) виконувалися у вигляді розписів фарбою - *фресок*. Майстри фрескових розписів працювали не лише над релігійними сюжетами. Світськими за характером були фрески, що прикрашали стіни княжих палат, а в церквах з'являлися розписи, побутові за тематикою, наприклад, сцени полювання та княжого життя в галереях Київської Софії. Серед інших малюнків тут можна було зустріти й зображення виступу скomorохів, і це не дивно. Храм на той час був не лише місцем молитви, сюди приходили, як у клуб, проводити години дозвілля.

Сьогодні дослідники знаходять на внутрішніх стінах Софії чимало написів (графіті), надряпаних поважними мирянами, які в такий спосіб помічали свої місця в церкві або лишали згадку про себе. І хоча цей спосіб виявити свою грамотність не знаходив схвальної оцінки у церкви й у суспільства, завдяки цим записам ми можемо дізнатися і про імена парафіян (прихожан), і про їх досить вільне ставлення до релігійних заборон. На софійських графіті збереглося викарбуване ним самим ім'я легендарного співця Бояна, згаданого у «Слові о полку Ігоровім», а також надзвичайно цікавий зразок давнього алфавіту на основі алфавіту грецького із суто слов'янськими літерами б, ш, ж, який, як припускають, міг передувати кирилиці й зафіксований для нащадків кимсь із місцевих консервативно налаштованих киян.

Група 4 «Іконописці»

Сьогодні неможливо уявити собі українське образотворче мистецтво без ікон. У XI ст. було створено велику кількість ікон: » Володимирської Богоматері (нині зберігається у Третьяковській галереї);

- «Печерської Богородиці з предстоячими Антонієм і Феодосієм» і «Ярославської Оранти» (обидві ікони зараз знаходяться у Третьяковській галереї);
- «Георгія - воїна», «Дмитра Солунського», «Архангела» (або «Ангела — Золоте Волосся»);
- мініатюрні іконки (« У вірування Хоми »).

Відоме навіть ім'я одного з іконописців — Алімпій (у деяких джерелах — Аліпій, Олімпій), який жив наприкінці XI ст. (1050—1114) та був ієромонахом Києво-Печерського монастиря. Окрім іконопису, він займався мозаїкою та ювелірною справою. Ікони Алімпія прославилися як чудотворні.

Ікони XI—XIII ст. відзначаються своєю монументальністю й особливою урочистістю. Найчастіше це були образи Христа й Богоматері.

Учень: Давньоруська держава, що виникла в XIX столітті, у 988 році прийняла християнство з Візантії, а потім взагалі поглинулася у візантійську культуру. Форма, тематика і зміст давньоруського мистецтва тісно пов'язані з релігією, їх покликанням було – зосередити думки й почуття людини на неземному, вічному. Однак це ще не означало, що живопис не торкався життя, настроїв та інтересів середньовічної людини. Навпаки, створюючи образ Божої Матері, зображаючи Страшний суд або події з життя Христа, майстер-іконописець намагався поринути в таємниці минулого й майбутнього світогляду, розділити добро та зло, знайти сенс особистісного існування. Треба пам'ятати, що ікона – це не просто малюнок чи картина, це – особливий витвір мистецтва. Ще в давні часи іконний образ прагнув наблизитись до первообразу, тобто володів такою ж повнотою знань про надприродний Божественний світ, що й Священне писання. Тому художник повинен був дотримуватись прийомів іконографії, яка гарантувала вірність зображеного Священному переказу та соборному досвіду Церкви.

Ікона як зображення світу не прагнула до зовнішнього, формального реалізму. Навпаки, вона підкреслювала відстань й різницю між вищим світом й земним буттям. Тому ікона тяжіла до умовних форм, до подолання тілесності персонажів й об'ємності оточуючих

їх предметів. У XIX ст. був поширений такий погляд на іконопис: “Ікона – це примітив, а іконописці – художники другого гатунку, ремісники, здатні лише на те, щоб перемальовувати один в одного, які не володіли необхідними справжньому живописцю знаннями”. Такий погляд є кардинально невірним, адже ікона – надто важкий за своєю зовнішньою та внутрішньою організацією витвір мистецтва, ікона є породженням не менш важкої художньої культури, ніж, наприклад, культура епохи Відродження.

Дошки та оліфа. Ікони писалися на дошках: у Візантії – на важких кипарисових, на Русі – на липових та соснових. Дерево було на Русі доступним та дешевим матеріалом. Зверху дошку покривали левкасом (від грець. “леукос” – “білий”) – крейдовим ґрунтом. Потім наносили контури малюнка, на якому писали фарбами. Яечний жовток був у іконописців засобом розтирки фарб, саме тому вони були стійкими й яскравими. Зверху ікону покривали оліфою (від грець. “олієфа” – “мазь”, “олія”) – речовина на основі олії, що утворює плівку. Ця плівка захищала живопис від вологи й пошкоджень. У давні часи оліфою користувались замість лаку.

Однак ні візантійські, ні російські майстри навіть не здогадувалися про одну дуже підступну властивість оліфи: з часом (приблизно через 80-100 років) вона темніє. В минулому яскраві, життєрадісні кольори ікони стають тьмяними, заслоняючи живопис чорною завісою. На іконі невиразно проступає зображення; таку ікону за часів сивої давнини вважали “за непотріб”. На Русі існувало кілька засобів позбавлення таких “непотрібних” ікон: їх пускали у річку зображенням вверх або виносили на перехрестя а після молебну спалювали. Іноді дошку з потемнілим зображенням “записували” новим живописом, зберігаючи таким чином древню на цілі століття. Реставратори, розчищаючи ікони, нерідко знаходять кілька шарів більш пізнього живопису.

Іконографія зображень Богоматері. На Русі було відомо більше трьохсот іконографічних сюжетів зображення Богоматері. Найвідомішими є: “Богоматір Володимирська” або “Боголюбівська”, “Білозерська”, “Галицька”, “Донська”, “Корсунська”, “Казанська”, “Муромська” та ін. Велике розмаїття цих сюжетів можна зосередити у трьох композиційних типах: “Богоматір Оранта”, “Богоматір Одігітрія”, “Богоматір Умилування”.

Зображення Богоматері з піднятими верх до рівня плечей руками, долоні яких звернені до глядача, зветься “Орантою”. “Панагія” – зображення Богородиці типу “Оранта”, але у повний зріст. Прообразом усіх “Панагій” на Русі слугувала “Черухома Стіна” у Софії Київській. Якщо Немовля Христос сидить на колінах Богоматері, не торкаючись її щоки, й дивиться суворим поглядом перед собою, склавши пальці правої руки у благословляючий жест, – це “Одігітрія”. Якщо на іконі зображена Богоматір з Немовлям, яке торкається своєю щокою щоки Матері, то це “Умилування”.

Іконографічний канон суворо позначає, на якій руці Божа Матір повинна тримати Немовля, а, отже, до якої щоки буде торкатись Немовля. Христос також може бути зображений у різноманітному одязі та позах, суворо позначено положення Його рук і ніг – усе це складає канон тієї чи іншої ікони й визначає її назву.

Ікони древнього періоду. Ікон епохи Київської Русі збереглося небагато. Найдревніша з них написана ще при Святополку Ізяславичі або Володимирі Мономаху. Це – зображення святого Георгія з Новгороду. Культ цього воїна-Великомученика швидко розповсюдився в еліті суспільства, а потім в його прошарках. У князівсько-дружинному колі Георгія шанували як того, хто ніс перемогу – покровителя ратників та ратної справи, і на іконах, що дійшли до нас він саме такий. Весь образ Георгія пронизує аристократична витонченість. Кольорова гама не насичена, в ній домінують багрянний та коричневий відтінки. Великі очі Георгія під тонкими бровами уважно дивляться на глядача. Ніжність його обличчя підкреслена м'якістю контуру. Але в правій руці Георгія – спис, у лівій він тримає перед собою меча, який у середньовічній Русі був символом княжої влади. Ця прекрасна ікона – творіння якщо не видатного, то принаймні впевненого в собі майстра.

В той же період виникає й видатний за своєю майстерністю образ Богоматері Оранти (від латинського “organs” – той, хто молиться), відома під назвою “Велика Панагія”. Цей витвір мистецтва вабить нас дзвінкістю і, в той же час витонченістю колориту, насичений золотом, він породжує відчуття дорожності поверхні, дивує аристократизмом форм, торжественною свяченою нерухомістю, зануреністю у вічність. Саме тут втілений ідеал царської краси тієї епохи.

Група 5 «Майстри книжкової мініатюри»

Особливим розділом давньоруського живопису є мистецтво книжкової мініатюри. Книга була дієвим засобом поширення християнської віри на Русі.

У книжковій графіці пам'яток XI—XII ст. відбилися самотні риси творчості майстрів Київської Русі, стильові ознаки давньоруського мистецтва — величність у вирішенні композиції й умовно-площинне зображення. Звісно, помітні й індивідуальні особливості творчості кожного з художників, але разом вони дають нам уявлення про характер і стиль мистецтва Київської Русі, оскільки книжкова мініатюра й орнаментика наслідують прийоми тогочасного іконопису, фрески, мозаїки, декоративно-ужиткового мистецтва. До видатних пам'яток мистецтва книжкової мініатюри належать:

- «Остромирове Євангеліє» (1056—1057);
- «Радзивілівський літопис» (XV ст.). Його 617 мініатюр є своєрідною художньою енциклопедією історії та культури тих часів;
- «Трірський псалтир» (або «Кодекс Гертруди»; 1078—1087);
- «Юр'ївське Євангеліє» (1120—1128);
- «Добрилове Євангеліє» (1164).

Мініатюри численних кодексів — ізборників — були виготовлені за розпорядженням Ярослава Мудрого і склали першу бібліотеку Київської Русі. Ізборник Святослава (1073) є розкішно оздобленим кодексом із 5 мініатюрами. Блискучому розквіту книжкового мистецтва Київської Русі було завдано важкого удару монголо-татарською навалою в середині XIII ст., коли було знищено багато рукописних книг. Також українські землі були загарбані у XIV ст. сусідніми феодальними державами. У складних умовах боротьби проти загарбників українському народові доводилось відстоювати, зберігати і хоча й повільно, та все ж розвивати свою культуру. Мистецтво сприяло вихованню у людей величчю духу, патріотизму й мужності.

V. Актуалізація набутих знань (рефлексія)

Приєм «Мікрофон»

Закінчіть речення:

- «Сьогодні на-уроці я дізнався...»;
- «Мене здивувало...».

VI. Підсумок уроку

Додаток до уроку

Апсид – напівкруглий виступ стіни над алтарем.

Барaban – циліндрична частина будівлі, що служить опорою купольному прекриттю.

Ікона – зображення Бога або святих, що є предметом релігійного поклоніння.

Деїсус – композиція, що зображує Христа й звернених до нього в молитовних позах Богоматері та Іоана Христителя.

Іконостас – головна частина храму, стіна з іконами, що відокремлює вівтар від іншої частини церкви.

Купол – архітектурне склепіння, переважно в спорудженні храмів.

Мозаїка – малюнок монументального живопису, складений зі шматочків натурального каміння, смальти, кераміки.

Смальта – кубики або пластини з непрозорого кольорового скла, винахід давньоруських майстрів.

Оранта – зображення Богоматері у повний зріст з піднятими до рівня обличчя руками й повернутими до глядача долонями (захисниця українського народу).

Неф – розділення християнського храму повздожніми рядами стовпів або колон.

Плафон – стеля або її центральна частина, прикрашена фресками або мозаїкою.

Фреска – монументальний живопис фарбами, розведеними на воді, які наносились на сиру штукатурку.

Урок - 7

Сейкель Оксана Федорівна,
учитель Чигиринської ЗОШ №1
ім. Б. Хмельницького
Чигиринської районної ради

Тема. Музична культура

(Первісні музичні інструменти. Музична культура східних слов'ян, античних міст Північного Причорномор'я. Музична культура Київської держави: народна, придворно-світська, церковна. Давньоруські музиканти, музичні інструменти. Народна творчість: епос, календарно-обрядові та родинно-обрядові пісні. Обрядовий пратейтр. Мистецтво скоморохів)

Мета: - дати знання про роль українського народного мистецтва в розвитку національної культури, особливості розвитку музичної культури в різні історичні періоди, види та жанри українського мистецтва;

- розвивати інтелектуальні, творчі здібності учнів; формувати та розвивати національну свідомість;

- виховувати в учнів високу духовність на основі загальнолюдських цінностей, інтерес до мистецтва, любов до культури рідного краю.

Оснащення: ілюстрації із зображеннями народних українських музичних інструментів, презентація, відеоряд.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Перегляд відео фрагмента про мистецтво скоморохів

(Що ви чуєте? Які емоції викликає побачене, почуте?)

III. Мотивація навчальної діяльності

Учитель.

Ми навіть і не звертаємо уваги на те, що музика стала невід'ємною частиною нашого життя. Вона супроводжує нас під час свят і в буденному житті. Так само й наші предки знаходили в музиці розраду й підтримку. Поступово музична творчість наших пращурів склалася в музичну культуру, нащадками якої є ми з вами. Сьогодні на уроці ми дізнаємося про те, як само вона зароджувалася.

IV. Викладення нового навчального матеріалу

Розповідь учителя

Давня музика – найзагадковіша сторінка в літопису історії будь-якої національної культури. Чи можна уявити музику, що не звучить, адже в давнину не було ані нот для її запису, ані технічної апаратури? Музика наших пращурів не збереглася. «Розповіді» про неї можуть археологічні джерела – первісні музичні інструменти, знайдені на стоянках, або їх зображення на різних предметах. До найдавніших пам'яток музичної культури на теренах України належать інструменти епохи пізнього палеоліту з Мізинської стоянки. Вчені припускають, що віднайдені археологами залишки предметів із кісток мамонта, рогів оленя тощо є духовими, ударними й шумовими музичними інструментами, з яких можна утворити цілий ансамбль: сопілки, «молоток», набірний браслет, що «шумить».

Повідомлення учнів

Повідомлення № 1

Висловіть та аргументуйте власні припущення щодо походження музики.

Походження музики

Музична культура Скіфії представлена музичними інструментами, з-поміж яких – металеві дзвіночки, бубонці, брязкальця, різні за формою та розміром. На тогочасних фресках і коштовностях трапляються також зображення виконавців музики. Так, на скіфській золотій пластині від головного убору, знайденої біля с. Сахнівка на Київщині, можна побачити бородатого співака, що грає на струнному інструменті грецького типу, на фресках – скіфа з грецькою лірою, а також танцювальниць. Майстерно виконані візерунки на срібній оправі слов'янських рогів тура, знайдених у Чернігівському кургані, відображають риси скіфського «звіриного стилю», хоч виявляють вже й місцевий колорит. Учені припускають, що ці роги використовувалися як сигнальні інструменти. Музична культура грецьких міст-колоній Північного Причорномор'я позначена багатим інструментарієм. Музикантів-виконавців зі струнними та духовими інструментами зображували на вазах, фресках, рельєфах. Навчання гри на лірі й авлосі входило до тодішньої шкільної «програми». Як і в містах самої Греції, у полісах-колоніях відбувалися музичні агони – змагання хорів, кіфаредів. Поети зазвичай виконували свої вірші під акомпанемент ліри. Значущість цього інструменту підтверджує його карбування на пантікапейських та ольвійських монетах.

Історичні джерела свідчать про багатожанровий фольклор східних слов'ян, які ще в дохристиянські часи мали багаті обрядові традиції, різноманітний музичний інструментарій. Зарубіжні писемні пам'ятки повідомляють, що слов'яни вміли грати на гусях, лютні, сопілці, бубнах, а також про церковні дзвони, хоровий спів, танці й хороводи під акомпанемент музичних інструментів.

Повідомлення №2

Які були перші музичні інструменти, який мали вигляд?

Перші музичні інструменти

Первісне музикування мало синкретичний характер (пісня, танець і поезія були нерозривно пов'язані), супроводжувало обряди й церемонії, ритуали, трудовий процес тощо. Музика і музичні інструменти (сопілки та флейти, виготовлені із рогів тварин, дудочки, виготовлені із пташиних кісток, що нагадують флейту Пана, ударні й шумові інструменти, наприклад: набірний браслет із кісток мамонта, молоток із рогу оленя та ін.) виконували функції оберегів і використовувались під час заклинань і молитов, набуваючи магічно-охоронного значення. У музиці люди вбачали захист від нечистої сили, поганого сну, зурочення. Існували і спеціальні магичні награвання для забезпечення родючості землі та плодovitості худоби. У первісній грі почали виокремлюватися солісти, заспівувачі; розвивалися та диференціювалися елементи музично виразної мови, що сприяло виникненню національних прикмет музичної мови. Знайденим під час розкопок тріскачкам із бивнів мамонта (околиці Чернігова) та флейтам (стоянка Молодове Чернівецька обл.) близько 20000 років. Також було знайдено металеві дзвіночки, бубонці, брязкальця різних форм і розмірів. Під час обрядових свят скіфи використовували шумові інструменти — тризубці (у вигляді пташок, які тримають у дзьобиках кільця із дзвіночками). Музикантів зображували на фресках (скіф із грецькою лірою), прикрасах головних уборів (бородатий співак, який грає на струнному інструменті). У Чернігівському кургані знайдено оправу рогів тура, що наші предки використовували як сигнальні інструменти. Про розвиток музичного мистецтва свідчать знайдені під час розкопок ювелірні прикраси, вази, вироби з теракоти, фрески, скульптури, на яких зображено виконавців на різних інструментах: струнних — лірі, кіфарі, арфі; духових — авлосі (подвійній флейті), сирині (флейті Пана), флейті із кількох з'єднаних трубочок; ударних — тимпанах (бубнах), кроталах (металевих тарілочках на зразок кастаньєт). Під час розкопок в Ольвії знайдено статуетку, що зображує навчання дитини гри на лірі. Ліру карбували на пантікапейських та ольвійських монетах.

Повідомлення №3

Якою була музична культура Київської держави ?

Музична культура Київської держави

Державне зміцнення, встановлення культурних зв'язків із сусідніми країнами, введення християнства – ось визначальні чинники, що сприяли розквіту музичної культури Київської Русі. Музика відігравала істотне значення в житті простого люду, побуті князівства, в церковних відправах. За княжої доби відбувається поступове відокремлення народної і професійної культури – тобто культури низів і князівства (владної верхівки). Поряд зі стародавніми обрядовими піснями виникає новий фольклорний жанр – билини. Цей різновид героїчного епосу стає провідним у народній творчості часів Київської Держави, але надалі зникає з ужитку. Билини оспівують історичні події, героїзм захисників рідної землі: князів, бояр, дружинників. Проте найпопулярнішим був образ воїна-богатиря з народу – Ілля Муромця. Урочисту, декламаційно-речитативну манеру співу легендарного Бояна під акомпанемент гри на гусях описано в «Слові о полку Ігоревім»: «Боян же, братие, не 10 соколовъ на стадо лебедей пушаше, но своя вещиа персты на живая струны воскладаше; они же сами князем славу рокотаху»

Повідомлення №4

Світська музика. У музичному побуті княжого двору часів Київської Русі популярним стає мистецтво народних співців-сказителів билин і пісень, музикантів і фокусників-скоморохів, що поєднувалося з інтересом до різних «заморських» музикантів та їхніх інструментів. Серед світських музикантів особливе місце посідали співці-дружинники на княжих дворах, які у своїх піснях, акомпануючи собі на гусях, славили подвиги князів і їхньої раті, піднімали бойовий дух, згадували видатні події минулого. Серед них легендарну славу здобув Боян, про якого згадується у «Слові о полку Ігоревім», а в Галицько-Волинському князівстві гриміла слава співця Митуси. Музичний супровід звучав під час цінному київським князем іноземних послів. Воєнні походи теж супроводжувались грою на трубах, рогах, а також на ударних інструментах — бубнах та дзвонах. Музика та спів належали до обов'язкових елементів освіти у Київській Русі, знання музики було обов'язковим не лише для бояр, але й самих княжих дітей. У походах князів звучала так звана «ратна» музика, військові оркестри використовували різні духові інструменти – сурми, роги, сопілки, окарини, кувички, волинки, жалійки, а також ударні – бубни, накри, тулумбас, тарілки, дзвіночки. Військові музиканти ушановували князів, ушановували послів іноземних держав на офіційних прийомах; музика лунала на святкових трапезах і під час веселих розваг при княжому дворі.

До скарбниці музичної культури Київської Держави долучалися й танці, про що яскраво свідчить чаша з Чернігова (XII ст.). На ній зображено танцівницю, яка рухається під музику гусяра. З уведенням християнства церковнослужителі прагнули викоринити прадавні язичницькі вірування, проте зробити це супроти волі народу було важко.

Повідомлення № 5

Церковна музика. Християнський церковний спів Київської Русі спирався на традиції візантійської культури. Адже Київ прийняв саме візантійський, тобто східний православний церковний обряд, об'єднавшись у такий спосіб із «братами по вірі», болгарами, греками, грузинами, сербами. Із цих країн приїжджали на Русь не лише священики, але й співаки, музиканти, які передавали знання канонів церковної музики східного обряду. Стародавні літописи постійно згадують про це. Так, Густинський літопис повідомляє, що «Володи-мир привіз із собою з Корсуня першого митрополита... а також співаків болгарського походження». Після завершення будівництва Софійського Собору на запрошення Ярослава Мудрого у 1053 р. «із Греції до Києва приїхали троє знавців церковного співу зі своїми родинами і вчили русичів цього співу на вісім гласів (тобто голосів)». Музика не випадково посідала у богослужіннях русичів важливе місце, оскільки вважалось, що церковний спів наближає людську душу до Бога, сприяє очищенню від гріховних думок

Церковні піснеспіви впроваджувалися завдяки запрошеним до Києва грецьким і болгарським співакам. Головним осередком культивування церковних співів стала Києво-Печерська лавра. Поступово, під впливом місцевих народних традицій, вони змінювалися,

адже місцеві співаки засвоювали мелодії «з голосу», відтворюючи їх з пам'яті. Особливого розвитку на Русі набула музика дзвонів, що колоритним перегуком супроводжувала християнські свята, скликала народ на віче.

Поступово старі й нові обряди поєдналися, утворився своєрідний релігійний дуалізм. Так, збігаються в часі:

- стародавній звичай зустрічати весну – з Великоднем (Пасхою);
- русальні обряди – з християнським святом Трійці;
- свято Купала – з днем Івана Хрестителя;
- Коляда – з Різдом Христовим;
- Щедрий вечір – з йорданськими святами, Водохрещею.

Високий рівень музикування при княжому дворі, виступи візантійських і місцевих виконавців засвідчують твори давньоруської літератури, сюжети книжкових мініатюр, фресок.

Учитель

Хто були носіями музичної творчості ?

Носії музичної творчості.

Насамперед, носіями музичної творчості були співці героїчних пісень (Боян 11ст.), скоморохи (згодом мандрівні музики), каліки перехожі, старці, творці позахрамової побожної пісні (лірники).

При княжих дворах це ансамблі, де музиканти грають на різних інструментах: флейті, металевих тарілках, сурмах (двоє), музичних дзвонах, маленьких парних барабанчиках, інструментах, подібних до лютні та ліри, а також, імовірно, на пневматичному органі. Їхня гра супроводжує виступ акторів-акробатів. Фреска дістала назву «Скоморохи», хоча, за іншою версією, на ній зображено не київських музикантів, а придворний оркестр імператора, який грав під час візиту княгині Ольги до Візантії.

Повідомлення №6

Які народні музичні інструменти вам відомі?

Народні музичні інструменти.

Народні музичні інструменти — це яскрава сторінка історії музичної культури українського народу. До основних українських народних інструментів належать: кобза, бандура, ліра, свищики, окарини, скрипки, сопілка та її різновиди, сурми, трембіта, ріг, ріжки, цимбали, шумові й ударні музичні інструменти. Кобза-бандура — струнний щипковий інструмент, поширений в Україні з давніх часів. Кобза ж моя, дружино вірняя, Бандуро моя мальованая! — цими словами смертельно поранений герой думи « На смерть козака-бандуриста » звертається до свого найдорожчого супутника життя. У далекому минулому інструмент існував у простішому вигляді та називався кобзою; у XVIII—XIX ст. цей удосконалений інструмент називали бандурою. Зовнішній вигляд бандури змінювався відповідно до того, як збільшувалася кількість струн на ній, розширювалися діапазон і технічно-виконавські можливості. У минулому бандура (кобза) здебільшого супроводжувала спів кобзаря-соліста.

Свищик, окарина. Окарина в перекладі з італійської — гусенятко. Так називали свисткову флейту, що виготовляють із глини або деревини. Вона має яйцеподібну (сферичну) форму і свистковий пристрій, що міститься у спеціальному поперечному відводі. Інструмент має 10 ігрових отворів. Звучання в окарини — казкове, навіть фантастичне. Грою на окарині імітують звуки диких тварин, птахів і особливо нечітко — кування зозулі. Саме тому в Україні окарину звать зозулькою. Виготовляючи цей інструмент, українські майстри виявляють неабиякі творчі здібності й багату фантазію. У найбільшій окарини звук — неначе з гігантської морської раковини. Свищик (дитячий). Серед дитячих іграшок і виробів декоративно-прикладного мистецтва часто зустрічаються керамічні пташки, коники, козлики, баранчики. Вони яскраво розмальовані й покриті поливою. Багато з них мають свистковий та 1—2 пальцевих отвори. Це — свищики, на яких можна виконувати прості

мелодії, тому зазвичай їх використовують діти. Свищики у вигляді тварин (птахів, звірів, риби) належать до окариноподібних народних інструментів.

Шумові та ударні музичні інструменти. В українській народній музиці значну роль відіграють ударні й шумові інструменти, виникнення яких сягає своїм корінням сивої давнини. Різноманітні брязкальця, порожнисті раковини, калатальця — усе це колись використовувалося для подавання сигналів, а згодом — для ритмічної організації музики. Такі самі функції виконували і речі побутового вжитку: деркач, било, калатало, що були постійними супутниками сторожів. У народній музиці, що супроводжувала ігри, весілля, календарні, релігійні свята й обряди, широко використовувалися такі предмети побутового вжитку, як ложки, рубель із качалкою. Можна зустріти народні кастаньєти, зроблені з двох спарених дерев'яних ложок. На них музикант відбиває різноманітні ритмічні малюнки, імітує цокіт кінських копит. Найпоширенішим ударним інструментом у народній музиці є бубон (решітка). Легкий дерев'яний обідок, обтягнутий з одного боку шкірою, — це найпростіша конструкція бубна, що був відомий в Україні ще у давні часи. Сучасні матеріали, металеві дзвіночки, тарілочки, гарне оздоблення змінили вигляд бубна, що завжди супроводжував танцювальну музику, а згодом увійшов до складу полкової музики Війська Запорізького.

Повідомлення №7

Чому українську народну пісню називаємо скарбом ?

Українська народна пісня – скарб

Найбільшим скарбом музичної культури українського народу стала народна пісня, що ввібрала традиції ще язичницьких, тобто дохристиянських часів, і пізніше відобразила весь складний тернистий шлях історії нашого народу, його надії та сподівання, здобутки й втрати. Український музичний фольклор містить величезну кількість пісень, танців, замовлянь, обрядів; у ньому, мов у краплині води, відбилась душа народу. Проте не лише народна творчість свідчить про визначний мистецький талант нації. Уже перша могутня держава на території сьогоденної України — Київська Русь — відзначалась надзвичайно розвиненим і багатим професійним музичним мистецтвом. Воно містило, окрім скарбів народної творчості, і церковну музику, що розвинулась після прийняття християнства у 988 р. Київською Руссю, і музику княжого двору, при якому обов'язково утримували гусярів та співаків. На фресках Софії Київської (XI ст.) зображені музики, які грають на різних духових, ударних і струнних (подібних до арфи й лютні) інструментах, а також скоморох, який танцює.

Народна музика. Дуже багатою та різноманітною була народна музика. Крім збереження та подальшого розвитку пісенних жанрів, що зародилися ще в докласовому суспільстві, у Київській Русі виникають нові жанри, породжені важливими історичними подіями. Найзначніший з-поміж них жанр — билинний епос, що розвинувся в період розквіту Київської Русі (кінець X — початок XI ст.) у зв'язку з прагненням народу відобразити й оспівати боротьбу за незалежність і єдність вітчизни. В образах билинних богатирів відбилися уявлення народу про героя-патріота, поборника правди та справедливості. Календарно-обрядові пісні. Український народ із давніх-давен зберігав давньоруські традиції свят і пов'язаних із ними пісень річного землеробського циклу, якими супроводжувалися зустріч Нового року, настання весни, збирання врожаю. Зимовий цикл календарних пісень складається в Україні з колядок і щедрівок. Змістом їх було побажання успіху в новому землеробському році, здоров'я і добробуту сім'ї, величання господаря. Прикладом пісень цього циклу є «Щедрик». Чимало стародавніх колядок і щедрівок дійшло до наших часів у вигляді веселих зимових ігор і розваг молоді. Донині існує давня традиція новорічного «засівання» подвір'їв і хат відбірним зерном. Однією з найулюбленіших розваг молоді стали пісні та ігри, пов'язані зі стародавнім звичаєм новорічних ворожінь на розтопленому воску, спалюванням «діда». Зимовий цикл пісень завершувався у давні часи піснями на проводи зими — святкуванням Масляної (Масниці). Веснянки та гаївки

починали співати з настанням весни. Спів веснянок в Україні завжди супроводжувався танками, хороводами, іграми, які дівчата виконували в полі, на галявинах. Веснянки оспівували явища природи, молодість і дівочу вроду. Люди очікували весну і закликали її. Діти також брали участь у піснях-іграх (зверталися до птахів, звірів, сонечка). У веснянках відтворювались певні сільськогосподарські роботи. Весняну обрядовість складають пантомімічні сценки-ігри, співання весняних пісень-закличок, танки, ігри зі співами. Пантомімічні сценки-ігри збереглися найменшою мірою. У глибоку давнину виник звичай випікати обрядове печиво — «жайворонків», з якими діти видиралися на дерева, паркани і закликали весну. Ще один давній весняний обряд: дівчата ставали «ключем», брали одна одну за руки й бігли навколо села, імітуючи крики журавлів. У березні, коли починав танути сніг, дівчата збиралися групами і починали співати пісні-заклички, щоб прискорити настання весни й випрохати у природи щедрого літа. У веснянках-закличках з'явилися і нові мотиви — кохання й парування молоді. Рухами заклички не супроводжували. Більшість ігрових веснянок виконуються як колові (дівчата утворюють коло або еліпс) й ключові (ставши «шнурком», йдуть одна за одною, виписуючи різні фігурки й ламані лінії). Учені припускають, що колові веснянки виникли в епоху поклоніння сонцю (коло, круг — це символ сонця). Веснянки (гаївки, ягівки, гагілки) співають на великодні свята. На Волині, Поділлі й Наддніпрянщині, окрім гаївкових ігор (рудиментів давніх обрядів і магічних ритуалів), збереглися весняні пісні, які співають від Благовіщення. У деяких регіонах (Поділля, Холмщина, Підляшшя, Галичина, Підгір'я) цілі групи гаївок чи веснянок отримали назви від окремих ігор: «Галя», «Володар» («Воротар»), «Жук» («Жучок»). Наприкінці сезону спів веснянок поступово скорочувався, замінюючись звичайними гуртовими (ліричними) піснями. У тематиці веснянок — ставлення до природи, весни; слова «ладо», «лель»; культ природи в сюжетах танків «Мак», «Льон», «Груша», «Журавель», «Зайчик»; спогади про життєвий уклад і лицарські доблесті часів Київської Русі, козацьких воєн. Здебільшого веснянки мають любовні мотиви (обрання пари, сватання, сімейні стосунки, символічні подарунки, жарти). (Виконання або прослуховування українських народних пісень «Мак», «А ми просо сіяли», «Ой, весна, весна та й весняночка» — див. 1-й «Вінок веснянок» М. Лисенка, «Благослови, мати, весну закликати» — див. 2-й «Вінок веснянок» М. Лисенка.)

Повідомлення №8

Русальні пісні виконувались наприкінці травня — на початку червня. Вони уславлювали весняну природу, людське кохання. За народними віруваннями, русалки в цей час виходили з води — бігали полями, могли залоскотати подорожніх. Мотиви русальних пісень багато в чому збігаються з мотивами веснянок, пов'язаних із образами природи (ліс, плетіння вінків, образи дерев). Існує давній обряд прибирання і замаювання дівчини, яку водять, співаючи пісню про тополю. Подекуди збереглися також процесійні обходи поля з виспівуванням царинних пісень — своєрідних молитов за урожай і збереження його від стихії. Купальські пісні здавна виконувались на літнє свято Івана Купала, ними проводжали весну. Це свято супроводжували певні обряди — молодь стрибала через вогнище, дівчата ворожили, плели вінки та пускали їх за водою, уранці купалися в росі. Жнива — пора тяжкої праці, але водночас — це найщасливіший час для селянина-хлібороба, який радіє врожаю. У жнивах розрізняють три етапи: початок жнив (зажинки), самі жнива й завершення жнив (обжинки). За цим принципом групуються й основні обрядові дії, що супроводжуються виконанням жниварських пісень — зажинкових, жнивних, обжинкових. Зажинання першого снопа. До нього зверталися, співали величальних пісень. Коли жали на чужому полі, співали також і господареві. Під час самих жнив обрядів не було; співали й жартували, повертаючись дорогою з поля. Значне місце в тематиці пісень посідали скарги на тяжку працю, звертання до сонця, очікування вечора. Обжинки — найурочистіша частина жнив, що складалася з кількох епізодів: завивання «бороди» («кози»), коли підбирали залишені на полі колоски, заплітали їх, уквітчували, обв'язували стрічкою, зерно витрушували на ниву, пригинаючи

«бороду» до землі, і водили біля «бороди» хороводи, співали пісні; обряд вінка — обирали серед жниць «царівну», коронували її вінком, до рук давали прикрашений стрічками і квітами сніп, співаючи, йшли до села, обходячи двори, вітали господарів із завершенням жнив і плели всі разом вінок, який вручали господареві, за вінок вимагали викуп — пропонували влаштувати вечерю, після чого танцювали й співали. Мотиви пісень цього типу — привітання господарів, побажання щастя, добробуту. Жнивварські пісні містять мотиви висміювання лінивих косарів або женців, скарги на важку фізичну працю. Серед мотивів обжинкових пісень — подяка ниві за щедрий урожай, величання господарів, оспівування обжинкового віночка — символу врожаю. Весільні пісні. Виникнення найстародавніших груп весільних пісень належить до первіснообщинного суспільства. Вони відбивають такі давні весільні звичаї, як: «умикання» молодої, «викуп» молодої, «заговорювання» чи заклинання «злих» або «добрих» сил природи. Весь цикл пісень, що супроводжують весілля, умовно можна розподілити на дві основні частини: 1) до шлюбу, у центрі — ліричний образ молодої, її прощання з батьківським домом, дівуванням, подругами; 2) після шлюбу — пісні величальні, вітальні, жартівливі, танцювальні. Жартівливі, сатиричні пісні. Весела пісня — це одна з форм залицяння та взаємопізнання парубків і дівчат. Жартівливі пісні про молодь висміюють дівочі й парубочі вади (лінощі та недбальство, дурість і недотепність, нескромність : легковажність), різні недоречні ситуації під час дівування й парубкування, комічні освідчення та непорозуміння. У багатьох піснях-діалогах важливим гумористичним прийомом є мимовільне самовикриття героя (наприклад, у відповіді парубка дівчині, яка кличе його на побачення, змальовується гумористична постать неабиякого боягуза). Пісні такого характеру пронизані м'яким інтимним гумором. Своєрідну групу жартівливих пісень становлять твори, що зображують життя літніх людей. Різні колізії у взаєминах і непорозуміння родинного життя, відтворені через постаті діда й баби, набувають яскравої гумористичності й рельєфності. Особливою різноманітністю тематики відзначаються жартівливі пісні про аномалії в інституції кумівства. Між кумом і кумою могли встановлюватись дуже близькі взаємини, які з погляду народної моралі викликали заперечення, а отже, й гумористичне висвітлення. (Виконання пісні «Грицю, Грицю, до роботи» з наступним аналізом.) Коломийки — це короткі пісеньки-куплети, що складаються з двох віршів. Зміст коломийок здебільшого побутовий: кохання, розлука, жарти, кепкування, життя селянина, рекрута, жовніра, сатира на багатіїв, владу, різні сторони життя. Коломийки домінують у фольклорі гуцулів і бойків. Під коломийки грають музики (скрипка, бас, барабан, тарілки). Як танок коломийка відома з XVI ст. У різних місцевостях їх виконують по-різному за темпом і танцювальними фігурами. Колискові пісні. За своїм виникненням цей вид пісень теж належить до найстаровинніших. Вони виконувалися напівнаспівно, мали невелику за обсягом мелодію, розмірений ритмічний рух. Типові, найпоширеніші образи колискових — сіренький котик, коза рогата, горобчик та інші тварини.

Учитель

Підґрунтям для театрального мистецтва стали слово, танець, жест, музика, дія, які люди використовували під час обрядів, свят, ритуалів. Кожній порі року була притаманна власна емоційна насиченість. Усе життя людини було підпорядковане календарним та трудовим святам, родинним звичаям та обрядам, що були наповнені магічними заходами, ритуальними діями, складною драматургічною композицією, злободенними діалогами, піснями, голосіннями, молитвами, танцювальними номерами.

Повідомлення №9

Яким був прадавній театр?

Прадавній театр

Театральність була невід'ємною складовою народних ігор. Так, народна гра-вистава «Коза» бере свій початок в язичницькій обрядовості (ритуально-магічний звичай «водити

козу» був здавна поширений на українських землях). Це є документальним доказом аутентичної оригінальності явища української народної драми і того, що українська сценічна традиція не лише не переривалася, але й органічно розвивалася паралельно з видовищними мистецтвами інших європейських країн. Як і в стародавньому обряді-грі, народна гра-вистава «Коза» мала музику і ряджений хор, усі учасники так само переодягалися, особливо у вивернутий кудлатий одяг — символ антисвіту. Кожух або драна свитина прикривали горб, намощений на спині парубка, який грав «діда» (маска «діда» подібна до італійської маски з групи комічних старих — Панталоне). З часом драма «Коза» ускладнювалась, із обряду-гри поступово перетворюючись на гру-виставу. До неї додавалися нові персонажі й сюжетні лінії — «циган», «лікар» та ін. Багатоепізодне сценічне дійство було наповнене народними прислів'ями і порівняннями, злободенною тематикою. Прийняття християнства зумовило збагачення святково-обрядових дій новим змістом, а також появу в них інших форм завдяки поєднанню язичницького та християнського. За часів Київської Русі театральне мистецтво втілювалося не тільки в народному, але й у княжому (дружинному) театрі. Основою княжого театру були виконавці сценок — актори — скоморохи та шпільмани (елемент, запозичений у Німеччині чи Візантії), які водночас були і співаками, і танцюристами, і дресирувальниками, і акробатами, і музикантами. Їх появу у Києві датують приблизно серединою XI ст. Вони брали участь у всіх народних святах, обрядових діях. Багато скоморохів постійно жили при дворах князів, потішали глядачів веселими виставами, де кожен із них виконував конкретну роль, розкривав певний характер, що разом із масками не змінювалися впродовж років. Згадки про це зустрічаються в різних церковних писаннях. На попередніх уроках ми вже згадували про фрески Софійського Собору в Києві, на одній з яких зображено трьох скоморохів, які танцюють: один — соло, двоє — в парі. На іншій фресці зображено трьох музик, двох акробатів-еквілібристів. Проте ані скоморохи, ані шпільмани, ані свистільники, попри свою широку популярність (в Україні збереглися такі назви сіл), були чужими сценічному духу Русі й театру не створили. Церква переслідувала скоморохів за те, що їхні вистави не відповідали релігійно-церковним настановам життя.

Останні згадки про скоморохів припадають на XVI ст

V. Актуалізація набутих знань (рефлексія)

Учитель. Спираючись на визначення, з якими ми ознайомились на уроці, заповніть стовпчики таблиці.

Музична культура Київської Русі

Церковний спів Світська музика Професійна музика Народна музика

Слова для заповнення таблиці:

київський розспів; військова; придворна; шкільна драма; восьмигласіє; київське знам'я; весільна; жартівлива; канти; веснянки; колискові; псалми; колядки; жнивварські пісні; щедрівки.

Бесіда

- Що стало першоосновою для виникнення театрального мистецтва?
- Які народні обряди ви знаєте? Хто є головними героями цих обрядів?
- Які народні традиції зберігаються у ваших родинах?

VI. Підбиття підсумків уроку

VII. Домашнє завдання

Зробити опис однієї з народних ігор.

Урок – 8

Дрига Майя Володимирівна,

Тема уроку. Первісні музичні інструменти. Музична культура античних міст та Північного Причорномор'я. Музична культура Київської держави.

Мета уроку: - ознайомити учнів з особливостями розвитку музичної культури в різні історичні періоди;

- формувати та розвивати національну свідомість;
- виховувати інтерес до музичної культурної спадщини.

Обладнання: ілюстрації із зображенням народних українських музичних інструментів, українські мелодії та пісні, схеми.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу з випереджувальним завданням.

Хід уроку

I. Організаційна частина уроку

Звучить українська народна мелодія (на вибір учителя).

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Тільки що ви прослухали українську народну мелодію.

- Як ви думаєте, чому саме такою мелодією ми розпочали наш урок?
- Звучання яких музичних інструментів ви впізнали?
- А які ви знаєте музичні інструменти?

На ці запитання і на багато інших сьогодні ми спробуємо дати відповіді, а допоможуть нам учні з творчо-пошукової групи, які готувалися до уроку, збирали інформацію і познайомлять нас із своїми дослідженнями.

III. Оголошення теми і завдань уроку

IV. Вивчення нового матеріалу

Розповідь учителя.

Первісні музичні інструменти

Музична культура бере свій початок із прадавніх часів, і, на думку вчених, перші прояви музичного мистецтва на українських землях спостерігалися вже близько сорока тисяч років тому. Деякі археологічні знахідки палеолітичної доби свідчать про зародження музичної культури та появу перших музичних інструментів, які, вочевидь, були схожими в усіх народів світу. Це видно зі зразків, знайдених у багатьох країнах, у тому числі й в Україні. Наприклад, на палеолітичній стоянці Молодове (Чернівецька область) львівською археологічною експедицією 1953 року знайдено чотири флейти з рогу північного оленя. Одна з них мала дуже складну як на той час конструкцію: на її корпусі лишилися сліди шести отворів, за допомогою яких можна було відтворювати цілий звукоряд.

Безцінною знахідкою під час археологічних розкопок на Мізинській стоянці є вироби з кісток мамонта, поверхня яких покрита лінійним розписом, виконаним червоною вохрою, змішаною з кістковим жиром. Дослідники інтерпретували їх як музичні інструменти, що застосовувалися для супроводу танців. Музичним інструментом є, очевидно, і шумовий мізинський набірний браслет, що виготовлений із пластин бивня мамонта, гравійований меандровим орнаментом і складається з п'яти окремих незамкнених кілець.

Дещо інші музичні інструменти, а саме сім дудочок із пташиної кістки періоду неоліту, знайдено 1931 року в Маріупольському могильнику, що на Донеччині.

Інтонаційними джерелами прадавнього музичного мистецтва за різними дослідженнями вважаються інтонації експресивного мовлення, спів птахів та голоси тварин, ритми роботи первісних людей, їхні звукові сигнали та магичні заклинання. Загалом, первісне музичне мистецтво мало синкретичний характер: пісня, танець і поезія були поєднані і часто супроводжували обряди, працю, події родинного життя тощо. В уявленні людей музика й музичні інструменти відігравали важливу роль оберегів під час заклинань та молитов. У музиці вбачали засіб захисту від злих духів, привертання добрих божеств.

Музична культура античних міст Північного Причорномор'я.

Музична культура античних міст-полісів Північного Причорномор'я зберігала традиції античної Греції. Поети, архітектори, музики античних північнопричорноморських міст-держав були добре знайомі з надбаннями сучасної їм давньогрецької культури. Про це свідчать зображення музичних інструментів та розписи склепів, де поховані музики, а також численні скульптурні знахідки.

Серед музичних інструментів у Північному Причорномор'ї набули поширення ліра (карбувалася на ольвійських та пантікапейських монетах), кіфара, арфа, авлос (різновид флейти), орган, сурма, труба. На одній боспорській фресці I ст. н. е. зображено ансамбль музикантів, що рідко траплялося в античному мистецтві: тріо з двох флейт і ручного органа. В Ольвії знайдено кілька уламків кістяних авлосів, які свідчать про те, що мешканці міста грали на цьому інструменті.

На знайдений в Ольвії античній теракотовій статуетці IV—III ст. зображено навчання дитини гри на лірі: маленький хлопчик стоїть поряд із педагогом, який тримає в руці ліру. Ліра змальована також на предметах місцевого виробництва: на ольвійських монетах, формі для теракоти з фігуркою Аполлона з лірою.

Зображення іншого музичного інструмента — барбітона — збереглося на червонофігурному лекіфі з Ольвії. Вазописець першої третини V ст. намалював музиканта, який сидить на стільці.

Одне з давніх зображень кіфари збереглося на кратері, знайденому на острові Березань. Його розписав вазописець із малоазійського міста Клазомени в першій половині VI ст. На центральному фризі він зобразив урочисту, вочевидь ритуальну, ходу за участю чотирьох жінок, які грають на кіфарах.

Античність, її культура і мистецтво — вічне, невичерпне джерело ідей, думок, художніх відкриттів. З нього людство в усі часи черпало натхнення для створення прекрасного. Без цієї невмирущої спадщини неможливо уявити шляхи соціального й духовного прогресу людства, його майбутнє.

Розповідь учителя. Давні слов'яни вшановували пращурів та поклонялись язичницьким богам. Поклоніння здійснювали в храмах і капищах з ідолами. Релігійні обряди на честь Перуна (бога грому й блискавки), Стрибога (бога вітрів), Ярила (бога сонця), Лади (богині кохання) супроводжувались спінами, ритуальними танцями, грою на музичних інструментах і завершу пались спільним застіллям. Слов'яни вшановували не лише язичницьких богів, але й місця, де вони живуть: ліси, гори, річки та озера.

За припущеннями дослідників, пісенна й інструментальна творчість того часу розпиналися у тісному взаємозв'язку. До основних українських народних інструментів належать: кобза, бандура, ліра, свищики, окарини, скрипка, сопілка та її різновиди, сурми, трембіта, ріг, ріжки, цимбали, шумові й ударні музичні інструменти.

Учитель. А зараз слово ми надамо творчо-пошуковій групі.

Учень. Наша група підготувала інформацію про українські народні інструменти.

Учитель. Я пропоную учням класу коротко законспектувати розповідь творчо-пошукової групи.

(Розповідь супроводжується показом ілюстрацій).

Учень. *Кобза-бандура* — струнний щипковий інструмент, поширений в Україні з давніх часів. У далекому минулому інструмент існував у простішому вигляді та називався кобзою; у XVIII—XIX ст. цей удосконалений інструмент називали бандурою. Зовнішній вигляд бандури змінювався відповідно до того, як збільшувалася кількість струн на ній, розширювалися діапазон і технічно-виконавські можливості. У минулому бандура (кобза) здебільшого супроводжувала спів кобзаря-соліста.

Ліра, рила — із такими назвами цей інструмент відомий в Україні з XVII ст. Він часто був супутником кобзи-бандури. Проте лірники не відігравали такої соціальної ролі, як кобзарі-бандуристи. І як не воцили лірники живицею колесо, як не обмотували шерстю

струни в місцях дотику з колесом, щоб пом'якшити скрипучий, гугнявий звук ліри, її темброві властивості й обмежені прийоми гри зумовили переважно сумний церковно-моралізаторський репертуар лірників. Сучасні майстри та музиканти України й Білорусі знову звертають увагу на давній народний інструмент, докладаючи зусиль для того, щоб відродити його, удосконалити, увести до фольклорних ансамблів, оркестрів.

Учень. *Свищик, окарина.* Окарина в перекладі з італійської — *гусенятко*. Так назвали свисткову флейту, що виготовляють із глини або деревини. Вона має яйцеподібну (сферичну) форму і свистковий пристрій, що міститься у спеціальному поперечному відводі. Інструмент має 10 ігрових отворів. Звучання в окарини — казкове, навіть фантастичне. Грою на окарині імітують звуки диких тварин, птахів і особливо непідробно — кування зозулі. Саме тому в Україні окарину зовуть *зозулькою*. Виготовляючи цей інструмент, українські майстри виявляють неабиякі творчі здібності й багату фантазію. У найбільшій окарини звук — неначе з гігантської морської раковини.

Свищик (дитячий). Серед дитячих іграшок і виробів декоративно-прикладного мистецтва часто зустрічаються керамічні пташки, коники, козлики, баранчики. Вони яскраво розмальовані й покриті поливою. Багато з них мають свистковий та 1—2 пальцевих отвори. Це — свищики, на яких можна виконувати прості мелодії, тому зазвичай їх використовують діти. Свищики у вигляді тварин (птахів, звірів, риб) належать до окариноподібних народних інструментів.

Учень. *Скрипка.* У царині музичних звуків майстри й музиканти впродовж століть шукали такі звуки, що наближувалися б до людського голосу. Принципову ідею винайшли автори примітивних струнних інструментів, на яких грали лукоподібним смичком. Та від цих інструментів до цариці музики, якою стала скрипка, — величезна відстань. Тисячі майстрів світу відвойовували у природи секрети конструкції скрипкових дек, таємниці деревини, лакового покриття. Наприкінці XV — на початку XVI ст. італієць Г. Бертолотті сконструював перші скрипки. Його учень П. Маджіні та майстри кременської школи А. Ама-ті, Дж. Гварнері та особливо А. Страдіварі — створили неперевершені скрипкові інструменти дивної краси й витонченості. Головна їхня цінність полягає в неповторному чарівному звуці, який ці інструменти несуть крізь століття. В Україні скрипка відома з кінця XVI ст. Вона особливо імponує наспівному, мелодійному характеру української народної музики. Без скрипки не обходилося жодне свято, весілля тощо. Вона — інструмент і для соло, і для акомпанементу. Скрипка є невід'ємною складовою оркестрів, ансамблів, трієстих музик.

Учень. *Сопілка* — один із найпоширеніших у музичному побуті України інструментів. Із глибини тисячоліть дійшов до нас цей інструмент із багатьма назвами: *сопілка, денцівка, флюяра, зубівка, теленка...* За кожною назвою прихована принципова конструктивна відмінність, а отже, нові специфічні прийоми видобування звуків і різноманітна музична палітра. У верхній отвір невеликої дерев'яної трубки вставлено свисток у вигляді денця з прорізом, уздовж трубки — 5—6 отворів для пальців. Типову сопілку виготовляли з верби, клена, калини, смереки, груші чи звичайної бузини. На Гуцульщині таку сопілку називають *денцівкою*. Звук у неї — соковитий, насичений. *Флюяра* від звичайної сопілки відрізняється тим, що не має свистка, а обидва кінці трубки відкриті. Отже, звуки на ній видобувати важче. Сріблясто-витончена мелодія флюяри більше відповідає мальовничій природі Карпатських гір з її швидкими грайливими струмками. Серед різновидів сопілки є й такий, що зовні нагадує звичайну трубку, у якій обидва кінці відкриті, а ігрові отвори відсутні. Звуки змінюються завдяки передуванню повітря. Це — *теленка*. Дві спарені сопілки називають *денцівкою*, або *жоломійкою*. Зубівка, коса дудка, скигля — у кожній своя конструкція і відповідне забарвлення звуку. Одна виспіває пронизливим високим голосом; друга — густим, оксамитовим; третя — плаче, скиглить сумним, тужливим голосом.

Сурма. Численні літературні джерела донесли до нас відомості про побутування у військовій музиці українського козацтва дерев'яної конусоподібної труби, що звалася

сурмою, або козацькою трубою. На жаль, тогочасний інструмент не зберігся. Відомо лише, що то був військовий сигнальний інструмент. За свідченням авторитетних істориків, у складі полкової музики були сурмачі, трубачі, довбиши. У козацьких реєстрових документах містяться відомості про заробітну плату музикантів полкової музики Війська Запорізького.

Учень. *Трембіта, ріг, ріжки.* У музичному побуті мешканців Карпат нерідко можна зустріти овіяний легендами екзотичний інструмент, що здавна був супутником гуцулів. Це — трембіта. За давніх часів вона була сигнальним інструментом. Кілька дозорців, які розміщувалися на вершинах гір, сигналом трембіти, немов естафетою, передавали звістку про наближення ворога. Нерідко звук трембіти допомагав зорієнтуватися мисливцям чи подорожнім, які заблукали в негоду. Сьогодні сигналом трембіти повідомляють про приїзд артистів у гірське село, початок весілля чи якоїсь урочистої події. Із давніх часів збереглася традиція звуками трембіт сповіщати про перший вихід худоби на гірські пасовиська (полонини), давати старт плотогонам гірських рік. Іноді трембітарі подають сумну звістку про смерть когось із гірських жителів. Зовні трембіта — це дерев'яна конусоподібна труба завдовжки 2—3 м. Виготовляють її так: зрізують црямий стовбур смереки, обстругують, надаючи йому контуру потрібного інструмента. Потім розколюють уздовж на 2—3 частини і виймають серцевину. Утворені тонкі стінки складають і герметично обгортають березовою корою, попередньо, вставивши у тонкий отвір трембіти мундштук.

В Україні значно поширені також *цимбали*. Зовні вони схожі на гусла: трапецієподібний дерев'яний корпус, пласкідеки, два резонаторних отвори. Проте, на відміну від гусяра, який видобуває звуки щипком пальців, цимбаліст грає, ударяючи по струнах спеціальними дерев'яними паличками. До того ж струни групуються по 3—5, а іноді по 7, настроєних на одну ноту. Цимбали мають багату музичну палітру і використовуються як для сольної, так і для ансамблевої гри, особливо у троїстих музиках. Поодинокими ударами по струнах цимбаліст надає музиці яскравого ритмічного малюнка, а частими ударами обох паличок (цей прийом називається «тремоло») відтворюється безперервна м'яка, лірична, іноді драматична мелодія.

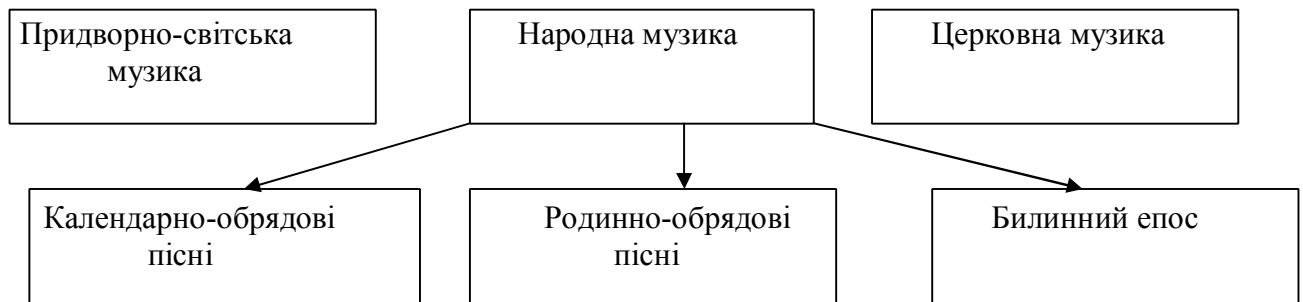
Учень. *Шумові та ударні музичні інструменти.* В українській народній музиці значну роль відіграють ударні й шумові інструменти, виникнення яких сягає своїм корінням сивої давнини. Різноманітні брязкальця, порожнисті раковини, калатальця — усе це колись використовувалося для подавання сигналів, а згодом — для ритмічної організації музики. Такі самі функції виконували і речі побутового вжитку: деркач, било, калатало, що були постійними супутниками сторожів. У народній музиці, що супроводжувала ігри, весілля, календарні, релігійні свята й обряди, широко використовувалися такі предмети побутового вжитку, як ложки, рубель із качалкою. Можна зустріти народні кастаньєти, зроблені з двох спарених дерев'яних ложок. На них музикант відбиває різноманітні ритмічні малюнки, імітує цокіт кінських копит.

- Найпоширенішим ударним інструментом у народній музиці є *бубон* (решітка). Легкий дерев'яний обідок, обтягнутий з одного боку шкірою, — це найпростіша конструкція бубна, що був відомий в Україні ще у давні часи. Сучасні матеріали, металеві дзвіночки, тарілочки, гарне оздоблення змінили вигляд бубна, що завжди супроводжував танцювальну музику, а згодом увійшов до складу полкової музики Війська Запорізького.

Розповідь учителя. Музична культура Київської Русі надзвичайно багата й різноманітна її розвиток зумовлений кількома чинниками: продовженням традицій східно-словянсько-ї, наслідуванням візантійської культури. Отже, за часів Київської Русі в музичному мистецтві одночасно існували три напрямки: народна музика, придворно-світська та церковна

Робота із схемою «Музична культура Київської Русі»

Розповідь учителя. Поширеними в Київській Русі були види світського музикування. У звичаях княжого двору було супроводження музикою офіційних церемоній, вона лунала під час княжих застіль. Князі утримували при дворі професійних музикантів, співаків, танцюристів. Їх називали скоморохами. Також при дворі існували й військові оркестри. Особливе місце посідали героїчні величальні пісні.

Із прийняттям християнства в культуру Київської Русі прийшов і візантійський церковний спів. Християнство принесло на Русь певну систему богослужбових жанрів: кондаки, ірмоси, канони, тропарі. Єдиним музичним інструментом був дзвін. Найважливішим напрямом музичного мистецтва Давньої Русі була народна пісня. Відзначання будь-якої події в житті супроводжувалося обрядами і піснями. Разом із піснями календарно-обрядовими та родинно-обрядовими, у Київській Русі виник новий жанр – билина. Зародились билини наприкінці першого тисячоліття в Києві, Чернігові, Галичі, Новгороді. Головними образами билин стали відомі богатирі Ілля Муромець, Добриня Никитич, Альоша Попович. Музичну основу билин становили протяжні наспіви декламаційного характеру.

Запис у зошитах. (таблиця «Календарно-обрядові пісні»)

V. Актуалізація набутих знань

Учитель. Спираючись на знання, які ви отримали на уроці, заповніть стовпчики таблиці.

Музична культура

Музичні інструменти	Народна музика	Церковна музика	Придворно-світська музика

Слова для заповнення таблиці:

- окарина;
- військова;
- скоморохи;
- весільна;
- кобза;
- жартівлива;
- кондак;
- билини;
- веснянки;
- цимбали;
- ліра;
- колискові;
- тропарі;
- колядки;
- жнивварські пісні;
- щедрівки.

VI. Підбиття підсумків уроку

VII. Домашнє завдання.

Підібрати українські народні пісні до жанрів народної музики.

Перелік використаної літератури:

Климова Л.В. Художня культура. 10 клас: Підручник для загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту. Академічний рівень. – К.: Літера ЛТД, 2010. – 176 с.

Художня культура. 10 клас: Методичний посібник / Чен Н.В., Золотарьова О.І. – Х.: Вид. група «Основа», 2010. – 144 с. – (Серія «Мій конспект»).

(Ілюстрації українських народних інструментів можна переглянути в посібнику, який знаходиться в бібліотеці ЧОШОПП).

РОЗДІЛ II. ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА УКРАЇНИ XVII-XVIII СТ.

Тема 1. Образотворче мистецтво

Урок -9

Кондратюк Наталія Вікторівна,
учитель образотворчого мистецтва
та художньої культури Христинівської
спеціалізованої школи I-III ст. №1
ім. О. Є. Корнійчука, вчитель вищої
категорії, вчитель-методист

Художня культура козацької доби. Стиль бароко в українському мистецтві

Мета:

- ознайомлення з стилем “бароко”;
- особливості стилю бароко в українському мистецтві;
- особливості художньої культури козацької доби;
- вчитися відрізнити засоби художньообразної мови стилю бароко;
- вчитися характеризувати художньообразний зміст графічних та живописних творів, формулювати власні враження, отримані під час спілкування з мистецтвом, використовуючи спеціальну мистецьку термінологію;
- розвивати колористичну грамотність, почуття ритму, просторове мислення, глядацьку, візуальну культуру, здатність давати естетичну оцінку художнім творам;
- виховувати духовність, що виникає внаслідок спілкування з мистецькими творами.

Обладнання: ілюстративний матеріал, слайд-шоу, наочні засоби.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань .

*Культура бароко не обіцяла людям
Легкого щастя на землі, але вчила
Бути совісними, мудрими, свідомими
Своїї приналежності до вічності.
А. Макаров*

Хід уроку

I. Організація пізнавальної діяльності учнів

II. Актуалізація опорних знань

Вправа 1.

Пригадай: до яких культурних епох належать представлені твори.(див. слай-шоу) (за наданими ілюстраціями діти визначають мистецький твір, автора, культурну епоху).

Вправа 2. «Ланцюжок» З наданих слів (античність, Культура східних слов'ян, Культура Київської Русі, Ренесанс, бароко, трипільська культура) створити «ланцюжок» послідовності культурних епох. Визначити яка культурна епоха не вивчалася раніше. По завершенню вправи учням показується слайд «Перевір себе» з правильною відповіддю, згідно якої діти перевіряють свої результати. Визначається культурна епоха з якою вони не знайомі: «бароко».

III. Викладання нового матеріалу

Загальна характеристика епохи бароко

Українська архітектура та образотворче мистецтво другої половини XVII — XVIII ст. розвивалися під потужним впливом мистецтва бароко.

Бароко в перекладі з італійської означає химерний, чудернацький. Так називають мистецький стиль, який панував у Європі від кінця XVI майже до кінця XVIII ст.

Наш черкаський учений-філолог, письменник Василь Пахаренко у своєму "Нарисі української поезики" він пише: *«На зміну ренесансу в європейській культурі приходить бароко, у ньому поєднуються традиції готики і ренесансу».*

Визначальні прикмети бароко:

- 1.Знову спостерігається нахил до ускладненої форми (як у пізній готиці).
- 2.Повертається дотичний теоцентризм (тобто погляд на Бога як на вершину досконалості, серцевину буття), але зберігається й антропоцентризм, лише тепер людина трактується не як протипага Богові, а як найдосконаліше його творіння.
- 3.Замість світської спрямованості ренесансу в часи бароко знову релігійне забарвлення усіх сфер культури, як у добу середньовіччя.
- 4.Замість визволення людини від пут соціальних та релігійних норм знову помітне посилення ролі церкви і держави.
- 5.Зберігається античний ідеал краси (його можна уособити в образі Венери Мілоської), але робиться спроба поєднати його з християнським ідеалом (уособлення в образі Сикстинської Мадонни), тобто йдеться про поєднання краси духовної і фізичної, внутрішньої і зовнішньої, в цілому відбувається примирення традицій античної і християнської.
- 6.Як і ренесанс, бароко зберігає увагу до природи (і в науці, і в мистецтві), але тепер природа трактується не як протипага Богові, але як шлях пізнання досконалості і благостини Творця".

В українській ментальності тоді витав козацький дух. Як зазначає М. В. Гоголь, саме козацтво *"накинуло свій характер і, можна сказати, колорит на всю Україну"*. Козацтво стало тією верствою, що повело народ до власної державотворчості, національної свідомості, до утвердження кращих прагнень до свободи, правди і краси. Все українське суспільство пройнялось надією на волю, динамічним прагненням до визволення, енергією діяння і вірою в справедливість Божого промислу. Земне ніби з'єдналось із небесним, тому в цей час в українську культуру природно входять барокові мотиви. Еліта (козацька старшина, професійні письменники, художники, зодчі) сприйняли ті мотиви як свої, а низи поступово трансформували їх по-своєму, з'єднавши з давнішими (архетипними) традиціями єдності побожного і людського. Адже козаки виступили на захист рідної землі і православної віри, і волі.

Найяскравіше стиль бароко утілювався в архітектурі: бароковим спорудам притаманні нагромадження розкішних оздоб, підкреслена декоративність, грандіозність. Прикметні риси європейського бароко в українській архітектурі набули яскравої своєрідності. Тому дослідники українських барокових споруд послуговуються терміном українське, або *козацьке бароко*. Найбільшою самобутністю відзначаються барокові споруди на землях Гетьманщини й Слобідської України за часів гетьмана Івана Мазепи. Проте пам'ятки української барокової архітектури збереглися і в Західній Україні та в дерев'яному народному будівництві всіх українських земель.

Справжніми шедеврами світової архітектури є українські барокові споруди:

- Софійський та Михайлівський Золотоверхий собор в Києві,
- Хрестоздвиженський у Полтаві (1709 р.),
- Покровський у Харкові (1689 р.),
- Георгіївський собор Видубицького монастиря в Києві (1696— 1701 рр.),
- церква Всіх святих над Економічною брамою Києво-Печерської лаври (1696— 1698 рр.),
- Церква Катерини в Чернігові (1716 р.),
- Преображенська церква у Великих Сорочинцях (1732р.),
- Собор св. Юра у Львові (1747-1762 рр.).

Андріївська церква

Унікальний пам'ятник архітектури побудований в 18 столітті у стилі барокко за проектом російського архітектора італійського походження **Франческо Бартоломео Растреллі**. Своїми витонченими контурами церква велично вимальовувалася на тлі небосхилу і гармонійно вписується в ландшафт над Дніпром. Прикрасою інтер'єру є багатоярусний, багато декорований іконостас, елементи декоративного барочного ліплення, скульптура і живописні полотна.

Маріїнінський палац

Прекрасний палац в кремово-блакитних тонах був побудований архітектором **Бартоломео Растреллі** під управлінням російського архітектора Івана Мічуріна. Палац розташувався в живописному парку на горбі з видом на Дніпро. Він використовувався як київська резиденція царської сім'ї. В наші дні в палаці проходять офіційні прийоми вищого рівня.

Михайлівський собор (Київ)

Михайлівський Золотоверхий монастир - один з прадавніх монастирів в Києві. Включає зруйнований в 1930-і роки і заново побудований в середині 1990-х років соборний храм на честь Архангела Михайла в стилі українського бароко, а також трапезну з церквою Іоана Богослова (1713 рік) і дзвіницю (1716-1719 років). Передбачається, що Михайлівський собор був першим храмом з позолоченим верхом, звідки на Русі пішла ця своєрідна традиція. Зведений в 1108-1113 роках Михайлівський собор мав особливе значення для киян, бо був присвячений архангелові Михайлу - небесному заступникові Києва. У XII столітті монастир був місцем поховання князів.

Передбачається, що при церкві був тоді ж заснований і монастир. З прадавньої пори церква носить назву Золотоверхою, ймовірно, тому, що була єдиною у той час церквою з позолоченим верхом. До часу Святополка віддання відносить і перенесення до Києва з Константинополя в 1108 році головної святині Золотоверхого монастиря, мощів святої великомучениці Варвари.

У Київ **І. Г. Шедель** був запрошений для будівництва великої дзвіниці Успенського собору, яка є композиційним центром нинішнього Києво-Печерського історико-культурного заповідника.

Перший варіант проекту, що належав архітекторові Ф. Васильєву, І.Г. Шедель істотно переробив: змінив пропорції споруди, конструктивну основу, спростив декор, наблизив архітектуру споруди до класичних форм.

На західних землях України на зламі 16-17 століть виникає короточасна суміш з стилів маньєризму, ранішнього бароко і залишків Відродження. Найбільш яскравим прикладом цієї суміші став фасад Бернардинського костелу у місті Львів. Щит - фронтон костелу - яскравий приклад стилю маньєризм на ренесансній основі. Якщо в гравюрі і живопису стиль маньєризм утримував свої позиції до початку 18 століття, то в архітектурі він зникає під могутнім наступом римського бароко.

Визначним будівничим доби бароко був **Степан Ковнір**. Одна з найкращих споруд Ковніра — корпус на території Києво-Печерської лаври, названий його ім'ям.

Найвідоміший архітектор українського бароко — **Іван Григорович-Барський**. Він спорудив, зокрема, дзвіницю Кирилівського монастиря, Покровську церкву й церкву Миколи Набережного на Подолі в Києві.

Спасо-Преображенська церква у Великих Сорочинцях - один із найкращих зразків церковної архітектури Лівобережної України початку XVIII століття. Заснована гетьманом Данилом Апостолом, який у ній і похований. Церква відзначається багатством декоративного оформлення фасадів у стилі українського бароко. У храмі зберігся унікальний дерев'яний різьблений іконостас, що налічує 113 ікон. 1809 року тут хрестили майбутнього великого письменника Миколу Гоголя.

Іллінська церква. Як вказано в “Повести временних лет” в 945 році на цьому місці була побудована перша на Русі дерев'яна церква, в якій представники київського князя Ігоря прийняли клятву з приводу підписання з греками світового договору.

Існує припущення, що Хрещення киян в 988 році здійснилося біля церкви святого Іллі, розташованої на березі річок Дніпра і Почайни, тим паче, що, згідно церковним канонам, людину після хрещення вводять в церкву. У церкві святого Іллі свого часу молилася і княгиня Ольга.

Іллінська церква була побудована в 1692 році. У плані церква повторює дерев'яну. У першій половині XVIII століття була побудована двох'ярусна дзвіниця і встановлені ворота храму в стилі українського бароко, виконана видатним українським архітектором **І. Г. Григоровичем - Барським**.

Храми Черкащини. На Черкащині однією з перших барокових культових споруд була Богданова Іллінська церква у Суботові. Вона збереглася донині. Її можна вважати будовою перехідного типу. Основа - чотирикутна базиліка з вівтарем у напівокруглій апсиді. Кошикоподібна покрівля. А фронтон, хоча й трикутний, але вже й бароковий за своїми прикрасами. Споруда ще важкувата, товстостінна, як фортеця, малувато граційності і все ж уже відчувається крок до неї. Панько Куліш залишив нам художній опис руїн гетьманських палату Суботові, які він мав нагоду бачити у першій половині XIX ст. Вони теж, мабуть, були початком барокової забудови.

Ратуша (1750 р.), пл. Волі м. Бучачі. Побудована за проектом **Бернарда Меретина** в стилі українського бароко з елементами Відродження. Нижня частина є двоповерховою будівлею квадратної форми з масивним фігурним фронтоном і балюстрадою на верху. На будівлі посередині зведена двох'ярусна башта з куполом у стилі барокко. Загальна висота споруди - 35 м. Будівля ратуші прикрашена скульптурами роботи **Пінзеля**. Більшість скульптур до нашого часу не збереглися.

Протягом XVII—XVIII ст. в Україні розвивалася скульптура. Автором численних іконостасів і скульптур, зокрема у Хрестоздвиженському соборі в Полтаві, у Мгарському монастирі, церкві св. Покрови в Ромнах, був Сисой Шалматов. Талановиті скульптори працювали і в Західній Україні, з-поміж яких найвидатнішим був **Йоган Пінзель**, автор скульптурного оформлення Святоюрського комплексу у Львові та ратуші в Бучачі.

За тих часів бурхливо розвивалася гравюра. Великої слави зажили українські художники-графіки **Олександр та Леонтій Тарасовичі**. У 1702 р. в Києві вийшов друком

“Києво-Печерський патерик” із 40 гравюрама Леонтія Тарасевича. Неперевершеним гравером був Іван Щирський. У гравюрах цього майстра складні рослинні орнаменти поєднуються з античними, глибоко символічними сюжетами й реалістичними зображеннями. Так у графіці втілювалися закони мистецтва бароко.

Нові мистецькі принципи поступово поширювалися в іконописі. Своєрідне поєднання іконописних традицій із тогочасними художніми досягненнями спостерігалось у творчості **Івана Рутковича** та **Йова Кондзелевича** — найвидатніших іконописців козацької доби.

- Пензлю Рутковича належить частина ікон з іконостасів у селах Водиця-Деревянська, Воля-Висоцька (Львівська обл.) та в с. Потеличі (Львівська обл.), а також іконостас церкви Різдва Христового у Жовкві.

Йов Кондзелевич (1667 — після 1740) — автор ікон із Богородчанського іконостаса, виконаного для Манявського скиту.

Фарби сорочинських ікон подібні до гоголівських: *«Тихо разлился прозрачный голубой свет, волны бледно-желтого переливались, ныряли, словно в голубом море, тонкий розовый свет становился всё ярче».*

У XVIII сторіччі гетьманська Україна була європеїзованою державою. В сорочинських іконах помітний перегук з італійцем Тинторетто, іспанцем Ель Греко, ба навіть із галантним французом Буше. Разом із цим, православні ікони із золотим візантійським тлом — правдиве культурне уніатство. Напевно, одним із авторів ікон був Лука Боровик, батько придворного портретиста Катерини II і Павла I Володимира Боровиковського.

Але головним керівником артілі митців був Києво-Печерський маляр **Алімпій Галик**.

Образ великомучениці Уляни — наче коштовна мініатюра: тонко виписані риси обличчя, губи — як червоні пелюстки, і троянди поруч — білі (цнота) й червоні (страждання).

Деякі ікони вражають своєю куртуазністю перед жіноцтвом: архангел Гавриїл із букетом лілей і троянд схиляється перед царственною Дівою Марією.

Деталі одягу на багатьох іконах осучаснені. Навіть патрона гетьмана Апостола — пророка Даниїла, який жив у стародавньому Вавилоні, — художник вдягнув у жупан і делію «гетьмана обох сторін Дніпра».

Цим іконостасом Україна може вписатися у світовий контекст як прикладом діалогу із західною культурою.

Від тих часів збереглося багато безіменних іконописних шедеврів. Найчастіше народні іконописці зверталися до образу Божої Матері. На іконах козацької доби Богородицю зображено в національному українському вбранні на тлі золоченого різьбленого рослинного орнаменту. Великого поширення в Україні набула **ікона Покрови**. Образів Покрови збереглося чимало. У нижній частині таких ікон подавалися реалістичні зображення представників козацької старшини, кошових отаманів, гетьманів. Приміром, збереглася ікона Покрови Богородиці із зображення Богдана Хмельницького. Ще на одному образі з-поміж козаків, які просять захисту в Богородиці, зображено останнього кошового Петра Каднишевського.

Велику популярність мав за тих часів світський **портретний живопис**. Портрети замовляли представники козацької старшини, власне, тому їх і називають козацькими. Чудовим зразком козацького портрета є зображення стародубського полковника Михайла Миклашевського початку XVIII ст. та знатного військового товариша Василя Гамалії кінця XVII ст.

Надзвичайну популярність мали в Україні народні картини **“Козак Мамай”**. Протягом XVIII ст. зображення козака Мамаю можна було побачити в кожній українській хаті. Козаків малювали олійними фарбами на полотні, стінах, дверях, віконцях, кахлях, скринях, посуді й навіть на вуликах, вважаючи символічне зображення Мамаю оберегом.

Наснажене животворними визвольними ідеями звияжного XVII ст., духовне життя українців у XVIII ст. хоч і зазнавало всіляких утисків з боку держав-колонізаторів, проте залишалось розмаїтим і доволі багатим. Найкращі здобутки українських митців XVIII ст. — архітектура бароко, картини “Козак Мамай” та ікони народних майстрів не тільки не

втрапили своєї мистецької вартості, а й увійшли до золотої скарбниці світової культури, навіки прославивши своїх творців і народ, що їх виплекав.

Високого рівня досягло в XVIII ст. українське мистецтво. Особливих успіхів українці, велика частина яких працювала в Росії, добилися в музиці. Композитори **Дмитро Бортнянський, Максим Березовський і Артем Ведель** заклали основи знаменитого українсько-російського хорового церковного співу. У своїх творах вони надихалися українськими народними мелодіями.

Народний ляльковий театр – **вертеп**, його назва пов'язана з тим, що перші лялькові вистави інсценували біблійний сюжет про народження Христа у Віфлеємській печері (вертеп давньослов'янською - печера).

На XVII – XVIII ст. припадає період розвитку українського шкільного театру. Він зародився у навчальних закладах – Києво-Могилянській академії. **Феофан Прокопович** викладав в Києво-Могилянській академії спочатку пиитику, потім риторику, філософію і, нарешті, богослов'я, і по всіх цих предметах склав керівництво, дуже чудове для свого часу ясністю викладу і відсутністю схоластичних прийомів.

Пояснення нового матеріалу супроводжує слай-шоу.

IV Підведення підсумків уроку

1. Інтерактивний метод «Ланцюжок»: Назви твори мистецтва бароко, які тобі найбільш запам'ятались.
2. Інтерактивний метод «Мікрофон»: Вислови свої враження від уроку.

Висновки:

"Архітектура Придніпров'я, Чернігівщини та Слобожанщини і, особливо, Києва 1720-1770 років дала найяскравіші зразки українського бароко. Захопленням цим стилем просякнута діяльність майстрів цього часу як у створенні величних архітектурних ансамблів та окремих будівель, так і в декоративних оздобах. Сила і художня переконаність архітектурних витворів українських майстрів XVIII століття певною мірою вплинула на окремі, найвидатніші будови Галичини та Волині, такі, як комплекс Почаївської лаври та церква святого Юра у Львові".

“На відміну від простоти мистецтва доби відродження для доби бароко характерна підкреслена урочистість, пишність, примхливість, підвищена мальовничість.”

Урок -10

Терещенко Тетяна Вікторівна,
учитель художньої культури Золотоніської
спеціалізованої школи № 2 інформаційних
технологій Золотоніської міськради

Тема. Художня культура козацької доби. Стиль бароко в українському мистецтві. Будівництво в Києві (Андріївська церква, Маріїнський палац), Львові (собор св. Юра), на Тернопільщині (Почаївська лавра), Чернігівщині, Полтавщині. Іконопис (козацькі “Покрови” та ін.). Портретний живопис. Народна картина «Козак Мамай». Мистецтво гравюри.

Мета: ознайомлювати учнів з розвитком художньої культури періоду козацької доби; розкрити особливості стилю українського бароко; ознайомлювати з шедеврами архітектурного мистецтва різних регіонів України (Андріївська церква, Маріїнський палац у Києві, Собор Св. Юра у Львові, Почаївська Лавра на Тернопільщині та ін.), з особливостями іконопису, портретного жанру, розкрити суть народної картини «Козак Мамай»; розвивати спостережливість; виховувати дбайливе ставлення до пам'яток культури.

Обладнання: презентація.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Світлі образи, створені мистецтвом, як вчені супутники, завжди кличуть нас до чистого, вишуканого, благородного.

Протопресвітер Василій Зеньковський

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- З уроків у 9 класі пригадайте, що в перекладі означає «бароко»?
- Що характерно для стилю бароко?
- Кого із видатних митців цього стилю ви знаєте?
- З якими архітектурними пам'ятками знайомі?

III. Оголошення теми, мети уроку

IV. Викладення нового навчального матеріалу

1. Розповідь учителя

Духовна культура українського народу досягла високого рівня в період існування козацької держави (1648-1781). Культура Запорізької Січі формувалась у руслі генетичних джерел. В її основі містилися глибокі традиції українського народу. Кожен, хто переходив на Січ, вносив у культурне середовище щось неповторне, певні риси, особливості культури і мистецтва своєї культури. Внаслідок цього сформувалась оригінальна, яскрава, різнобарвна самобутня культура, яка справила великий вплив на розвиток культури всієї України.

Козацька доба залишила глибокий слід в історії національної культури, торкнувшись усіх без винятку видів мистецтва – літератури, образотворчого мистецтва, архітектури, у якій сформувався стиль, відомий під назвою козацьке бароко.

«Химерний» стиль був народжений непростими, бурхливими соціально-історичними обставинами. Визвольна війна середини XVII століття, постійні військові походи впровадили в козацькому середовищі типовий бароковий світогляд. Його особливістю було сприйняття дійсності, сповненої ілюзії, химер і вигадок. Цей стиль покликаний розворушити людські почуття, розбудити уяву, викликати контрастні емоції.

(При підготовці до уроку учні були розділені на 4 групи по 3-6 осіб у кожній. Кожна група під керівництвом учителя готувала матеріал по заданій темі.)

Група №1 «Архітектори»

Учень 1

Найяскравіше стиль бароко виявився в архітектурі. Для барочних споруд характерні парадність, ефектність, мальовничість і динамічність архітектурних форм, багатство декору, яскраве контрастне фарбування стін, велика кількість позолоти.

Кульмінаційним часом розвитку стилю бароко була доба Івана Мазепи. Його вважають будівничим Києва, він створив образ сучасного Старого Києва.

Слід виокремити два періоди київського будівництва, які пов'язані з меценатською діяльністю гетьмана Мазепи та ім'ям архітектора Шеделя. Починається будівництво Богоявленської церкви Києво-Могилянської академії (1690-1693 рр.). У 1696 р. поновлюються роботи навколо Софіївської церкви. З 1690 р. поруч з лаврою починають будувати Миколаївський собор, а після його завершення зводять мури навколо лаври шести надбрамних церков, серед яких можна особливо відзначити Троїцьку надбрамну та церкву Всіх Святих. Тоді ж оновлюють Успенський собор, відбудовують лаврську друкарню, неподалік споруджують Вознесенську церкву.

У дев'яностих роках XVIII ст. домініканський собор на Подолі перебудовують на церкву Петра і Павла, а в 1706 р. починається будівництво Печерської фортеці.

Йоган Шедель очолив будівництво найвизначніших київських споруд: Великої дзвіниці в лаврі, надбудови дзвіниці в Софійському соборі.

У ці роки зводиться Фонтан Самсона, весь водогін у Києві на Подолі, Покровська церква, церква Миколи Набережного поблизу Дніпра. Це проекти архітектора Івана Барського.

Своєрідні та неповторні споруди славетного італійського архітектора Бартоломео Растреллі. За його проектами у Києві збудовано Андріївську церкву та Маріїнський палац.

Багато пам'яток барокової архітектури збереглося у Львові. Серед найкращих споруд — Домініканський костел, збудований архітектором Яном де Вітте і Мартином Урбаніком, та собор Святого Юра — архітектором Бернардом Меретиним.

Варто зазначити, що до визначних пам'яток культури належить Почаївська лавра на Тернопільщині.

Учень 2

Місце, де стоїть уславлена пам'ятка архітектури XVIII століття *Андріївська церква*, оповите легендами. Тут було найдавніше поселення, яке вважають містом полянського князя Кия, засновника Києва. На вершині гори – Перунового горба – стояв дерев'яний слов'янський язичницький ідол бог Перун в оточенні інших богів. Ліворуч височіли князівські палати, а згодом і Десятинна церква – перша кам'яна споруда Київської Русі.

За легендою, у I ст. н.е. це місце освятив апостол Андрій Первозваний. У XI ст. тут виник Андріївський монастир (який ще звали Янчиним, на честь Янки – дочки князя Всеволода Ярославича), де було засновано першу на Русі жіночу школу з майстернею по виробництву гаптованих тканин.

Тут у вересні 1744 р. у зв'язку з прибуттям до Києва імператриці Єлизавети було закладено Андріївську церкву. Її часто називають лебединою піснею видатного майстра вітчизняної архітектури Бартоломео Растреллі, бо саме ним 1748 р. було розроблено проект церкви, а будівництвом у 1749-1754 рр. безпосередньо керував зодчий І.Ф. Мічурин, який виявив великий талант при розв'язанні складних інженерних проблем.

Історична довідка

Франческо Бартоломео Растреллі (1700-1771) - італієць за походженням. З 1716 року жив і працював у Російській імперії. Растреллі створив багато споруд – палацові ансамблі, паркові будівлі, міські садиби та культові споруди. Серед них Зимовий палац і Смольний монастир у Петербурзі, палаці у Царському Селі, Рундалі (Латвія), Андріївська церква і Царський (Маріїнський) палац у Києві.

За архітектурно-художнім вирішенням Андріївська церква є одним з кращих творів Растреллі. У створенні храму брали участь багато спеціалістів Петербурга, Москви, Києва, тому Андріївська церква вважається пам'яткою творчої співдружності російських та українських майстрів.

Щоб поставити храм на вершині пагорба, будівельники звели під ним стилобат у вигляді двоповерхового житлового будинку, що примикає до зрізу кручі. Він завершується папертю, огороженою балюстрадаю. До храму ведуть з вулиці широкі чавунні сходи.

Екстер'єр вражає багатством декору. Стіни будівлі й барабани бань розчленовані по вертикалі пілястрами й колонами корінфського (перший ярус) та іонічного (другий ярус) ордерів. Цоколь, стіни й барабани бань завершуються карнизами складного профілю. Круглі вікна (люкарни) обрамовано розкішним ліпним орнаментом, на фронтонах розміщено чавунні картуші з монограмою імператриці Єлизавети. Мальовничість фасадів підкреслює яскраве розфарбування: на бірюзовому тлі виділяються білі колони, пілястри, карнизи, сяють позолотою чавунні капітелі, картуші, по гранях темно-зеленої бані звиваються золочені гірлянди.

Той же принцип декору збережено в інтер'єрі, який сприймається як єдиний архітектурний об'єм. Тут також розчленовані площини стін поєднуються з багатим позолоченим ліпленням, яке обрамовує вікна-люкарни й прикрашає баню.

Учень 3

Головним акцентом в інтер'єрі є іконостас. Це триярусна монументальна споруда з м'якими криволінійними обрисами. На пурпурному тлі вирізняються позолочені пілястри, карнизи й багаті різьблені обрамлення ікон, що мають різноманітні розміри й складні контури. Поверхню царських врат покрито суцільним мереживом різьблення. У декор введено скульптуру – голівки херувимів, постаті ангелів, трифігурну групу "Розп'яття", що завершує іконостас.

Растреллі керував усіма роботами по оформленню інтер'єра. Він виконав не лише проект іконостаса, але й його малюнок-шаблон у натуральному розмірі, за яким петербурзькі різьбярі Йосип Домаш і Андрій Карловський виготовили усі різьблені деталі. Монтуванням іконостаса в Києві керував майстер Йоганн Грот.

Учень 4

Великий інтерес викликає живопис Андріївської церкви середини XVIII ст. – ікони іконостаса, розпис кафедри, картини у бані, написані олійними фарбами на полотні. Більшу частину ікон (25 штук) виконав у Петербурзі художник Вишняков з учнями. Живопис на зворотному боці іконостаса створили українські художники І. Роменський та І. Чайковський. Найбільшу цінність мають роботи талановитого російського живописця О. Антропова: розпис кафедри, бані, велика картина „Тайна вечеря" у вівтарі, частина ікон в іконостасі. На іконі „Успіння Богородиці" зберігся його підпис.

Хоча увесь живопис Андріївської церкви написаний на релігійні сюжети, він за манерою виконання являє собою світські картини з характерними для бароко ефектними позами, ошатним одягом, великою кількістю побутових деталей, пейзажем і натюрмортом. Це реалістичне, життєствердуюче мистецтво, позбавлене релігійного аскетизму. Живопис органічно пов'язаний з різьбленням, ліпним декором та архітектурними формами споруди.

На західних стінах трансепта можна побачити дві картини XIX століття – „Вибір віри князем Володимиром" невідомого автора і „Проповідь апостола Андрія" художника Платона Бориспольця. Це великі історичні полотна, зміст яких пов'язаний з розповідями давньоруських літописців.

Живопис Андріївської церкви відбиває стилістичні особливості мистецтва XVIII ст., для якого характерні життєствердна основа, барвистість, ошатність, увага до пейзажу, побутових подробиць. Над створенням ікон для іконостасу Андріївської церкви у 1751-1752 рр. працювала «живописна команда» Канцелярії від будівель під керівництвом І. Вишнякова. Замовлення виконували петербурзькі живописці – О. Антропов, А. Єрошевський, П. Семенов та залучені з Москви О. Бельський, О. Поспелов, І. Фірсов.

Найвизначнішим живописцем у цій групі був О. Антропов, пензлю якого належать живописні клейма балюстради проповідницької кафедри, ікона іконостаса «Успіння Богородиці», сцена «Благовіщення» з Царських врат, зображення Андрія Первозванного на західному склепінні церкви, а також вівтарний запрестольний образ «Тайна вечеря». Питання атрибуції решти ікон ускладнюється відсутністю підписів художників. Під керівництвом Антропова місцевими українськими художниками виконувався розпис куполу та парусів храму.

У цілому інтер'єр Андріївської церкви – світлий, ошатний, мажорний – справляє враження парадної палацової зали.

За своєю художньою виразністю й оригінальністю задуму Андріївська церква вважається одним із шедеврів вітчизняного зодчества XVIII ст. Довершеність ліній, чіткі пропорції, дивовижна гармонія форм з навколишнім ландшафтом принесли цій пам'ятці всевітню славу.

Учитель. Крім цієї роботи, в Україні є ще одна споруда авторства Б. Растреллі – Маріїнський палац.

(Перегляд відео-фільму про Маріїнський палац
<http://glas.org.ua/projects/teleexcursions/mariinka.html>)

Запитання до учнів

- За чийм наказом було побудовано Маріїнський палац?

- Хто спроектував цей палац?
- Хто керував спорудженням палацу?
- Чим вражає Біла зала?
- Що характерно для оздоблення вітальні палацу?
- Опишіть Зал у стилі бароко.

Учень 5

Греко-католицький архикатедральний *собор Святого Юра* – величний рококовий архітектурний ансамбль XVIII ст. домінує на високому узгір'ї над Львовом, чудово поєднуючись із міським ландшафтом. Складається з барокового собору з дзвіницею, рококової з класицистичними портиками митрополичої палати, будинків капітули, тераси з двораменними сходами, ажурної огорожі довкола соборового подвір'я з двома брамами в подвір'ї та мурів, що обводять капітульні будинки і владичий сад.

Уперше на цій горі церкву з печерним монастирем збудував у XIII ст. галицько-волинський князь Лев Данилович для свого дядька Василька, котрий вирішив відійти від справ світських і присвятити своє життя служінню Богові.

Сучасний ансамбль у стилі рококо збудований у 60-х роках XVIII ст. зодчим Бернардом Меретиним. Вихований у дусі західноєвропейських архітектурних традицій, Меретин при зведенні храму використав традиції українського сакрального мистецтва.

Пройшовши крізь браму, оздоблену алегоричними фігурами Римської та Грецької церков, ви потрапляєте на велике подвір'я храму.

Зліва височить головний фасад катедри з могутнім порталом і фігурами святих Атанасія і Лева Шептицьких – архієреїв, котрим і завдячує своїм існуванням святиня. Атик над порталом увінчаний скульптурною групою «Юрій Змієборець». Це геніальний твір митця І. Пінзеля, найкращий зразок львівської скульптури XVIII ст, що стоїть в одному ряді з шедеврами світової пластики.

Інтер'єр храму вражає багатством і різноманіттям іконопису. На особливу увагу заслуговує діяльність видатного художника XVIII ст. Луки Долинського, він намалював ікони вівтаря з постатями пророків, які відзначаються шляхетністю образів, трактованих з позицій гуманізму.

У кіоті лівого нефу обов'язково слід оглянути цінну реліквію – ікону Теробовлянської Матері Божої XVII ст. 1663 р. з очей Богородиці 40 днів текли сльози, як попередження про турецьку облогу міста. Вдруге ікона заплакала 1704 р., коли шведський король Карл XII загарбав Львів. До наших днів ікону покриває срібна риза, справлена ігуменом теробовлянського монастиря.

У підземній частині собору – крипті – знаходяться саркофаги найвизначнішого діяча Греко-Католицької Церкви митрополита Андрія Шептицького та інших ієрархів.

Навпроти собору стоїть палац митрополитів, споруджений архітектором Фесінгером у XVIII ст. у стилі рококо з деякими вкрапленнями класицизму. Апартаменти палацу мають багате оздоблення.

З іншого боку храму височіє дзвіниця, на якій висить найдавніший дзвін у всій Україні. Напис на ньому датований 1341 роком і свідчить про військові лихоліття давніх часів. Зі східної тераси подвір'я храму відкривається величний вигляд на місто.

Собор Святого Юра символізує святиню, яка на українській землі стала мостом єднання великих надбань християнської культури та духовності двох гілок: візантійського Сходу і латинського Заходу.

Учитель

З сивої давнини й по сьогодні *Почаївський монастир* є однією з найшанованіших святинь, яку щорічно відвідують тисячі прочан.

Учень 6

Почаївська лавра - найбільша православна святиня Волині й друга, після Києво-Печерської лаври в Україні.

Це величний архітектурний ансамбль, що складається з 16 церков, резиденції архієпископа, дзвіниці, келій. Усі будівлі ідеально поєднуються з мальовничим ландшафтом, скелястим схилом гори та терасами. Святинями Почаївської Лаври є відбиток ступні Божої Матері, джерело з цілющою водою, чудотворна ікона Матері Божої, мощі преосвященного Йова.

Монастир був заснований ченцями, що з'явилися тут в 1240-1241 рр., рятуючись від татаро-монголів, які захопили і зруйнували Київ. Першими приміщеннями монастиря були печери в товщі гір, а першою будівлею – невелика дерев'яна церква Успіння, яку звали в 13 ст. на терасі північного уклону пагорба. Саме тоді за легендою і з'явилася ченцям Богоматір у вогняному стовпі над Почаївською горою, після чого на одній з скель начебто залишився відбиток її стопи.

Будівництво мурованого монастиря почалося в XVI ст., коли власниця цих земель Гойська, до заміжжя – Козинська, записала в кременецькі земські книги свої великі пожертвування на будівництво Почаївської церкви та одноповерхових келій для ченців. Завдяки цьому спонсорству будівництво пішло скоріше і було невдовзі закінчено. Гойська, крім того, подарувала монахам чудотворну ікону Богоматері в 1597 р.

В комплекс монастиря, крім численних культових будівель, входять кам'яні і дерев'яні оборонні споруди XVII ст. (вежі та стіни), адже монастир за свою історію витримав не одну облогу.

Архітектурний ансамбль Лаври сформований з домінантою – Успенським собором 1771-1783 рр. (за проектом архітектора Готфрида Гофмана, а роботи виконувались під керівництвом Петра Полейовського). До речі, при його будівництві архітектора просили «даремно гроші не тринькати, зайве не вигадувати». Щорічно монастир обіцяв виплачувати архітектору 864 злотих. Гофман майстерно використав скелясті тераси, що підіймалися вгору. Їх наростаючий ритм підкреслює ажурний силует собору. У стелях бокових коридорів храму зроблено круглі отвори, через які можна побачити три яруси хорів. Такий архітектурний прийом творить в інтер'єрі фантастичну гру світла та тіней.

Починаючи з XIX ст. старі будівлі реконструюються, споруджуються нові: надбрамний корпус, дзвіниця, друкарня, Троїцький собор (1910–1913 рр.).

У монастирі є 13 дзвонів, 2 з них – годинникові. Раніше, кажуть екскурсоводи, найбільший дзвін було чути на 30 км., зараз – десь на 10. На третьому поверсі дзвіниці є дзвін вагою в 11,5 тонн! Від його звуків дрижить земля. Храм відомий своєю чудовою акустикою.

Щодо ікон, то в інтер'єрі є деякі ще 1646 р., а головний іконостас був привезений з Москви. На «чудотворній» іконі оклад – золотий, зі справжніми діамантами та рубінами. Ікона коронована одним з пап римських.

У комплекс споруд лаври в Почаєві входять ще келії 1771-1780 рр., архієрейський будинок 1825 р., дзвіниця 1861-1871 рр. і надбрамний корпус 1835 р. У розробці, плануванні, підготовці інтер'єрів та організації будівельних робіт в Почаєві брали участь відомі архітектори Матвій та Петро Полейовські, Ксаверій Кульчицький. Починаючи з 1830-х рр. старі будівлі комплексу реставруються, до них додаються нові споруди (згаданий вже надбрамний корпус, дзвіниця, друкарня за мурами комплексу (1895-1896), Троїцький собор). У Лаврі є й печерна церква монаха Йова в справжній печері, там зберігаються його мощі.

Успенський собор, домінанта комплексу, відрізняється насиченим рокайлевим декором: лучкові сандрики, композитний ордер напівколон, спарені та поодинокі пілястри, декоративні вази, ліпнина, всього вдосталь, всього багато. Декоративне убранство Успенського собору складається в кінці XIX ст. за активної участі петербурзьких академіків та художників С. Комарова, Г.А. Боссе, І.М. Горбунова, Н.Лаврова, Є.Я.Васильєва, М.В. Нестерова, С.Ф. Верхівцева.

Настінний масляний живопис собору виконаний в 1876 р. лаврськими майстрами. Деякі композиції поміщені в масивні ліпні картуші. Збереглися також роботи, виконані в 1807 р. здібним художником Лукою Долинським.

Келії будував з цегли Г. Гоффман за участю К. Кульчицького. Це кілька прямокутних корпусів, з'єднаних між собою та з Успенським собором в замкнену композицію з внутрішнім двориком. Північний корпус триповерховий, всі інші – двоповерхові. Коридорне планування з одностороннім розміщенням приміщень. Коридори перекриті хрестовими склепіннями.

Будинок архієрея зведений в стилі класицизму. З цегли, прямокутний в плані. Розміщений на схилі пагорба, тому його східний фасад триповерховий, західний і північний двоповерхові, а південний - чотириповерховий. У 1846р. тут зупинявся і працював Тарас Шевченко – про це нагадує меморіальна дошка.

Дзвіниця – з цегли, поштукатурена, має п'ять ярусів, відзначається насиченим декором. Третя за висотою дзвіниця в Україні (після Успенського собору Києво-Печерської лаври та Софії Київської). Висота її – 65 метрів.

Надбрамний корпус зведено в стилі класицизму. Це цегляна двоповерхова прямокутна споруда. Її головний фасад вирішено у вигляді чотириколонного портика доричного ордеру.

Група 2 «Скульптори»

Учень 1

Оскільки східне християнство забороняє використання пластики в оформленні культових будівель, кругла скульптура в період бароко не отримала значного поширення в Києві та на Лівобережжі. Проте на Київщині великого розвитку набула техніка металопластики (мідь, карбована на смолі). Найчастіше її застосовували для оздоблення царських врат іконостасів, на яких викарбовували людські постаті. Зразком можуть бути царські врата іконостаса Софійського собору в Києві, які створили київські цехові майстри П. Волох, Ф. Таран, І. Завадовський.

Вищим досягненням київської монументальної металопластики були статуї на фасадах Київської ратуші й церкви Михайлівського Золотоверхого монастиря. Скульптура на вежі ратуші (1697) зображує архангела Михаїла з опущеними крилами, що стоїть на змієві та встромлює списа йому в пащу. Групу викарбовано з двох мідних листів, обрізаних по контурах постаті архангела і змія, і багато орнаментовано пишними квітами та арабесками. Обличчя й руки архангела пофарбовано в колір людського тіла, зброю й держала в лівій руці посріблено, на ногах є сліди позолоти; змії темно-червоного кольору. Композицію орнаменту цілком запозичено з карбованих шат українських ікон XVI – XVIII ст. Близькою до цієї групи є статуя з Михайлівського Золотоверхого монастиря. Порівняно зі скульптурою архангела Михаїла на ратуші, вона довшеніша за своїм художнім виконанням, трохи інакша за композицією, динамічніша – архангел немовби злітає з піднятими крилами й мечем.

Розвиток скульптури в Києві та на Лівобережній Україні у XVIII ст. пов'язаний з діяльністю майстрів Івана Равича та Сисоя Шалматова. Для оформлення київської ратуші І. Равич створив серію мідних рельєфів, з яких зберігся лише один – із зображенням Петра I на коні. В статуй вершника є рух і разом з тим урівноважений спокій, зовнішній блиск і героїка. Рельєф готували до приїзду Петра I до Києва. Серед творів Равича, виконаних із срібла, заслуговує на увагу монументальна дарохранительниця для Флорівського монастиря в Києві, оздоблена скульптурними статуетками-алегоріями, що розповідають про діяльність церкви, та сюжетними рельєфами. Дарохранительниця схожа на двоярусний храм, перекритий куполом, що увінчаний мініатюрною фігурою проповідника.

Відомий скульптор і різьбяр на дереві Сисой Шалматов працював у галузі вівтарної пластики, зокрема створював круглу скульптуру. Шалматов є автором іконостаса для собору Мгарського монастиря поблизу Лубен, який завершувала оригінальна скульптурна група з чотирьох фігур на тему біблійної легенди про створення світу. Він виконав чотириярусний іконостас церкви Покрови в Ромнах, у третьому ярусі якого на кронштейнах встановлено статуї Захарії, Аарона та Іоанна Хрестителя, в картуші над царськими вратами розміщено барельєф із зображенням міської фортеці – з стінами, баштами й собором, а трохи нижче –

сцену «Благовіщення». Завершує іконостас постать Саваофа. В композицію іконостаса новозбудованого міського собору в Полтаві Шалматов увів круглу скульптуру і барельєфи. Кращими творами скульптора вважають статуї євангелістів для уніатського храму в селі Чоповичах на Київщині. Ці скульптури близькі до західних барокових взірців, позначені динамікою та експресією, однак в цілому форми тіла, рух, жести надто узагальнені та важкуваті. В образах євангелістів, їхніх обличчях, позах і жестах багато пафосу. Від групи євангелістів відрізняється статуя ангела в сцені причастя; тут майстер явно відступає від релігійних канонів. Відчувається, що автор добре знав анатомічну будову людського тіла, прагнув до психологічної характеристики образу.

Учень 2

В західних областях України в другій половині XVII – XVIII ст. зосереджена найбільша кількість скульптури, оскільки вона відіграє важливу роль в монументально-декоративному оздобленні католицьких та уніатських храмів.

Наприкінці XVII ст. в Галичині не було своїх майстрів і для виконання скульптурних робіт запрошували митців з закордону. Серед них були Шванер і А. Шлютер. На особливу увагу заслуговує творчість гданського майстра Шлютера, якого вважають одним з найвизначніших барокових майстрів. У Жовкві збереглися надгробки Яна Собеського і Станіслава Даниловича роботи Шлютера, що належать до найкращих зразків мистецтва того часу. Центром композиції обох надгробків є саркофаг з урною, по боках якого сидять по дві алегоричні постаті. На цоколі зображено янголят-путті, що бавляться зброєю, вгору злітає геній, що тримає в руках мальований портрет покійного. Шванер і Шлютер не заснували в Жовкві власних майстерень, бо для цього не було сприятливих умов. Такі умови слалися лише в другій третині XVIII ст., коли будували нові споруди і перебудовували старі, й потрібна була скульптура, щоб оздоблювати їх.

Розвиток мистецтва скульптури в Галичині з 30-х рр. XVIII ст. виявився не тільки у збільшенні кількості пам'яток, а і в підвищенні їхнього художнього рівня та в еволюції стилю від бароко до рококо. Тепер скульптура стає істотною частиною архітектурної композиції. Барокова скульптура, що відчула вплив стилю рококо має видовжені пропорції, в позах та рухах постатей багато динаміки, іноді вони ніби танцюють. Основою їхньої композиції є контрапост, при якому весь тягар тіла переноситься на одну ногу. Обличчя з гострими рисами виявляють вдачу або скороминучі настрої й почуття людини. Якщо скульптура дерев'яна, то скульптор майже ніколи не зберігає природної фактури дерева, а розфарбовує його, що посилює натуралістичність зображення.

Учень 3

Найвищого розквіту галицька скульптура досягає в 60-70-х рр. XVIII ст. Цей етап представляють троє митців: Севаст'ян Фесінгер, Антон Осинський і Пінзель.

Майстер Пінзель є однією з найзагадковіших і найменш вивчених фігур в історії галицького мистецтва. Найбільш значний твір майстра – скульптури для фасаду собору св. Юра у Львові (1759 – 1761): дві великі статуї святих Афанасія і Лева на другому поверсі фасадної стіни та фігура св. Юра на коні в завершенні фасаду. Кожна з цих фігур, що є сама по собі визначним мистецьким твором, органічно входить в архітектурну композицію споруди. Для творів Пінзеля характерне експресивне трактування образів та пластична виразність форми. На окрему увагу заслуговують статуї костелу в містечку Монастирську (фігури ангелів, Іоакима й Анни), що дуже динамічні. Експресію образів посилюють широкі жести рук, енергійні повороти голів, наповнені глибокими почуттями обличчя. З творчістю Пінзеля пов'язують також серію кам'яних фігур, що доповнюють архітектуру ратуші в Бучачі (фігури міфологічних та біблійних героїв: Геракла і Нептуна, Давида і Самсона та ін.), скульптурне оздоблення церкви й костелу в Городенці.

Для керівництва великими комплексами робіт і виконання окремих важливих творів залучалися відомі місцеві та іноземні скульптори. Визначними майстрами львівського скульптурного осередку були Михайло Філевич та Семен Старжевський (скульптурне

оздоблення інтер'єру собору Св. Юра); Матвій Полейовський та Іван Оброцький (інтер'єр та вівтар Латинського собору у Львові).

В Західній Україні в добу бароко поширена також народна скульптура — дерев'яна, поліхромна, іноді позолочена. Окремі твори вражають реалізмом та демократичністю типажу („Апостоли Петро та Павло” з церкви в Підгайцях).

Група № 3 «Іконописці»

В добу бароко мистецтво іконопису переживає період розквіту на Сході та Заході України. Особливості українського іконопису другої половини XVII-XVIII ст.:

1. Крім темперної, в іконописі застосовують і олійну техніку;
2. Художники оволоділи реалістичними засобами зображення людини (об'ємність постаті, точно визначені пропорції, форма тіла, життєві риси обличчя), перспективою, краєвидом;
3. Надзвичайна насиченість кольорів та використання соковитих барокових орнаментів;
4. Обов'язкова приналежність барокової ікони – гравіроване, позолочене або посріблене тло (рослинна орнаментика);

Іконопис Києва та Лівобережжя в період бароко переживає надзвичайний розквіт. У зв'язку з розвитком портретного жанру в іконах Лівобережжя з'являються численні постаті замовників та виникає своєрідний піджанр „іконо-портрет”, який поєднує традиційну іконографію з декоративно-площинною фігурою донатора, сповненого гордовитого козацького самоутвердження („Розп'яття з портретом Леонтія Свічки”).

Учень 4

В I половині XVIII ст. популярні ікони типу „Покрова Богородиці”, в яких дія часто відбувається в інтер'єрі церкви та тлі пишних барокових іконостасів.

Характерні риси козацьких «Покров»:

1. Багатоперсонажність.
2. Введення постатей некорпорованих персонажів (групові портрети замовників, які не передбачені традиційною іконографією).
3. Зближення «святих» і «не святих».
4. Формальні риси барокових ікон (рух, напруження, контраст).

Барокові ікони „Покрови” втілюють громадські прагнення і важливі суспільно-політичні події часу („Покрова з Сулимівки”, „Покрова з церкви в Дашках”).

Учень 5

Зріле бароко в іконописі Лівобережжя представлене пам'ятниками Київської школи (іконостаси Преображенської церкви у Великих Сорочинцях, Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври, Вознесенської церкви в Березні). В них виявляються всі барокові ознаки, характерні для українського іконопису – концептуальність задуму, реалістичні засоби зображення, пафос і патетика, декоративність, що підкреслюється безліччю орнаментів на іконах, костюмах персонажів, при їх умовному площинному трактуванні. Рококо в іконописі Лівобережжя проявилось опосередковано, у прагненні до аристократичної вишуканості і рафінованості форм (парні зображення мучениць з Конотопа; Анастасія і Уляна, Варвара і Катерина).

З другої половини XVIII ст. панівна течія в іконописі Лівобережжя – класицизм, пов'язаний з російським живописом та діяльністю ПАМ. Зникають золоті фони, барвистий декоративний стрій живопису. Риси нового стилю: строгий, досконалий малюнок; скупий, стриманий, умовний коричнюватий колорит (іконостаси Козелецького та Почепського соборів).

У Західній Україні з другої половини XVIII ст. Львів втрачає роль головного художнього центру. Новий центр формується у невеличкому місті Жовква – резиденції короля Я. Собеського, де виникає жовківська школа різьби на дереві та малярства. Найвизначніші представники школи – Іван Руткович, Йов Кондзелевич. Жовква – продукт ренесансних містобудівних ідей (сучасний Нестеров побл. Львова). Для розвитку і

процвітання в Жовкві були кращі умови, ніж у Львові (надгробки, замкові колекції, музика, театр, нові художні явища, свята, зустрічі послів, королівські заручини). Часи королювання Я. Собеського – це період поживавлення художнього життя. Тут працюють місцеві та запрошені майстри (деякі з європейською освітою), зібрана колекція мистецтва в замку (картини, гравюри), розвивається різьба на дереві (іконостаси). Славу Жовкві принесла діяльність видатних живописців Ю. Шимоновича, М. Альтомонте, І. Рутковича (приїжджі), Й. Кондзелевича, В. Петрановича (місцеві). Ці майстри не становили єдиної групи, але розвивали спільні тенденції у своїй творчості. У Жовкві були зосереджені найважливіші процеси, що відбувалися в живописі західноукраїнських земель. Це час загострення класових протиріч, активізації контрреформації, тому у розвитку тогочасного періоду виділяється дві течії:

1. Пов'язана з двірською культурою, видовищними сценами, звеличенням головного героя. Представники: Ю. Шимонович, М. Альтомонте (Римська академія). В жовківському середовищі їх творчість збагачується новими духовними цінностями, хоча являла собою бароко у первісному вигляді. Вони збагатили художній процес, але не порушили самобутності та своєрідності українського живопису. Позитивна роль Шимоновича та Альтомонте – піднесення мистецької культури локального осередку. Вони творили в межах одного стилю, на відміну від другої групи.

2. Представники демократичної, народної течії, для яких стильова чистота не грала ролі. Твори цих майстрів ще пройняті ренесансним гуманізмом, мають деякі архаїзми (що пов'язано з релігійно-ідеологічною боротьбою), але відмінні від попередників. Вони мали підтримку братств та цехових організацій (національні організації, що стійко обороняли культурний спадок народу перед поступом католицизму). Ф. Сенькович, Й. Кондзелевич, В. Петранович активно використовували дійсність, глибоко осмислювали та художньо узагальнювали життєвий матеріал.

Творчість Івана Рутковича охоплює кінець XVII – початок XVIII ст. Збережені твори – іконостаси с. Волиця Древянська, Воля Висоцька, ікони церков с. Потелич, Крехів, церкви св. Дмитра у Львові.

Найвидатніший твір майстра – Жовківський, або Скварявський іконостас. Ікони цього іконостасу вражають надзвичайною живописністю, декоративністю, глибокою людяністю образів. Для творчості Рутковича характерний пошук нової тематики, введення нових сюжетів в традиційну іконографію іконостасу, потяг до історизму. В іконах зустрічаються образи та мотиви сучасного життя, представлений опоетизований міщанський побут. Дрібні зображення іконостасу наближені до світських картин („Дорога до Емаусу”, „Втеча до Єгипту”).

Сучасник Рутковича – Йов Кондзелевич створив іконостаси Білостоцького, Загорівського, Луцького монастирів, Воштинський іконостас. Найвідоміший твір – Богородчанський іконостас для Скиту Манявського. Творчість Кондзелевича тісно пов'язана з київською іконописною школою та її стильовими принципами. Основне місце в творчості Кондзелевича належить людині, образ якої сповнений глибокого внутрішнього життя і шляхетної краси. Твори майстра відзначаються величністю, конкретністю, пластичністю образів. Багатьом з них властива поглиблена психологічна характеристика. Кондзелевич – прихильник об'ємного ліплення та тонкого моделювання форми, тонального живопису („Успіння”, „Вознесіння”, „Архангел Гавриїл” з Богородчанського іконостасу; „Нерукотворний Спас” з Загорівського монастиря; „Розп'яття” з Луцького монастиря).

Група 4 «Живописці»

Учень 1

З 60-70-х рр. XVII ст. портретний живопис – широко розповсюджене явище на всій території України. На Лівобережжі із зміцненням нової суспільної верхівки – козацької старшини формується так званий козацький або старшинський портрет. Ранні старшинські портрети відрізнялися строгим монументалізмом, стриманістю і простотою як в композиції так і в колориті (портрети Івана Домонтовича, Івана Гуляницького). Портрети XVIII ст.

виявляють всі особливості національної трансформації стилю бароко. Основна мета старшинського портрета – увічнення військової доблесті, сили, мужності, соціальної гідності, імпазантною величності портретованого, що підтверджується зображенням гербів, військових атрибутів. Характерна особливість старшинських портретів – гранична виразність всіх художніх засобів (силует, малюнок, пластика постаті, колорит), відсутність просторовості, переважання площинної килимовості цілого, узагальненість образу (портрети Івана Забіли, Семена Сулими, Параскеви Сулими, Данила Єфремова). Для великих ктиторських портретів Києва та Лівобережжя характерний вплив іконописної традиції, що проявляється у підкресленості урочистої монументальності, значимості образу, застосовані іконописної техніки письма, а також суто зовнішніх прийомів, характерних для іконопису (пишний квітчастий одяг, золото і т.п.). Примітним явищем кінця XVII ст. є проникнення в традиційний ктиторський портрет підкресленого психологізму, введення в композицію елементів краєвиду. Прикладом інтимізації ктиторського зображення може бути портрет Євдокії Жоравко.

Окреме місце в портретному живописі Лівобережжя посідає портрет князя-ченця Дмитра Долгорукого (майстер Самуїл). Незважаючи на наявність всіх елементів старих репрезентативних композицій тут переважає прагнення до глибокого внутрішнього розкриття образу. Напруження драматизму твору знаменують перехід до нового психологічно-реалістичного рішення образу людини.

Учень 2

В Західній Україні в XVII – XVIII ст. провідна роль належить шляхетському та магнатському портрету, призначеному для палацових залів резиденцій в Підгірцях, Жовкві, Вишівцях, Бережанах. На відміну від східного старшинського портрета у магнатському портреті міцнішають впливи західноєвропейського барокового малярства. Портретований зображений без застигlosti та статичності, відрізняється жвавістю та сильним внутрішнім рухом. Прикладом є портрети Миколи Потоцького, Вацлава Ржевуського та ін. У жіночих шляхетських портретах основна увага приділена виписуванню одягу та аксесуарів. Поряд із шляхетським в Західній Україні розвивається міщанський, зокрема львівський портрет, пов'язаний з різними верствами строкатого в соціальному та національному відношенні міського суспільства. У XVIII ст. міщанський портрет поступово набирає своїх власних ознак. У цих портретах згладжується підкреслена репрезентативність, наростають елементи приватного й інтимного, риси побутовості, прозаїзму і певного психологізму. Шестикутний тип домовинного портрета, який існував на той час, під впливом бароко набуває ускладненого профілю, з'являється тенденція до розкриття психології людини (портрети Миколи та Анастасії Красовських). Реалістичні спрямування помітні у вотивному портреті — конкретна розробка постаті, змалювання пейзажу, збагачення колористичної палітри. (портрет Стерона Комарницького). В період бароко з'являються окремі твори так званого «хлопського» портрета (зображення селян). Поява такого типу портрета була пов'язана з поширенням ідей Просвітництва у Речі Посполитій.

Оригінальність строго українського портрета полягає в тому, що панегіричне звеличування людини оминало ідеалізацію – прикрашування натури. Реалістична подібність тут була обов'язковою. Саме тому в давніх малярських творах так часто зустрічаємо грубі обличчя, подані без найменшого пом'якшення. Брутальність, свавільність, нестерпний гонор, бундючність – все це неодноразово бачимо на старих портретах поряд з виразом волі й розуму, суворої мужності, жіночої грації, освіченості та інтелігентності. Немає нічого в цих обличчях незрозумілого, недомовленого, поданого лише натяком. Повільний пензель вимальовував усі деталі. Ця поважна розповідь рідко переходить межу спокійного, навіть епічного. Емоційне поривання, внутрішнє тремтіння чи ж просто звичайна темпераментність або елегантна ліричність властиві давнім портретам лише певною мірою. Художник покійно укладається в ті композиційні прийоми чи навіть шаблони, які виробила художня практика його попередників. Але в цих вузьких рамках своєрідного іконографічного канону проступає життєва правда, на тогочасних творах

лежить неповторний смуток епохи, переломлений через найхарактерніші індивідуальні образи. Величезна амплітуда художньої форми українського портрета при всій безкомпромісній соціальній спрямованості його змісту пояснюється цілим рядом факторів, а саме: культурою замовників і виконавців, більшою або меншою силою традицій, кількістю та інтенсивністю контактів з західноєвропейським мистецтвом, перебуванням у межах польської чи російської держави. Проте якщо відійти від ізостатичних портретоподібних зображень, в яких зберігалася глибока візантійсько-руська традиція, та портретних творів, що фактично зливалися із західноєвропейським загалом, то залишиться величезний масив оригінального портретного малярства виразного національного характеру, надзвичайно багатого та різноманітного, який є справжнім внеском у світову мистецьку скарбницю.

Учень 3

Говорячи про загальні підвалини розвитку української культури і мистецтва другої половини XVII-XVIII ст. слід наголосити на таких своєрідних явищах української історії, як козацтво й Запорізька Січ, що відігравала велику роль у визвольній боротьбі й розвитку національної свідомості народу. Ця козацька стихія, козацький дух позначились і на світогляді, житті й побуті народу, на його моральних принципах та ідеалах, а також і на мистецтві того часу, зокрема це яскраво відбилося в піснях і думах та в народному живописі. Про надзвичайну роль бандури й пісні, які пройшли героїчний шлях самоствердження України, особливо за часів козаччини, свідчать численні зображення зі стилізованим образом козака Мамаю. Кобзарство передусім пов'язане зі способом життя періоду козаччини. Воно просто не могло не розвинутися до свого високого художнього й громадського звучання за тих непересічних героїчних обставин.

Світська народна картина формується в часи, коли в українському мистецтві послідовно змінюються стильові форми бароко, рококо, раннього класицизму й романтизму. Тому в ній зустрічаються іноді ті чи інші елементи цих стилів, які, проте, ніколи не визначали народної картини в цілому. Стиль її завжди залишався реалістичним з героїчними, епічними та ліричними елементами, властивими народному малярству.

В українській народній картині XVIII ст. завжди глибоко сконцентрований зміст, велика сила узагальнення, звідси й монументальність образів. Усі художні засоби її підпорядковані саме такому розумінню художнього твору. У народній картині немає нічого зайвого чи випадкового. Цьому високому лаконізму мистецького вислову відповідає лаконізм художньо-технічних засобів та прийомів народного малярства. Художники дуже обмежено використовували засоби перспективи, закони світлотіні та рефлексів, вони не володіли умінням анатомічно побудувати постать, дати її в ракурсі. Все це народні мистці вирішували спрощено, примітивно, але від цього їхні твори не втрачають своєї емоційної сили та глибокої характеристики у типах облич, одягу, антуражі. У народній картині XVIII ст. своєрідними художніми засобами народного реалістичного примітиву стверджується ідея соціальної та етичної гідності простої людини, глибока патріотична свідомість, любов до свого краю та своєї історії. Народній картині притаманні простота, дохідливість й переконливість образу, вона протистоїть пишній імпазантності творів церковного та портретного живопису XVIII ст. Географія розповсюдження світської народної картини XVIII ст. охоплює майже всю територію України, але найбільшого поширення вона набула на Лівобережжі, зокрема на Чернігівщині, Полтавщині, Харківщині.

Учень 4

Найулюбленішим сюжетом народного малярства була картина відома під назвою "Козак-бандурист" або "Козак-Мамай", становлення композиції, стилістики, художнього образу якої проходить три етапи розвитку. Кінець XVII-перша половина XVIII ст. – це початкова стадія розвитку образу картини "Козак-бандурист", коли він ще зберігає безпосередній зв'язок з натурою. На цьому етапі в картинах відтворюються різні, індивідуальні образи, відсутній улюблений усталений тип, аксесуари нечисленні. Ще

відсутній супроводжуючий картини віршований текст, жоден з "козаків" раннього етапу не має імені. Об'єднує образи лише характерна "східна" поза козака з бандурою в руках. У 50-60-х рр. XVIII ст. в картину входить гайдамацька тема. На основний елемент картини – сидячу постать козака з бандурою нашаровуються нові компоненти (гайдамацькі сцени, предмети озброєння, похідного спорядження). З'являються пояснюючі написи та назва картин "Козак Мамай", "Мамай – сильний козак". В кінці XVIII ст. остаточно складається найпопулярніший, "класичний" ліричний варіант картини козак-бандурист в оточенні багатого речового стафажу. У такому варіанті ця картина проходить все XVIII, XIX та початок XX ст. Поява такого урочистого, елегійного образу пов'язана з ліквідацією Запорізької Січі. В цей період фігура козака набуває композиційної завершеності, пірамідальної побудови з спокійними та врівноваженими пропорціями. Обличчя втрачає індивідуальні риси, типізується та узагальнюється. Значно збільшується кількість аксесуарів, пов'язаних з його образом, обов'язкові деталі – вороний кінь, дерево, зброя та предмети побуту на дереві та землі. Картини супроводжують усталені віршовані монологи. Іноді в картинах з'являються додаткові персонажі як реакція на різні явища життя ("З ляхом разговор", "Козак і дві дівчини", "Козак біля корчми" і т.д.).

На картинах, що за традицією носять узагальнюючу назву "Мамаїв" і зображують козака з бандурою у характерній сидячій "східній" позі, часто трапляються масиви віршованих текстів, інколи настільки значні за розмірами, що наближаються до обсягів невеликої поеми. В цих випадках зміст написаного не лише розширює, але й у значній мірі змінює сприйняття пластичного образу. Фактично, паралельно із зоровим виникає вербальний образ, причому ці два образи не завжди тотожні поміж собою, а вступають у складний дискурсивний взаємозв'язок. Аналіз фрагментів поетичного супроводу на картинах показує, наскільки важливу роль в інтегральному сприйнятті "Мамаїв" грає поєднання зорового та вербального образів. При цьому сміхове начало виникає на фоні серйозного контексту, який стосується численних історико-побутових та світоглядно-релігійних реалій епохи козаччини. Тому цей сміх є надзвичайно глибоким за своїми філософсько-пізнавальними функціями, будучи не лише яскравим свідченням стилю епохи вітчизняного бароко, але й важливим проявом українського національного характеру, на формування якого надзвичайний вплив мали культура та менталітет козацького середовища.

Учень 5

Історична тема в українському народному малярстві XVIII ст. знайшла своє вираження в своєрідній галереї гострохарактерних образів ватажків гайдамацького руху (портрети І. Гонти, М. Залізняка, "Хома – осавул житомирський", "Бондаренко"). Окреме місце в народному історичному малярстві належить оригінальному твору з умовною назвою "Богдан з полками", що не має аналогій в українському живописі та позначений простотою, щирістю, які поєднуються з глибоким патріотичним задумом й оригінальною композицією.

В кінці XVIII ст. в народній картині формується побутовий жанр, з'являється образ селянина-трудівника ("Селянська біда"), що за композиційним вирішенням наближений до "Козака-бандуриста". Головне – внутрішня спорідненість обох образів, їх глибинна монументальність та ліризм.

Народні мистці XVIII ст. вміють подати не тільки серйозне, величне (як в образі "Козака-бандуриста"), героїчне (як в портретах гайдамацьких ватажків), ліричне (як в образі "Бондарівни"), їм доступний сарказм та іронія, з неперевершеною виразністю й дотепністю вони вміють затаврувати і зло свого життя, що можна бачити в образах панів, крамарів, селян, що вийшли з під їх пензля. Українська народна світська картина XVIII ст., подібно до поезії, дала глибоке відтворення життя й історії народу, розкрила його соціальні, естетичні та етичні погляди, активно ствердила суспільні прагнення та ідеали.

Учень 6

Друга половина XVIII – XVIII ст. – період небувалого розвитку українського граверства. В цей час формуються великі школи граверів. Працюють друкарні у Києві, Львові, Чернігові, Почаєві та інших містах. Найвизначніша – друкарня Києво-Печерської

Лаври. Гравери доби бароко поєднують місцеві та західноєвропейські традиції. Текст щедро ілюструється сторінковими і текстовими гравюрами, сюжетно-орнаментальними заставками, кінцівками, ініціалами та іншими декоративними елементами. Гравери використовують великий арсенал символів, емблем, алегорій, геральдики. Одночасно з книжковою розвивається станкова гравюра – естамп. Набувають популярності так звані панегіричні гравюри – складні композиції з портретами і текстовою присвятою визначній особі. Ними прикрашають тези або програми академічних виступів. Цей вид гравюри найбільше поширення отримав у Київській академії.

Основні періоди розвитку барокової графіки:

1. Друга половина XVIII ст. В цей час гравери продовжують використовувати техніку гравюри на дереві (ксилографія або дереворит). Найвищого рівня вона досягає в творчості гравера А. Федора (мініатюрні гравюри до "Толкової Псалтирі").

2. Остання чверть XVII – перша чверть XVIII ст. В цей час техніка деревориту змінюється технікою мідьориту (гравюра на міді). Видатні майстри мідьориту доби бароко: Олександр Тарасевич ("Портрет князя Голіцина", "Портрет К. Клокоцького"), Леонтій Тарасевич (гравюри до "Патерика Печерського"), Інокентій Щирський (тези на честь П. Колачинського, Ф. Захаржевського), Никодим Зубрицький ("Оборона Почаївського монастиря від турків", алегоричні гравюри ("Совість").

3. Друга чверть XVII – середина XVIII ст. Найвищий етап розвитку барокового граверства, представлений творчістю Григорія Левицького (панегіричні гравюри та тези на честь Романа Копи, Рафаїла Заборовського), Оверкія Козачківського (релігійні тематика, "Св. Варвара", "Цар Давид").

В західній Україні, зокрема у Львові видавнича справа і мистецтво гравюри помітно занепадають.

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Робота з таблицею.

Учні заповнюють таблицю впродовж уроку. Столпчик «Мої враження» заповнюють останнім.

№	Вид мистецтва	Скарбниця пам'яток	Мої враження
1.	Архітектура		
2.	Скульптура		
3.	Живопис		

2. Робота в малих групах

Учні складають запитання для взаємної перевірки знань з теми уроку. Найцікавіші озвучуються.

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

Підготовка альбомів «Пам'ятки України доби бароко» (в групах).

Підготуватися до виконання тестових завдань.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

- Климова Л.В. Художня культура. 10 клас: Підручник для загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень. Академічний рівень. – К.: літера ЛТД, 2010. – 176 с.: іл.
- Трач С.К. Художня культура. Альбом посібник. 10 клас. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 64 с.
- Художня культура, 10 клас: Педагогічний кейс (методичні та дидактичні матеріали до уроків). Частина 2 / Укл. О.М. Томецька, О.О. Гумінська. – Рівне: ПП «Контур плюс», 2010. – 46., 3 компакт-диски.
- <http://7chudes.in.ua/node/9148>
- <http://glas.org.ua/projects/teleexcursions/mariinka.html>

